

ERDÉLYI MAGYARSÁG

XVI. ÉVFOLYAM
2005. április – június

Bedő Árpád: Ez tör-
tént Brüsszelben

Sebesy Tamás: A II.
bécsi döntés

Polgárdy Géza:
Jancsó Benedek
emlékezete

Rászlai Tibor: Er-
dély Széchenyije

Papp Anna: A „Föl-
des ügy”

Nagy Imre – Áruló
voltam

Kovács Attila: Quo
vadis EU?

59

Miközben Romániában egymást érik a konferenciák az autonómiáról, Bukarestben tartotta 50. kongresszusát az Európai Népcsoportok Föderációs Uniója, a FÜEN, ahol sok fontos információ hangzott el. Például az, hogy 46 országból csak 10 ratifikálta a kisebbségvédelmi keretegyezményt.

Ez alatt Magyarországon az új honosítási és bevándorlási törvény annyi, de annyi felelősnek vélt felelőtlen nyilatkozat ellenére továbbra sem segíti a szülőföldön való megmaradást, hanem épp felgyorsítja az áttelepedést. Igaza lesz Zétény Zsoltnak, hogy kiürülnek a határon túli, egykori részben vagy egészében magyarok lakta területeink.

Mindezeket figyelmen kívül hagyva az RMDSZ – elősegítendő Románia mielőbbi uniós csatlakozását – átértelmezett a törvényhozáson egy harmatgyengécske, feladással, lemondásokkal teli kisebbségi törvénytervezetet.

Az RMDSZ elnöke rosszul tudja, hogy a „kisebbségi törvénytervezet előzmény nélküli Romániában”. A mostani ugyanis nem az első, hanem immáron a negyedik! Tévédése nyilván valóan annak tulajdonítható, hogy a magyar nemzet történetének tanítása – beleértve a Romániához került nemzetrészeket is – vagy teljesen kimaradt, vagy hézagos. A tévédés egy közember számára megbocsátható, de egy politikus számára nem. Azt már fel sem merjük tételni, hogy szándékos volt a félretájékoztatás.

Az eddigi három kisebbségi törvényhez viszonyítva – 1938, 1945, 1946 – mindenekelőtt az utolsóhoz, amelyet a Magyar Népi Szövetség dolgozott ki – igen vérszegény az RMDSZ mostani tervezete. Az ugyanis nem tesz egyebet, mint rögzíti a kulturális autonómiát, amely lényegében létező gyakorlat Romániában. Ugyanakkor lemond az autonómia többi formájáról, a sajátos státusú önkormányzatokról, mindenek előtt a területi-közigazgatási autonómiáról.

Mit is tartalmaz az elaborátum?

1. Tilos megváltoztatni egy vidék etnikai összetételét. (De hogyan akadályozzák meg az ortodox egyház nyomulását?)

2. A kisebbségek minden tantárgyat (a román nyelvet kivéve) anyanyelvükön tanulhatnak. Amely iskolákban nemzetiségi tagozatok működnek, nemzetiségi igazgatókat és aligazgatókat kell választani.

3. A kisebbségek megyei szinten létrehozhatnak autonómia tanácsokat, legkevesebb 7, legfeljebb 91 tagból (ez egy ötezernél kevesebb nemzeti kisebbség esetében hét, az egymilliót meghaladó magyarságnál 91 tagból kell álljon.). Az autonómia tanácsok hatásköre: javaslatot tesz a helyi döntéshozó testületek felé a nemzeti kisebbséggel kapcsolatos kérdések megvitatására (a tagok 25 százaléka lehet más etnikum része!).

4. A közszolgálati médiák kisebbségi szerkesztőségei tagjainak kinevezéséhez az autonómia tanácsoknak hozzá kell járulni.

Természetesen azonnal megszületett a tervezet kritikája, román, magyar oldalról egyaránt. A Kempinszki-ben pezsgőző Adrian Nastase szerint a nemzetközi jogrend nem ismeri el a kollektív jogokat – ez nem véletlen emlékeztet kihagyás, hanem szándékos nem tudás!

–, és ellentmond annak, hogy az alkotmány Romániát nemzetállamként határozza meg. Ő is, és mások is szívesen emlegetik – mint annyiszor, lásd Gheorghiu-Dej korát és a Ceausescu korszakot –, hogy már eddig is példa értékűen oldották meg a nemzetiségi kérdést. Mit próbálnak majd elhítni a román politikusok Markó-ékkel karöltve Brüsszelben? Természetesen azt, hogy a magyaroknak – és másoknak – sokkal több joguk van, mint a románoknak.

Mona Musca, művelődésügyi miniszter szerint nem szabad a döntéseket átadni az autonómia tanácsoknak, nekik csak véleményező jogot kell biztosítani.

Bakk Miklós arra emlékeztet, hogy Nyugaton a decentralizáció már nem elégséges, a kisebbségek számára ott létező valóság a kulturális és területi autonómia, mely során a felülről jövő alkotmányozás egybecseng az alulról jövő kezdeményezéssel.

Magyar oldalról még egy súlyos kifogás merül fel: az, hogy a parlemen-

ti képvisellel nem rendelkező kisebbségeket kizárja a döntésekből, azaz az RMDSZ monopóliumát szeretné közjogi formába önteni. Ehhez hasonló kifogást egyébként a román művelődési miniszter asszony is megfogalmazott.

Tőkés László áll legközelebb az igazsághoz, aki szerint „a tervezet párbeszéd nélküli áterőltetése a nemzetárulás határán mozog.”

Az Európai Parlament Külügyi Bizottsága által elfogadott jelentés (ajánlás) szerint „a magyar kisebbség (székelység) védelmének biztosítása érdekében szükség van a szubszidiaritást és az önkormányzat elveinek tiszteletben tartására”. Bár nem teszi kötelezővé, mégis mindenféle kisebbségi tervezet megalkotásánál ez kell legyen a kötelező alap.

Erre a törvénytervezetre tehát NEM-et kell mondani! (A törvénytervezet szakmai kritikája az Erdélyi Magyarság következő számában olvasható.)

Mint ahogyan NEM-et kellett volna mondani MIN-DENKINEK egy olyan Európai Unióra, amely azzal kecsegtet, hogy megszűnnek a nemzetállami keretek, s a tagállamoknak annyi joguk marad, mint egy megyének.

NEM egy olyan alkotmányra, amely a nemzeti érdekeket semmibe veszi. Ami a kül-, biztonságpolitika, pénzügy, vámügy, belső piaci verseny, nemzetközi szerződések letéteményese, egy a nemzetek felett álló valami.

NEM egy olyan alkotmányra, amelynek a tartalmát a lakosság 10 százaléka ha ismeri. De lehet, hogy csak egyetlen egy százaléka.

És mire kell IGEN-t mondani?

A nemzet elvű politizálásra, a helyzeteket megelőző és nem az után kullogó politikára. Például arra, hogy – nemcsak a magyar érdekeket szem előtt tartva – kidolgozzuk a Kárpát-medence egységének helyreállításához szükséges lépéseket.

Addig, amíg marad magyar e tájon!

Lipsey Helga!

Kisebbségi törvények Romániában

1.

Az 1938-as esztendőben az év folyamán bekövetkezett nemzetközi események hatására Románia engedni látszott korábbi álláspontjából, miszerint a magyar-román megnemtámadási szerződés ellenében hajlandó intézkedéseket fogantatni a romániai magyarság érdekében. Ennek szellemében az Anschluss előestéjén a román diplomácia tudatta, hogy készek egy kisebbségi törvény kiadására. Egyúttal Olaszország közvetítését kérték, hogy mérsékelje Magyarország követeléseit, azaz adja fel igényét, hogy a kisebbségi kérdéssel kapcsolatban ellenőrzést gyakoroljon.

1938. március 12-én – az Anschluss-ra való tekintettel Tatarescu magához kérette Bárdossyt, a bukaresti magyar követet, és közölte, hogy a kisanant folytatni akarja az elmúlt évben megkezdett tárgyalásokat Magyarországgal. Szinaján, 1938. május 4-én ültek ismét tárgyalóasztalhoz Magyarország és a kisanant képviselői. Ezen a napon kisebbségi státútum kiadására került sor Romániában. A király szándéka szerint ezzel akarta meggyőzni a külföldet, hogy a kisebbségi kérdés kikapcsolása, „nyugvópontra juttatása” volt a célja.

A státútum a miniszterelnökség alá helyezte és főkormánybiztosi jeleggel ruházta fel a kultuszminisztérium kisebbségi ügyosztályát. Működését az 1938 augusztusában kiadott végrehajtási utasítás írta elő. Tevékenysége minden, a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban területre kiterjedt, de csak adatgyűjtő, ellenőrző hatásköre volt, a miniszterelnöknek tett javaslatot, ő továbbította a szakminisztériumok felé.

A minisztertanácsi jegyzőkönyv a két világháború közötti ügy nevezett „sérelemi politika” szellemében a következő 28 pontot tartalmazta: 1./ A román állampolgárok nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül jogosultak arra, hogy iskolákat, intézményeket, közművelődési és felekezeti egyesületeket létesítsenek. 2./ Az állam könnyítéseket fogantat az költségvetéséből ezen iskolák fenntartóinak. 3./ A 14 százalékos községi adóból megfelelő hányad nyújtandó a kisebbségi magániskoláknak. 4./ Elintézendők a nyilvánossági jogra vonatkozó kérések. 5./ A gyermek neveléséért törvényesen felelős személyek egyedül jogosultak arra, hogy meghatározzák a gyermek nemzeti hovatartozását, és hogy milyen iskolába írassák.

6./ A kisebbségi vasárnapi iskoláknak, az ifjúsági egyesületeknek joguk van a törvény rendelkezéseinek megfelelően és az illetékes hatóságok által elfogadott alapszabályok alapján működni. 7./ A kisebbségi középiskolai vallástanárok kinevezhetők és véglegesíthetők, de képesítési vizsgát kell tenniük a teológiai diplomájuk alapján. 8./ Az érettségi vizsgákra olyan tanárok nevezendők ki, akik ismerik a tanulók anyanyelvét, és akik anyanyelvükön vizsgáztatnak. 9./ közigazgatási hatóságok kötelesek tiszteletben tartani a történelmi kisebbségek vallásfelekezeti képviselőinek jogait. 10./ A közigazgatási szerveknek nincs joguk istentiszteleti ügyekbe beleavatkozni. 11./ A lelkesek javadalmazása, ami az államsegélyt illeti, a kultusztörvény értelmében ugyanazon arányban történik. 12./ Egy román állampolgár faji eredete, nyelvi vagy vallási hovatartozása nem képezhet akadályt, hogy az államnál, megyénél vagy községnél tisztséget foglalhasson el. 13./ A községi tanácsok bármely kisebbségi tagja saját anyanyelvén fejtheti ki véleményét a tanácsüléseken, de ezek jegyzőkönyveit román nyelven kell vezetni. 14./ Azok a kisebbségi polgárok, akik még nem tudják az állam nyelvét, saját anyanyelvükön is betérjeszthetik kérelmeiket az előjáróságoknál, hiteles román nyelvű fordítás kíséretében. 15./ A hivatalos levelezés az állam nyelvén történik. 16./ A kisebbségi községek tisztviselőinek kötelességük ismerni az illető kisebbség nyelvét. 17./ A többségükben kisebbségek lakta községekben a bíró vagy albíró közülük nevezendő ki. 18./ A napilapok, folyóiratok, közlemények címlapján megjelenésük helye kisebbségi nyelven is jelezhető. 19./ A családnévek eredeti alakjukban írandók. 20./ Azok az állami vagy községi szolgálatban levő tisztviselők, akik román iskolák által kibocsátott oklevéllel rendelkeznek, felmentetnek a további román nyelvvizsga alól. 21./ Azoknak a kisebbségi tisztviselőknak, akik állami iskoláknál működnek, mint a középiskolai vagy elemi tantestület tagjai, joguk van az 50 százalékos vasúti kedvezményhez. 22./ A bíróságoknál a kisebbségi polgárok saját anyanyelvükön védhetik érdekeiket, ha nem képviseli őket ügyvéd. 23./ A történelmi kisebbségekhez tartozó polgárok képviselhetik magukat az illető tartományokban: a) a kereskedelmi és iparkamarában, b) a gazdasági kamarákban és

c) a munkakamarákban. 24./ A kisebbségi bankok és szövetkezetek a hasonló román vállalatokkal azonos feltételek mellett fejlődhetnek. 25./ A kereskedelmi cégtáblákat román nyelven kell kitenni. A kisebbségek saját nyelvükön is megjelentethetik őket. 26./ Romániában csak a román nemzeti zászlók függeszthetők ki. A kormány azonban felhatalmazást adhat bizonyos egyesületeknek, hogy egyes helyeken saját lobogóikat vagy megkülönböztető jelvényeiket használják. 27./ Az Erdélyi Múzeum Egyesület, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum és a marosvásárhelyi Teleki könyvtár helyzete méltányosan rendezendő. 28./ Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület működése biztosítottatik.

A rendelkezés alapvető hiányossága az volt, hogy minisztertanácsi határozat formájában akarta rendezni a kisebbségi kérdést, tehát nem törvénnyel, alkotmányos módon. Az új főkormánybiztosság megszervezéséről és a státútum megjelenéséről az erdélyi magyar lapokon kívül alig adtak hírt Romániában. A bukaresti diplomáciai testület követségi tanácsosa tudni vélte: a cenzúra tiltotta meg, hogy a kérdéssel a lapok foglalkozzanak. A státútum agyonhallgatása az erdélyi magyar politikai körökben megerősítette azt, hogy „*kifelé zánt gesztus*” volt. **A Státútum lényegében kevesebb volt, mint a Gyulafehérvári Határozatok és a nemzetközi kisebbségi szerződés, amely biztosította volna az egyházi és kulturális autonómiát és a székely önkormányzatot!**

2.

Még nem ért véget a második világháború, Észak-Erdélyben szovjet katonai parancsnokság alatt közös magyar-román kormány alakult, a Nyugat és a Szovjetunió egyaránt meglebegtette az autonóm Erdély lehetőségét, amikor a Radescu-kormány 1945. február 7-én kiadta a *Nemzetiségi Státútumot*, amely kimondta: „Világos jogi keretbe iktatja a Romániában együtt élő nemzetiségek jogait és kötelességeit, egységbe foglalva mindazokat a törvényes rendelkezéseket, amelyek a román államban a nemzeti szabadságot és nemzeti jogokat biztosítanak számukra.”

(folytatás a 47. oldalon)

Független szemle

A határainkon túli magyarok fóruma

Alapító főszerkesztő: Köteles Pál

XV. évfolyam 59. szám

2005. április – június

Kiadja Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány

Levelezési cím: 2001 Szentendre, Pf. 154.

Felelős kiadó: Atzél Ferenc

Felkért főszerkesztő: Lipcsey Ildikó

**Az Erdélyi Magyarság c. folyóirat
szerkesztőségének címe:**
2001 Szentendre, Pf. 154
Telefon/fax: 06/26/381-299
Drótposta: azerma@dunakanyar.net

HU ISSN 0865-6819

Tördelés: CoGraf, Budapest

Nyomdai munkálatok:

TONYO-GRÁF Nyomdai és Grafikai Stúdió

(1154 Budapest, Tompa Mihály utca 25.)

Felelős vezető: Szűcs Barnabás (Tel.: 238-0462)

KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG

ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK

VISELIK A FELELŐSSÉGET.

A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA

AZ ÍRÁSOK SZELLEMET ÉS TARTALMÁT

NEM ÉRINTŐ RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.

**A folyóirat támogatására küldött befizetésekről
– kérésre – (APEH) igazolást állítunk ki, mely
összeggel – az érvényben lévő rendelet szerint
– támogatóink a befizetés évében adóalapjukat
csökkenthetik.**

Bankszámlánk:

Országos Takarékpénztár (OTP)- Szentendrei

Fiók 11742087 – 20071776

Angol elnevezés: National Savings and

Commercial Bank Limited (2000 Szentendre)

SWIFT kód: OTPVHUBB

Adószámunk: 19667173-1-43

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG AZ INTERNETEN:

www.cograf.hu/erma

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
2005 szeptemberében jelenik meg.**

TARTALOM

- Egeret szültek a hegyek
- Kisebbségi törvények Romániában
- József Attila: Nem, nem, soha!

VALÓSÁG-MÉRLEG

- Barki, Eva Maria: Trianon 85. évfordulójára 4-5
- Bedő Árpád: Ez történt Brüsszelben
Lejegyezte Frigyesy Ágnes 6-7
- Okos Márton: Vigyázó szemetek
Párizsra vessétek! 8

VISSZAPILLANTÓ

- Székely Dávid Gyula:
A székely közbirtokosságok 9-10
- Rucsinszki, Pavle: Válaszúton a Dunatáj 10-11
- Kovács György: Halhatatlanság helyett 12

HISTÓRIA

- Borsányi András: Egy napra
a román-magyar háborútól 13-21
- Sebesy Tamás: A II. bécsi döntés 22-25

MŰHELY

- Szász István Tas: Naplójegyzetek 26-27
- Polgárdy Géza:
Jancsó Benedek emlékezete 28-31
- Rászlai Tibor: Erdély Széchenyije 32-36

SZÉPMÍVESSÉG

- Tompa Mihály: Vers Mikó Imréhez 37
- Páskándi Géza: József Attila '91 38-39

FIGYELŐ

- Lipcsey Ildikó: Nagy Imre – Áruló voltam 40-42
- Papp Anna: A „Földes-ügy” 43-44
- Kovács Attila: Quo vadis Európai Unió? 45

Lapszámunkat a *Trianon* c. kötet képei illusztrálják (Osiris Kiadó, Budapest, 2003. Szerkesztette Zeidler Miklós)

TRIANON

85-ik évfordulójára

DR. EVA MARIA BARKI BESZÉDE
2005. JÚNIUS 4-ÉN A HŐSÖK TERÉN

Kedves Magyar Barátaim, a határokon innen és határokon túl, Erdélyben, Délvidéken, Felvidéken, Kárpátalján és Várvidéken – mert Ausztriában is élnek magyarok!

Az utóbbi hónapokban, hetekben sok ünnepnap és emléknapi volt szerente Európában, ünnepeltek és emlékeztek a 60 éve véget érő II. Világháborúra, Ausztriában emlékeztek és ünnepelték a szabadság és függetlenség kikiáltásának 50. évfordulóját és emlékeztek és ünnepelték a 15 éves függetlenséget és szabadságot Németországban, Észtországban, Lettországban, Litvániában, Szlovéniában, Horvátországban és nemsokára Koszovóban is ünnepelni fogják. Ünnepelnek, mert kivívták maguknak a szabadságot és a függetlenséget saját erejükkel új határokon belül. Átrajzolták Európa térképét, számtalan új határ jött létre.

Nekünk Magyaroknak nincs mit ünnepelnünk. Nekünk csak az emlékezés és a gyász marad.

Mert 85 éve Trianon – 85 év igazságtalanságot jelent, 85 év szenvedést jelent, 85 év tragédiát jelent.

Mi minden évben csak emlékezünk és emlékezünk és emlékezünk és minden évben rosszabbodik a helyzet. A magyar lakosság száma csökken, elhagyják a szülőföldjüket, mert másodrendű állampolgárok lettek a saját hazájukban, diszkriminációnak, intoleranciának és erőszaknak vannak kitéve, nincs nap, hogy ne lehetne halani magyar-verésekről, hogy bántanak védtelen, ártatlan fiatalokat, akik semmit sem csináltak, megverik őket csak azért, mert magyarok. Először a Vajdaságban, most Erdélyben. Máshol – mint Szlovákiában – nem verik meg, de bűnös nemzetnek tekintik, ahogy egy múlt heti közvélemény-kutatás

mutatja és mindenhol nyomás alatt politikai és társadalmi kényszer alatt élnek. Párhuzamosan folyik a több formába rejtett asszimilációs törekvés és az etnikai összetétel erőszakos megváltoztatása.

Rendőrségi, büntetőjogi megtorlás nincsen, mert a rendőrség a hatalomé, jogi orvoslás sincsen, mert a bíraskodás a hatalomé, törvény általi változás sincs, mert a demokratikus többség a hatalom oldalán áll.

Ennyit a mostani helyzetről, a szomorú valóságról.

Mit tettünk ez ellen? Mit tettünk az alatt az idő alatt, amikor más népek a szabadságért az önrendelkezésért harcoltak? Mit tett a magyar kormány, mint felelős anyaország, amely felelős a védőhatalmi szerep betöltéséért.

Sajnos nem tudok felsorolni semmit sem, mert ez a lap a történelem könyvében üres. Egyetlen lépés sem történt. Ellenkezőleg: alapszerződésekkel bebetonozták az igazságtalanságot, mert a szomszédok érzékenysége, melyet természetesen nem szabad megsérteni és a nyugati parancsok teljesítése fontosabbak, mint a magyarság politikai rendezése.

Kedves Barátaim!

Trianon 1920-ban volt, de a mostani helyzetnek nem az 1920-as Trianon az oka, hanem a mai Trianon újra történő önkéntes megerősítése és lerögzítése. És mit kapunk érte? Veréseket és megaláztatásokat.

A magyar külpolitika elmulasztotta kihasználni azt a történelmi pillanatot, amely a '90-es évek elején adódott. Nekünk nem volt egy Landsbergisünk, egy Peterlénk, egy Tudjma-

nunk, egy Izetbegovicsunk vagy egy Helmut Kohlunk.

Az Antall-kormány mostanában nyugaton is feltűnő egykori külügyminisztere nem régen azt írta, hogy azért nem volt lehetséges egy hatékonyabb politikát gyakorolni, mert mögötte nem állt a svájci hadsereg. Ha a svájci hadsereg segített volna, talán nem kellett volna aláírnia az Ukrán Alapszerződést. De a svájci hadsereget nem lehetett hívni.

Tehát a legfontosabb időszakban volt nekünk egy miniszterelnökünk, aki csak lelkében ápolta a határon túl élő magyarokkal a kapcsolatokat, és egy külügyminiszterünk, aki a svájci hadseregére várt. Talán azt sem tudta, hogy Svájc még mindig semleges ország.

Ennyit a magyar külpolitikáról, ami a mai napig nem változott.

A még nagyobb probléma a határon túli magyarság hivatalos képviselőjében látszik.

Ahelyett, hogy síkra szállnának a jogokért, ahelyett, hogy a magyarság érdekeit képviselnék, jobban tetszik nekik a kényelmes bársony székekben ülve a hatalom előnyeit élvezni.

Brüsszelben dicsérik a példamutató román nemzetiségi politikát, mind ezt Frunda György tette meg, egy déltiroli sajtóinterjúban. Az RMDSZ már teljesen elveszítette a kontaktust a saját népével. Megdöbbenő például, hogy a sepsiszentgyörgyi RMDSZ a mai trianoni megemlékezésen nem akart részt venni ... Bugár Béla dicsérte a szlovák nemzetiségi politikát. És még sorolhatnám tovább.

Ennyit a magyar érdekképviselőről.

Kedves Barátaim!

Mégis optimista vagyok, mert a nép ellen a nép akarata ellen hosszú távon semmilyen kormány a világon nem tud kormányozni. Az alapvető természeti jogok ellen nem lehet hatni, ez nem jön be. A természet mindenhol erősebb,

Magyarország szomszédainak területi követelései a párizsi békekonferencián

a természet erősebb, mint a technika, a természetes jogok is erősebbek, minden hatalomnál és minden mesterséges képződmény – legyen ez Moszkvában, Brüsszelben vagy másutt – bukásra van ítélve.

Az emberek a 21. században már nem tűrik a gyámkodást és a szabadságjogok csökkenését. Ezért bukott meg az EU alkotmány, ezért fog megbukni az Európai Unió.

Kedves Barátaim!

Biztos vagyok benne, hogy a magyarság nem lesz az utolsó gyarmat Európában. Nem leszünk örökké rabszolgák! 85-év elég volt!

De a jogokért valamit tenni is kell! Semmit sem lehet ajándékba kapni.

Most jött el a tettek ideje. Nem elég megemlékezni, szükség van tetteknek!

A magyarságnak ugyanolyan jogai vannak, mint minden más népnek Európában, ugyanolyan jogai, mint az észteknek, litvánoknak, letteknek, németeknek, szlovéneknek, horvátoknak, koszovo-albánoknak. Olyan jogai, amelyek a nemzetközi egyezményekben rögzítve vannak és amelyek elmaradhatatlanok és elengedhetetlenek.

Az utolsó években sok szó esett a magyar nemzet egyesítéséről, a nemzet lelkének gyógyításáról. Óvatos és bátortalan lépéskísérletek történtek ebbe az irányba a státusztörvény és a

kettős állampolgárság keretében. Ezek talán hasznos, de nem elegendő eszközök a cél eléréséhez. Nem elegendők, mert egy dolgot, mert a legfontosabb dolgot elfelejtik, hogy a magyar nemzet nem csak egy szellemi fogalom, a magyar nemzet nem csak egy levegőben lógó ideál, elképzelés: **elfelejtik hogy a nemzethez terület is tartozik.**

A magyar nemzet egyesítése terület nélkül nem képzelhető el. Végre át kell lépni a Rubikont, végre ki kell mondani, hogy a magyar nép nem kisebbség a Kárpát-medencében, hanem államalkotó történelmi nép, 1000 éves hagyományal, joggal és kultúrával. Végre abba kell hagyni – ezt már évek óta mondogatom és könyörgök – végül abba kell hagyni, magyar kisebbségről beszélni. Magyar kisebbségek vannak Németországban, Franciaországban, Amerikában..., de nem a Kárpát-medencében. Nem létezik egy romániai magyar kisebbség, szlovákiai magyar kisebbség, vajdasági magyar kisebbség – ez képzelenség – csak egy magyar nép van a Kárpát-medencében, egy magyar történelemmel, egy magyar kultúrával, egy magyar identitással. Ezért nem szükséges a kettős állampolgárság, hanem csak egy állampolgárság, és pedig a magyar. Ilyen értelemben a népszavazás eredménye talán bölcs és jövőbelátó volt. Nem kell merni kicsinek lenni, hanem végre merni kell magyarnak lenni

és a megillető jogokat követelni.

Kedves Barátaim!

Ez legyen a cél, ne mondják nekem, hogy ezt a célt nem lehet elérni! Igaz, hogy jogos követeléseket is csak akkor lehet elérni, ha egy hatalom van mögötte. Ez a hatalom nem a svájci hadsereg, semmilyen más hadsereg. Semmilyen erőszak. Ez a hatalom a nép. Az egyszerű nép. Mi, Önök, minden magyar a Kárpát-medencében. Meg kell kérdezni a népet, hogy mit akar. Meg kell kérdezni a határon túli magyarságot, hogy akarnak-e a mostani hatalom alatt maradni, vagy az anyaországhoz csatlakozni,

vagy egy önálló országban élni. Kérdezni kell őket, kezdeményezni kell egy aláírásgyűjtést – az egész Kárpát-medencében. Meg kell kérdezni a népet.

Nincs nagyobb hatalom, mint a nép. Ezt legutóbb Kijevben mutatták meg, amikor sikerült a nép akaratát a háttérben álló orosz hadsereg ellenére végrehajtani. Ugyanazokkal a szavakkal, amelyekkel németek millióinak a lipcsei utcákon az egész világ diplomáciája ellenére sikerült a német egyesítést kikényszeríteni, azokkal a szavakkal:

„Mi vagyunk a nép!”

Kedves Barátaim!

A Kárpát-medencében „Mi vagyunk a nép!”

De azt nem veszik észre, mert nem látják és nem hallják. Ezt látni kell és hallani. Nem csak itt a Hősök terén, hanem az egész Kárpát-medencében.

Mondjuk és tegyük, hogy lássák és hallják: „Mi vagyunk a nép!”

Akkor számunkra is megvalósul majd, ami a németeknek sikerült és ami a történelem természetes folyamata. Össze fog nőni, ami összetartozik. A Kárpát-medencében is össze fog nőni, ami összetartozik, csak akarnunk kell, **mert mi vagyunk a nép.**

Isten áldd meg a magyar népet!

Eva Maria Barki

Románia csatlakozása magyar szempontból

Az Európai Parlament Külügyi Bizottsága március 29-én tárgyalta a Románia csatlakozási kérelmével kapcsolatos jelentést. Az eseményen részt vett Bedő Árpád, a Kárpát–Alpok Alapítvány alapító tagja, Csapó József, a Székely Nemzeti Tanács elnökének kíséretében, megfigyelőként. Tapasztalatait megosztotta olvasóinkkal.

Frigyesy Ágnes: Ez az ülés azért volt fontos, mert ekkor fogadták el azt a javaslatot, mely alapján április 13-án, az Európai Parlament határozatot hozott Románia csatlakozásáról. Már az ülés előtt nem lehetett kétséges: a határozat megszületik, s Románia csatlakozásáról aláírják a szerződést. Kérdés csupán az volt: Romániának még milyen feltételeket kell teljesítenie, milyen elmaradásokat kell pótolnia a csatlakozás során a szerződés aláírása és a valódi csatlakozás között.

Bedő Árpád: – Roppant érdekes, a Külügyi Bizottság tagjai az általános vita során többször kifejtették véleményüket, miszerint Románia csatlakozása példátlan. Esetében ugyanis nyilvánvaló, az úgynevezett csatlakozási tárgyalási fejezetekből többet nem zártak le időben megnyugtató módon, tehát nyitott tárgyalási fejezetek maradtak és mégis aláírják a csatlakozási szerződést. Ezt több képviselő kifogásolta. Ilyen körülmények között teljesen érthető, hogy 46 módosító javaslatot terjesztettek elő Pierre Moscovici csatlakozási biztos jelentéséhez. Vannak általános kérdéskörök. Mint például a korrupció, a környezetvédelem, a jogharmonizáció, vagyis alapvető kérdésköröket nem fejeztek be megnyugtató módon időre. Mégis az Európai Unió központi vezetése által meghozott politikai döntést keresztülvitték az Európai Parlamenten.

E bizottsági ülésen a képviselők írásbeli javaslatokat nyújthattak be. Magyar szempontból nyolc vagy kilenc módosító indítvány érkezett, mely alapvetően érintette a magyar érdekeket, sőt egyenesen magyar képviselő nyújtotta be azokat. A mi szempontunkból – ebben az esetben a székelyek szempontjairól beszélek –, öt fontos javaslat került terítékre, amelynek sorsa egyáltalán nem hagyta közömbösen a székelységet. E javaslatokat Michl Ebner Dél-Tirolban élő osztrák Európa Parlamenti képviselő terjesztette be, melyekben tételesen szerepeltek azok a követelmények, melyeket a Székely Nemzeti Tanács és az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács szeretne elérni még Románia csatlakozása előtt. Ezek között szerepelt a Székelyföld területi autonómiájának biztosítása, továbbá a székelyek érdekében megszületett javaslatok. Mi azért voltunk ott, hogy lássuk, milyen hatása, visszhangja lesz, el tudják-e fogadni? Illetve mi lesz a javaslatok sorsa?

Figyelembe kell vennünk, az egyik javaslatához csatlakozott Gál Kinga, aki önálló javaslatot is benyújtott a csatlakozással kapcsolatban, mely közvetlenül magyar érdeket fogalmazott meg, de általánosabb fogalmazásban. Gál Kinga javaslatot nyújtott be a közösségi és az egyházi vagyon visszaadásáról. Javaslatában nem szerepel a magyar szó, még akkor sem, amikor Székelyföld területi autonómiájáról beszélt.

Mellesleg a javaslatát tételes szavazásra bocsátották és egy szavazattal leszávozták. Tehát az Európai Parlament ellentétben az amerikai kongresszussal, elutasította a közösségi javak visszaadásának csatlakozási feltételként való szerepeltetését. Az amerikaiak súlyos figyelmeztetést küldtek Romániának, hogy ezt végre kell hajtaniuk.

Visszatérve a csatlakozási feltételekhez: Nagyon érdekes a sorsa ezeknek a javaslatoknak. Meglepődtünk, amikor a Külügyi Bizottság nem a kívánt részletes vitát folytatta ezekről a javaslatokról, melyeket Ebner úr terjesztett be a székelyek érdekében, hanem a részletes vita helyett a jelentéstevő Pierre Moscovici azt ígérte a Külügyi Bizottság tagjainak, hogy másnap reggelre, a szavazás idejére az ötből kettő olyan javaslatot készít, mely megfelel mind az előterjesztőnek, mind a küldötteknek. Másnap délelőtt szavaztak erről a két javaslatról, de a megfigyelők, mi, egyáltalán nem tudtuk, miről szavaznak, mivel oly közel volt a javaslat végső formulázása a szavazáshoz, hogy a képviselők megkapták írásban, ezért viszont fel sem olvasták. Szavaztak, és a megfigyelőnek fogalma sem volt arról, mi a szavazás tartalma.

A szavazáskor csapda helyzetbe kerültünk, hisz azokat a javaslatokat, melyeket Ebner úr terjesztett be, tételesen nem utasíthatta el a Külügyi Bizottság. Ebben az esetben az Európai Unió legfontosabb alapelveit utasították volna el. Viszont, ha tételesen elfogadják – több vélemény szerint –, túlságosan kemény követelményeket támasztottak volna Romániával szemben. Ezért nem tudták sem elfogadni, sem elutasítani. Végülis Pierre Moscovici átfogalmazta a két javaslatot, így minden igényt kielégített. Az átfogalmazás előremutató része a mi szempontunkból fontos, hogy szerepel benne: Romániának még a csatlakozás előtt kell intézkedé-

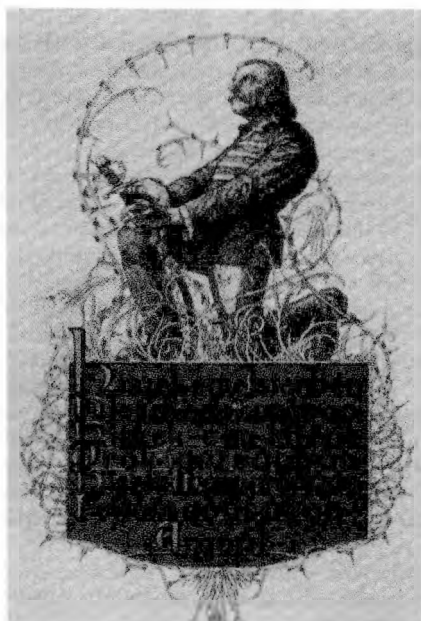
seket tennie a magyar kisebbség védelmében! Méghozzá a szubszidiaritás és az önkormányzatiság elvének felhasználásával. Mi azt állítjuk: ebben már benne van a területi autonómia. Mások pedig azt mondják: az a kisebbségi törvény, melyet nagy nehezen fogad el a bukaresti Parlament, már teljesíti ezt a feltételt.

Frigyesy Ágnes: Mit szól ahhoz, hogy Tőkés László lehazaárulózta a kisebbségi törvényt, illetve azok alkotóit?

Bedő Árpád: Amit Markó Bélaék eredménynek neveznek, a nyelvhasználat tekintetében visszalépés a Romániában tételesen meglévő jogrendhez képest. Azt pedig még a románok is nehezményezik, ha úgy akarnak kisebbségi jogokat adni, mintha az egy kisebbség valamelyik kizárólagos szervezetének kizárólagos joga lenne. Ezt még egy becsületes román demokrata is ellenzi! A közösségnek kell biztosítani a jogot, nem pedig a közösséget monopol helyzetben tartó szervezetnek. A kisebbségi törvény nem mond egyebet, mint kodifikálja a Romániában már meglévő helyzetet, tehát nem jelent előrelépést. Másrészt a *kisebbségi törvény* nem a magyarokról szól. Az Európai Unió javaslatban ez a feltétel is szerepel: a magyar kisebbség védelmében tovább kell intézkedni! Jó, ha hoznak valami kisebbségvédelmi intézkedést, mely minden kisebbségre vonatkozik. De itt nem csupán erről volt szó, hanem a magyar kisebbségi jogokról. A magyarok jelenléte Romániában nem csupán az egyik ottlévő nemzetiség, hanem óriási létszámú államalkotó erő. Egészen más státuszban lévő népcsoport, mint a romániai törökök, vagy a romániai görögök, -zsidók, -ruszinok vagy egyéb nemzetiségek. Ezek sem létszámukban, sem történelmi pozíciójukban nem közelítik meg a magyarok helyzetét.

Frigyesy Ágnes: A magyar média küldött tudósítói nyilvánvalóan nagy érdeklődéssel figyelték a történéseket?

Bedő: A Külügyi Bizottság az Európai Parlament második legnagyobb üléstermében tanácskozott Brüsszelben, ahol 75-en szavaztak, s körülbelül ugyanennyi megfigyelő vett részt az eseményen. *Csapó József*, a Székely Nemzeti Tanács elnöke egész nap jelen volt, ennek ellenére sajnálatosan jegyezte meg, hogy véletlenül sem botlott beléjük egyetlenegy magyar újság-

Irredenta képeslap a Magyar Hiszekegy szövegével

író sem. Vagy egyáltalán nem vettek részt az eseményen, vagy csak a tanácskozás nem érdekelte őket, holott Románia csatlakozása magyar szempontból is érdekes, de ha csak úgy tekintünk rá, mint szomszédos országra, és elfelejtjük, hogy ott magyarok is élnek, akkor is érdekes, hisz egy szomszédos ország csatlakozásáról van szó. Lehet, hogy mi túlságosan fontosnak tartjuk az eseményeket, de nem tudom, ezen a napon mit tartottak fontosnak az újságírók Brüsszelben.

Frigyesy Ágnes: Hogyan foglalná össze röviden a Magyar Parlament és kormány álláspontját?

Bedő: A magyar kormány úgy viszonyul Románia csatlakozásához, hogy tavaly decemberben a kormányfő aláírta azt az előzetes csatlakozási papírt, mely alapján folyik a Külügyi Bizottság ülése, s e szerint támogatja Románia csatlakozását. Mint tudjuk, mind a négy magyar parlamenti párt támogatja Románia csatlakozását. S az a furcsa helyzet állt elő, hogy míg az Európai Parlament a mi szempontunkból jó, és erős feltételeket fogadott el Románia csatlakozásával kapcsolatban, amit még teljesítenie kell, a Magyar Parlament *feltétel nélkül!!!* támogatja Románia csatlakozását, méghozzá négypartii egyetértéssel! Igaz ugyan, hogy a Fidesz benyújtotta módosító indítványát ehhez a parlamenti határozathoz, ám az időben később került tárgyalásra. A Magyar Parlament Külügyi Bizottsága tárgyalta az ügyről,

de a dokumentum alacsonyabb szintű követelményeket tartalmaz, mint amit az Európai Parlament Külügyi Bizottságában elfogadtak.

A magyar álláspont megvilágítását beárnyékolja az a tény, hogy teljes az egyetértés, méghozzá abban, hogy a csatlakozás előtt alacsonyabb szinten kell követelni a magyar jogokat, mint ahogy az Európai Unió követeli Romániától. Az általános felfogás azt vallja: minden probléma megoldódik, ha Románia tag lesz. Holott akkor csak az a probléma oldódik meg, hogy a határ könnyen átjárható lesz. Ám attól, hogy Románia csatlakozik, még nem lesz magyar egyetem, nem lesz székely nemzeti önrendelkezés, nem lesz teljeskörű anyanyelvű oktatás, nem lesznek magyar önálló kulturális intézmények, a román adóból az arányos részeket nem fogják a magyar kultúrára fordítani Romániában. Ez tehát hamis beállítás!

Nézzük meg, mi zajlik jelenleg Szlovákiában, amely már egy éve tagjai az EU-nak. És mi történt?

Frigyesy Ágnes: Vagyis az autonómiát még a csatlakozás előtt kellene kiharcolni?

Bedő: Így van, csak akkor lehet! Tudni illik, ha megtörténik a csatlakozás, akkor az autonómia-harc csataterén a helyzet lényegesen megváltozik. Ugyanis a román fél akkor már nemzetközi értelemben nem lesz érdekelt abban, hogy megfeleljen bizonyos követelményeknek. Hisz a csatlakozással egy időben kiállítják Romániáról azt a bizonyítványt, miszerint ő minden követelménynek megfelelt. Akkor örülnek majd a csatlakozás sikerének, és nagy erővel, okkal és joggal foglalkoznak majd a román nemzeti érdekek érvényesítésével. A román nemzeti érdekek között pedig már az elmúlt egy évszázadban sem szerepelt a magyarok önrendelkezésének joga. Amit előtte elérünk, az lesz meg! Beszélgetéseink során egyértelműen értésünkre adták az Európai Unióban: Románia csatlakozása után minden ilyen ügy, amelyről beszéltünk, Románia kizárólagos belügye lesz! És ez így helyes, mert Románia is egyenjogú tagja lesz az Európai Uniónak. Egyik ország sem szólhat bele a másik ország belügyeibe.

Tehát az autonómiáért most kell küzdenünk!

Frigyesy Ágnes

Vigyázó szemetek Párizsra vessétek!

Szegény, jobb sorsra érdemes közép-kelet-európai népek és nemzetek alig, hogy megszabadultak a volt Szovjet Uniótól nem sokáig élvezhették a szabadságot. Mert volt hűbérelvtársaik, a volt párt- és kizsoltkások megrázták magukat, majd átfordultak a fejükön, mint a népmesében, és újdonsült kapitalistaként máris terelték a népet most már az Európai Unióba.

Akkoriban azt mondták az átlagemberek, akiknek a mindennapi kenyérkereset mellett nincs idejük és lehetőségük elmélyedni a politikában, Mikszáth óta „*az úri huncutságban*”, hogy ők nem tudják, milyen lesz az a végtelenségig ajnázott EU. Viszont, ha ugyanazok magasztalják, akik pár éve az osztályharc nevében meg akarták semmisíteni a rothadó kapitalizmust, akkor ők nem kérnek belőle. És valóban undorító látvány volt, ahogy egymást erősítve a volt maoista SZDSZ-es, a volt sztalinista MSZP-s véd és dacsözveiséget alkotva, közösen a Habsburg főherceggel egymást túllicitálva dicsőítik a pillanatnyi érdekeiknek megfelelő aktuális Uniót.

És a néppel, az isten adta néppel e furcsa kórusnak sikerült elhítenni, hogyha igent mondanak az EU-ra, akkor itt van a Kánaán. És mint hajdan a bünbocsájtó cédulák idejében, itt is viszájára sült el a dolog. Ráadásul most is onnan jött a megváltás, ahonnan legkevésbé várták: a liberális Franciaországtól, méghozzá baloldaltól. Nemhiába énekelték a legsötétebb diktatúrában Erdély református templomaiban a kereszténynek himnusz helyett is: „*Az Úr csodásan működik, de útja rejtve van.*” És még fel sem ocsúdtak a francia balegyenestől, a hollandok rádupláztak. Abból gondolom, hogy nagy lehet a baj, mert a jól értesült ultraliberális filozofus Tamás Gáspár Miklós a szavazás után ezt írta a Magyar Hírlapban: „*Meggyőződésem, ha a magyar nép ismerné az európai alkotmánytervezés lényegét, szin-*

tén nemet mondana rá. Addig is köszönet a franciáknak.”

Ezek után végkép nem értem Németh Zsolt politikus siránkozását*: „*Bosszantó az uniós alkotmányról rendezett francia népszavazás eredménye, hiszen az alapidokumentum elfogadása az unió működésének hatékonyabbá tételét szolgálta volna.*”

Minden bizonnyal Orbán Viktornak nemcsak az esze, de a látása is élesebb mint fő külügyének, mert a minap Brüsszelben kijelentette: „*az alkotmány halott.*”

Ezek után lehet, hogy Németh Zsolt immár sokadszor korigálni kényszerül politikai véleményét, mint tette volt azt a kettős állampolgársági népszavazás idején is.

Ha egy kisantant béli liberális politikus siránkozna egy olyan alkotmány megvétőzése miatt, amelybe nem férnek bele a keresztény gyökerek, viszont beleférnek a kollektív bűnösséget megfogalmazó bene-si dekrétumokat fenntartó államok, nem csodálkoznék. De hogy ez a magát keresztény-konzervatív értékrendszerint meghatározó párt, a Fidesz első számú külügyére teszi (ráadásul református pap gyerek), nem bírom elhinni. Vagy csak arról van szó, hogy fáziskésésben van, és ő még nem tudhatja azt, amit Tamás Gáspár Miklós. Azaz, hogy a franciáknak köszönetet illik mondani.

Talán az sem véletlen, hogy Olaszországban Roberto Maroni népjólé-

ti miniszter, aki az olasz kormányban az Északi Ligát képviseli hazája kilépését helyezte kilátásba az euróövezetből. Mint ahogy az sem, hogy Nagy-Britannia le is vette napirendről a közeljövőben tervezett népszavazást. Mert, ami megbukott, arról nincs mit szavazni.

Ezek után egyenesen kabaréba illő Gyurcsány Ferenc kijelentése a Visegrádi Csoport lengyelországi kormányfői értekezletén: „*Ha van vita az alkotmányos szerződésről, akkor azokkal a kormányokkal, azokkal a népekkel, amelyek kételyeiket fogalmazzák meg, meg kell beszélni, hogy merre tovább.*” Akkor ő miért nem beszélt meg azzal a néppel akire hivatkozva kormányoz, hanem sielve lenyomatta a parlamenttel – szorosán együttműködve az „ellenzékkel” – az ország torkán az EU alkotmányt? Ezért a magam részéről a Gyurcsány-kormányt lengyelországi kiruccanás helyett, most a Nagy Könyv akció kapcsán Batsányi János költeményeit, különösen az 1789-ben Kassán írt sorait ajánlanám:

„Nemzetek, országok! Kik rút kelepcebén
Nyögtök a rabságnak kínos kötelében,
S gyászos koporsóba döntő vas-igátok
Nyakatokról eddig le nem rázhatátok;
Ti is, kiknek vérét a természet kéri,
Hív jobbágyitoknak felszentelt hóhérl!
Jertek, s hogy sorsotok előre néztek,
Vigyázó szemetek Párizsra vessétek!”

Okos Márton

* (Szerk. megj.: A dilettáns Németh Zsolt az esetek döntő többségében sajnós nem az igazi magyar érdekeket képviseli, hanem a nyugatiak (vélt) elvárásainak, és a szomszédok „érzékenységének” már-már betegesen hajbókolva akar megfelelni. Ami ennél még nagyobb tragédia, jöllehet sem emberi, sem szakmai kvalitásai nem alkalmasak még jelenlegi posztja betöltésére sem, hogy mint a Fidesz szent tehene – mint aki „még látta Lenint” – feltételezhetően ő lesz az új külügyminiszter, s halmazati büntényként cipeli magával, hatalomittas, mihaszna, szerzilis, de ugyanakkor kollaboráns klientúrát is).

AZ ÁTMENET ÉVE – 1947

1947 a rideg ténnyel való szembesülés éve, a magyar veszteségek megpecsételése Párizsban. 1947 az átmenet éve, amikor a beavatottak tisztában voltak vele, hogy a világ kettészakadt, otthon pedig vége a látszat-koalícióknak. Míg voltak akik tovább álmodtak a dunai országok föderációjáról/konföderációjáról, mások már tudták, hogy új falak épülnek ezen országok közé.

Romániában a Magyar Népi Szövetség még úgy működött, mint a magyarság érdekképviseleti szervezete. Még létezett az önálló gazdasági, kulturális, oktatási, tudományos intézményrendszere, de

már készülődtek ezek felszámolására. Még remélték a székelyek, hogy visszakapják közösségi vagyonukat, és valami megvalósul mindabból, amit a XX. század elejei első székely kongresszuson elhatároztak: Székelyföld elmaradása felszámolható. Még taníthattak a felsőfokú magyar oktatási intézményekben a régi egyetemi tanárok, még publikálhattak a két világháború közötti polgári írók, de a zsdánovi kultúrpolitika sötét fellegei gyülekeztek fejük felett.

E három írás, ebben az átmeneti, 1947-es esztendőben látott napvilágot Erdélyben, az UTUNK áprilisi számaiban.

A székely közbirtokosságok

Az ősi közös birtoklásnak és közös gazdálkodásnak a Székelyföldön máig fennmaradt formáját őrzik a közbirtokosságok. Eredetük és kialakulásuk valahol a messze múltban, talán a törzsi életformában keresendő, abban az időben, amikor még a székelység külön törvények, külön privilégiumok és külön terhek alatt élt s kicsit külön nemzetnek is számított. Történészekre váró feladat ennek kihámozása és megállapítása.

A székely közbirtokosságoknak a Magyar Népi Szövetség által kezdeményezett április 13–14. napjain Csíkszeredában megtartott kongresszusáról írva, mi ezt nem tekinthetjük feladatunknak. Nem tekintette feladatának a kongresszus sem. A kérdések, melyeket meg kellett vitatnia, s amelyekre megoldási lehetőségeket kellett keresnie, bár a múltból erednek, jellegzetesen a ma kérdései. S mivel kialakulóban levő demokratikus rendszerünkre esik a kötelezettség, hogy a múlt összekuszált, zavaros és az egészséges kifejlődést gát-

ló örökség kérdéseit megoldja, azt is elmondhatnók: a székely közbirtokosságok kérdéseinek megoldása demokratikus feladat. Helyes tehát, hogy a Magyar Népi Szövetség ezt a kérdést kezdeményezésével a megoldás felé elindította.

A négy székely vármegyében jelenleg több mint 651 ezer hektár a közbirtokossági erdők területe. Ez az óriási vagyon – Románia összes erdőterületének 11 százaléka – túlnyomórészt a törpebirtokos székely gazdák tulajdona, mint belsősegek és szántóik szerves kiegészítő része, anélkül azonban, hogy bár adás-vé-

tel tárgyát képezik, eladás esetén kiszakíthatók lennének a közös birtoktestből, melynek kihasználásáról a közbirtokossági közgyűlés dönt. A közbirtokossági tagok azonban a közös tulajdonból nem egyenlő mértékben és arányban részesülnek, hanem aszerint, hogy kinek mennyi, azaz hány hold az arányjoga. Az arányjogok fél holdtól 70-80 holdig terjedhetnek. De olyan eset is van, még pedig nem kevés számban, hogy egyes közbirtokossági tagok 100-nál is több, sőt némelykor 1000 holdas arányjoggal rendelkeznek, mint ahogy az is gyakori, hogy sok székely család egyáltalán nem rendelkezik arányjoggal. Igaz, hogy az ilyen nagy területtel rendelkezők, az 1878. évi vonatkozó törvény értelmében, amely a földesúri és jobbágybirtokok elkülönítésével egyidejűleg a közbirtokossági arányjogokat is rendezte, lehetőséget kaptak birtokaiknak a közös vagyonból való kiszakítására, egészen 1908-ig, amikor ezt a lehetőséget megszüntették. De nem szüntették meg ugyanakkor a közbirtokossági arányjogok összevásárlásának további lehetőségét, ami újabb bajokhoz, s újabb vagyongyűjtéshez vezetett.

A közbirtokossági arányjogok összevásárlási lehetősége röviden azt eredményezte, hogy a székely fa iránt mindjobban érdeklődő kereskedők, akik eleinte

csak fát vásárolták a nyomorgó székelektől, az arányjogokat is kezdték összevásárolni. A vásárlásnál bőséggel segített az uzorakölcson és a pálinka. Máról-holnapra bécsi és budapesti urak, volt fő- és alispánok lettek „székely közbirtokosok”, s építettek maguknak villát, bérpalotát az elkótyavetyélt közös vagyomból. S közben? Közben az egyre nagyobb nyomorba süllyedő székelyek bicskával és csákánnyal estek egymásnak. Ma már ott tartunk, hogy egy-egy székelyre fejenként alig esik több erdő, mint egy hektár, azaz ez is csak esnék, ha közben a székelyek is nem vásárolták és nem csalták volna el egymás elől az arányjogot.

Lehet-e ma már segíteni ezen a helyzeten? A kongresszuson összegyűlt 300 székely gazda, az erdészeti szakemberek és politikusok két lehetőséget látnak:

1. Tisztázni kell a közbirtokosságok jogi helyzetét, s ezzel kapcsolatban törekedni kell az arányjogok igazságos elosztására.
2. Az erdőkitermelést és a faértékesítést új, lehetőleg szövetkezeti alapokra kell fektetni és iparilag feldolgozni oly módon, hogy ezután ne csak a fa tőrára, hanem az abból eredő minden néven nevezendő haszon a székelység érdekeit szolgálja. A kongresszus ezért elhatározta, hogy az összes közbirtokosságok adatainak és javaslatainak alapján egységesíti az ügyvitelt, s megkeresi az arányjogok arányosításának azt a módját, amelyet legalább a nagy többség elfogadhat. Ugyanakkor nagyarányú felvilágosító, nevelő és szervezőmunkát indít a szövetkezeti kitermelés és értékesítés, valamint a fa ipari feldolgozása érdekében. Addig is azonban első lépésként egy közös érdekvédelmi bizottságot állít fel a négy székely vármegye erdészeti és közbirtokossági szakemberekből.

Meg lehet-e ezeket a határozatokat valósítani?

A csíkszeredai közbirtokossági kongresszuson részt vett székelyek vitája és őszinte szándéka szinte önmagában is kezesség erre. A kétnapos kongresszus felszólalásai és határozatai csalhatatlan bizonyítékát szolgálta ugyanis annak, hogy népünk a valóságban és ösztöneiben érzi, hogy a demokrácia érte van, és egyre tudatosabban tér át megvalósítására.

Székely Dávid Gyula

Válaszúton a Dunatáj

A JUGOSZLÁV PAVLE RUCSINSZKI JAVASLATA A DUNAI ÁLLAMOK SZÖVETSÉGÉNEK MEGTEREMTÉSÉRŐL

A gondolat, amely a magyar negyvennyolc tragikus hőse, Teleki László agyában született, s amelyet Kossuth tett teljesebbé és dobott be először az európai köztudatba: ismét ébred ez a Duna-tájon, mint az építés potenciális ereje.

Immár száz éve járja a konföderációs eszme a jóslások, intelmek és tervezetések útját.

Kossuthnak az olaszországi száműzetésben elhangzott szava csak a korabeli hírlapokban támaszt némi vitát. A Monarchia és népei döbbenetes csenddel „válaszolnak” rája. És több mint fél század telik el, amikor az első világháborús katasztrófa előestéjén Jászi Oszkár, előadásokban és könyvekben, a Kossuth-i magot a Dunai Egyesült Államok tervévé korszerűsíti.

Komoly visszhang nélkül természetesen.

Ma, 1946-ban, a nagy vihar és a súlyos lecke után a történelem újból válaszút elé állította a Duna-táj népeit.

Vajon megtalálják-e talpra állásuknak és végleges megbékélésüknek egyetlen természetes módját? Vajon hisznek-e két, hazáját veszített forradalmár szenvedések között érett bölcsességének, vajon hisznek-e saját szenvedéseiknek?

Széles visszhangot keltő előadást tartott a magyar fővárosban a Magyar-Román és a Magyar-Jugoszláv Társaságok felkérésére Pavle Rucsinszki, a horvát származású neves jugoszláv publicista. Rucsinszki, aki – mint politikai menekült – hosszabb időt töltött Magyarországon, 35 éve járja a Duna-táj államait és városait; beszél az itt élő népek nyelvét, ismeri történelmüket, társadalmukat. Természetesen előadásában is a Duna-táj problémáival foglalkozott. Ebből a figyelmet érdemlő előadásból vesszük át az elveiket a Bölöni György kitűnő lapjában, a Köztársaságban megjelent szöveg nyomán.

Az itt élő 45 millió ember

– Harmincöt évi, a dunai államokban folytatott, sok utazással járó gazdasági tevékenységem alatt, tüzetesen megismertem az egész tájat. Ismerem a városokat, falvakat, gyárakat és bányákat, nem hagytam azonban sosem ki a kultúra megnyilatkozásait sem, a gazdasági vonatkozások mellett. Megismertem a Duna-vidék zenekultúráját, költészetét és színművészetét. Képzőművészet és népművészet gazdagították érdeklődésemet és mindez hozzájárult összbenyomásom kialakításához. Mindenkiel saját nyelvén beszélve megnyíltak előttem a lelkek is, s igazán széleskörű tapasztalat jogosít fel annak megállapítására, hogy az itt élő 45 millió ember nem ellensége egymásnak, csak szegény, gazdaságilag elcsúszott, ezért a szegénységért egymást okolta eddig, mert az állott érdekében azoknak, akik éppen ezt a szegénységet használták ki saját előnyükre.

– Ez a felismerés ma még csak passzív erőket jelez, de holnap már dinamikus erőforrásokat szabadíthat fel, amelyek a minden más néptől különböző dunai népeket összefogásra készítik. Erre építem teteletem: együtt jobban boldogulnánk és szebb jövőnk csak akkor lehet, ha mindenben együtt haladunk. Ez az új dunai program, melynek lehetőségeit a következő konkrét javaslatokkal világítom meg.

Dunai kultúrmunka

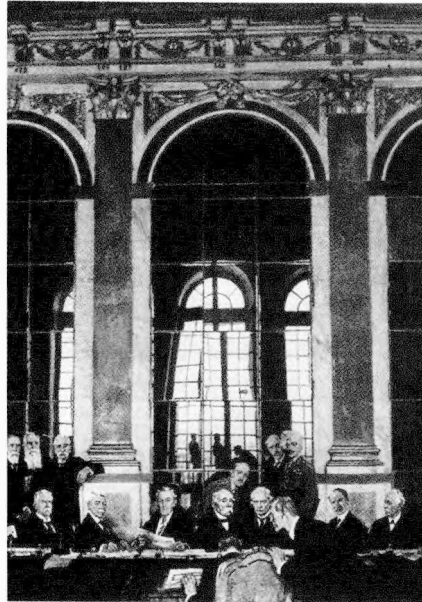
– Először is új szellemű, átfogó jelleme dunai kultúrmunkára van szükség, amely megteremti a gazdasági és politikai közeledés alapfeltételeit: a lelkek békéjét.

Ennek érdekében kívánatosnak tartom:

1. Általános felvilágosító akció megindítását a népbutításig elfajult egyoldalú sovinizmus ellen, az egyetemes humanizmus jegyében.
2. Egymás megismerését szolgáló széleskörű társadalmi kultúrakciók kezdeményezését, például tanár- és diákcseré, sportbéli együttműködés, együttes versenyek és utazások révén.
3. Az előadó művészet terén gondos és rendszeres művészcserét, a képzőművészetben kiállítások rendezését, az irodalomban sok-sok irodalmi színvonalú fordítást tartok szükségesnek.
4. Kívánatosnak tartanám a hírlapok és folyóiratok minél szélesebb körben való terjesztését. Az egyetemes értékű, dunai hírszolgálat meggyorsítását szakszerűen szerkesztett könyvnyomatok és egyéb kiadványok révén.
5. A rádió mindenütt vegye ki részét ebből a munkából. Tartson hetenként Duna-táji félórát az együttműködés történeti múltjából és jelenéből. Rendezzen irodalmi esteket, színi előadásokat, építsen ki a többi Duna-táji állomásokkal műsorcsere szolgálatot, melynek révén az együttműködésre hajlamos tömegek találkozási megkönnyebbíthető.
6. A dunai államok kultúrkezelésének a lehetőséghez képest tegyék kötelezővé a dunai nyelvek tanulását. Csak úgy ismerhetjük meg közös kérdéseinket, ha nyelvi szinten is megértjük egymást.

A gazdasági együttműködés munkaterve

– Úgy érzem – folytatja programja ismertetését Rucsinszki –, nem tévedek, ha a dunai gazdasági feladatokat jellegük szerint előkészületi, illetőleg együttműködési időszakokra sorolom. Aminthogy ténylegesen vannak kérdé-

A békekonferencia Versailles-ban, 1919

seink, amelyek már az előkészítés idején megoldhatók, másokra viszont csak a következő időszakban kerülhet sor.

Az előkészületi időszakok reformtervei a következők:

1. Törekedjünk egészséges valutaforgalomra a Duna-tájon. Elsőrendű jelentősége volna (egyszer bizonyára megvalósuló) egyöntetű dunai pénzegységnek, amely mellett az egyes államok fizetési eszközei is fenntarthatóak.
2. Az állami monopóliumokat és fogyasztási adókat az egyes Duna-táji államokban külön-külön, de egységes tervek szerint kellene megreformálni, hogy e téren minden dunai nép megterhelése egyforma legyen, de a forgalom megkönnyítéséből származó előnyökből is egyformán részesüljenek.
3. A vámtarifákat egységes szintre, magasságra kell hozni, tekintettel arra, hogy az egyes államok gazdasági szerkezete rendkívül hasonló, különösebb akadály e téren sem lehet.
4. Egységes tervek szerint kidolgozott tervgazdálkodást kell bevezetni az egész Duna-tájon. Lehetőleg mindenki azt termelje, amit legolcsóbban tud előállítani.
5. A fuvardíj-tételek egységesítésével az egymás közti elszámolást meg kell könnyíteni. Ha szükséges, ne zárkozzunk el külön e célt szolgáló szervek felállításától.
6. Állapítsuk meg végre egységesen az ipari és őstermelői standard-típuso-

kat és határozzuk el a szabványhivatalok együttműködését.

7. A többtermelés érdekében valósítsuk meg a szakszervezetek és más hasonló társadalmi érdekeltségek összefogását.

Ehhez az elképzeléshez tartoznék továbbá a következő együttműködési időszak két egyetemes fontosságú kívánalma, úgymint:

8. A vámhatárok fokozatos leépítése és
9. a tervgazdálkodásnak az együttes szervek révén és minden gazdasági vonatkozásában való kiterjesztése az egész területre.

Kulturális és gazdasági reformmunkával együtt jár a duna-táji politikai teendők megállapítása is. Ez alkalommal – figyelmeztet Rucsinszki – csak egész röviden, a legszükségesebb feladatokra utalok, melyek nélkül semmilyen elképzelés nem valósítható meg. Ezek:

A politikai Duna-program

1. A haladó szellemű demokratikus erők rendszeres megszervezése, minden országban külön-külön.
2. A nemzeti kisebbségek problémáinak a rendezése fenntartás nélküli előzékenységgel.
3. A közigazgatás népi alapon való újjászervezése, racionalizálása.
4. Baráti egyezmények alapján a táji, politikai egység fokozatos kiépítése. Például olyan alapon, mint az önálló föderatív jugoszláv államok keresztülvitték.

Befejezésül még ezeket mondja Pavle Rucsinszki:

– Tudom, hogy ezek a gondolatok a dunai haladó szellemiség lelkében mindenfelé megfogantak már. Bizonyára innen ered a progresszív román körök igyekezete is a Magyarországgal való közös vámterület irányában, amely egycsapásra megoldaná az egész erdélyi problémát. El lehetne képzelni olyan megoldást is, mely szerint Magyarország előbb Romániával alkotna közös vámterületet, a másik oldalon pedig Bulgária lépne szövetségi viszonyba a jugoszláv föderációval.

Végül is a két szövetség – úgyszólván a Duna jobb és bal partja – lépne vám-, illetve politikai közösségre.

Halhatatlanság helyett...

Azok között, akik százezres példányszámokhoz segítettek hozzá a magyar könyvpiacra Úz Bencé-t, Az én népem-et, a Kopjafák-at, a Jézusfaragó ember-t, manapság is gyakran emlegetik Nyirő József nevét. Hová tűnt el? Mi lett vele? Főleg pedig: Miért kopott ki abból az épülőben lévő új világból, mely a dunavölgyi népek hajnalcsillagát igyekszik magasra emelni a tegnapi véróceánból?

Az érdeklődők minapában számunkra bizonyára meghökkenítő hírt olvastak a napilapokból: Nyirő Józsefet az amerikai megszállás alatt lévő német területéről háborús bűnösökként kikérte a magyar népi igazságszolgáltatás hatósága. Kiadják? Nem adják ki? Bizonyára kiadják. Elítélik? Nem ítélik el? Milyen büntetéssel sújtják? – ez a magyar nép bíróságának dolga. Nyilván azért szerepel a magyar háborús bűnösök között ez a nagy közönségsikerre visszaemlékező, hazájához és népéhez lélekben már régen hűtlenné vált erdélyi író, mert képviselői és publicisztikai tevékenységével a Magyarországot elnyomó idegen német hatalom zsoldjába szegődött, és rádión, nyomtatott betűin át – különösen Szálasi rémuralma kezdetén – hazugságok tömegével uszított minden ellen, ami a magyar népet legalább részben kivezethette volna abból a tragédiából, amibe az idegen fasizmussal szövetségben urai beletaszították.

Itt ezen a helyen, az erdélyi magyar szellemi élet fórumán, ezt a súlyos Nyirői eltévelyedést (ami már több, mint eltévelyedés, bűn a néppel szemben!) csak mintegy írói pályából adódott végső kifejeletet jegyezzük fel, s nem a magyar igazságszolgáltató hatóságok dolgába akarunk beleavatkozni, hanem vizsgálat alá kívánjuk venni azt az írói magatartást, mely erre a végső „eredményre” sodorta az író, és éppen azért, mert az illető író példátlan népszerűségnek örvendett az egész magyar nyelvterületen: az író a bűnbe, amit tollával és szájjával elkövetett, magával sodort sok-sok olvasót...

Irodalmi per készül Budapesten? Nem. Politikai per. Nyirő szépirodalmi könyvei, bár irodalomtörténeti dokumentum-számba mennek, terhelő tanúvallomást tesznek kortárs és utó-

kor fülehallatára az ellen az irodalmi irányzat ellen, amelynek itt Erdélyben nemcsak Nyirő József volt kizárólagos képviselője: a valóságokat meghamisító, megkerülő, elkendőzendő irodalom ellen.

Idézzük meg hát a vádlottakat, ne csak Nyirő József műveit, hanem általában az irodalomnak azt a fajtáját, amely történelmi regényben meghamisította és elhazudta az uralkodó társadalmi rétegek szempontjai és érdekei szerint a magyar múlt messiás távlatából ma is hozzánk világitó népmozgalmakat. Parádét csiszolt a magyar nép egykori és évszázadokon át szakadatlanul folytatódó szenvedéseiből, szabadságharcából, ahelyett, hogy történelmi regényben a történelmi valóságok mögött világosan látszó és érzékelhető ok és okozati összefüggések művészi megelevenítésével az igazságra tanította volna meg az olvasóközönséget. (Például: *Madéfalvi veszedelem, Sibói bölény.*) Idézzük meg vádlottként a huszonkét esztendőes kisebbségi élet súlyos problémái mellett mókázva tovaillanó, góbéskodó irodalom termékeként az Úz Bencé-t és társait, és olvassuk fejükre elhazudásnak, elkenésnek, valóságghamisításnak hibáját, ami végül is a népbírói tárgyalóasztal elé nyitott utat a szerzőnek. Ez az írói magatartás a nép ügye iránti teljes érdektelenség (tehát az írói felelősség hiánya) bűvölte Nyirőt, s mind mélyebbre azoknak a bizonyos „kortársi bűnöknek” rengetegében, míg aztán rámutatott egy vádló, számonkérő, egyenes és határozott ujj – a népügyész személyén át – a magyar nép ujjá ő is!

A pert a publicista-képviselő Nyirő ellen a népügyészen át a feldúlt és lerombolt hazáját, a széttört tűzhelyeit újjáépítő magyar nép folytatja. S ugyancsak ez a magyar nép folytatja a pert

a haladó gondolat által birtokba vett nyomtatott hasábok segítségével az ellen az irodalmi „irányzat” ellen, amelynek egyik igen jellegzetes tartozéka volt erdélyi irodalmi viszonylatban Nyirő József. Általában úgy fogalmazták a múltban ennek az irodalomnak a lényegét, hogy „szervilis”. Kiszolgálja az olvasót, no meg – tulajdonképpen – az akkori uralkodórendszert és osztályokat. Nem nevel, nem mutat irányt, hanem szóragoztat és követi a rendszert kiszolgáló olvasók ezrei által támasztott igényeket. Csudálatos módon találkoznunk tudott ez az irodalom minden terméke által a szolgai gondolkodású kispolgári rétegbeli olvasók tízezreinek ízlésével. Hihetetlen példányszámokban áradt szét a magyar olvasórétegek között. Kik tették ki ezt az olvasótömeget? Nagyrészt azok, akik nemcsak a valóságot elhazudó vagy megkerülő irodalmat emelték vállaikra, hanem a szerencsétlenséget is, ami ország és nép nyakára zúdult. Írók és olvasók kölcsönösen támogatták egymást, megfogták egymás kezét, s az író amikor szépen cirkalmazott mondatai fölé hajolt és írásának anyagi hozamára gondolt, vagy az olvasó, amikor a jó papírosra nyomtatott könyvek oldalait lapozgatta, és a mókában derült, – feledvén a kort, mely földbe nőtt és végül reáomlott – talán nem is tudta, hogy részesévé vált, sőt felelős tényezője lett a világtörténelem legnagyobb katasztrófájának, mindannak, ami tegnap történt.

Nyirőnek nem ezért az irodalmi ténykedéséért, de az ebből eredő következményekért kell felelnie a magyar népbírói előtt. Azok az olvasók, akik azt az irodalmat egyszerre avatták divattá tegnapi eszménytelen politikai „eszméikkel” – eszménytelenségükkel együtt megszűntek már irányító tényező lenni, akár mint politikai statiszták, akár mint regényolvasók.

Ahogy szemünk előtt döntötték össze a népek politikai és fegyveres erői a közösségi lét hazugságait, ugyanúgy omlott össze szemünk láttára a hazugságok irodalmának kártyavára, hogy az igazság szavaiból épüljön sziklafal helyette.

Nyirő József – ezt ismerőseim mindnyájan tudják – komolyan pályázott a halhatatlanságra. S ehelyett népügyészi vádirat tesz pontot írói pályája végére: ő maga nem kevésbé hibás benne, mint a kor és a lehetőségek, amik csalétket vettek neki.

Kovács György

Egy napra a magyar-román háborútól

VITAINDÍTÓ – 2. RÉSZ

A magyar csapatoknak az Erdélyben felvonult román haderő igen kemény ellenállásával kellett számol számolnia. Az 1940. augusztus 25-i helyzet szerint Erdélyben összesen 16 gyalog- 2,5 lovashadosztály, 3 hegyi-, 1 gépesített- és 1 erődandár tartózkodott. A román csapatok létszáma 450 ezer fő körül mozgott. Ez nagyjából az 1 milliós teljes román haderő felét adta.

Az erdélyi román erőket az 1. hadseregben vonták össze, egy északi és egy déli csoportosítással. Az északi csoportosításba 8 gyaloghadosztály, 3 hegyidandár és 1 lovashadosztály tartozott. A déli csoportosítást 5 gyalog- és 2 lovashadosztály alkotta. A mélységben felvonultatott román tartalékokat 3 gyaloghadosztály és 1 gépesített dandár alkotta.

A románok 1940 július eleje óta nagy sietséggel erősítették a magyar határ mentén a Carol erődvonalat.⁶¹ A Carol vonal erőibe 1 román erődandár várta a magyar hadsereg támadását. A kiépített betonerődök és védelmi vonalak jelentősen megnehezítették volna minden eredményes magyar támadást.

A román hadsereggel szemben a magyar honvédség teljes mozgósítható állományát, mintegy 550 ezer embert vonultatott fel a román határon. Amíg tehát a románok tovább erősíthették az erdélyi 1. román hadsereget, addig a magyar haderő nem rendelkezett semmilyen tartalékkal.

Az erődvonalakra támaszkodó, védelemre berendezkedett román csapatoknak mintegy 270 harckocsi és 350 repülőgép állt rendelkezésére.⁶² A román gépek többsége vadász volt. (Összehasonlításképpen a teljes magyar légi-erő összállományát ekkor 247 gép alkotta.⁶³ Többségük elavult típus vagy felderítőgép volt.) Az 1. román hadsereg főlegében volt a tüzérvetégek számát tekintve is.

A román haderő fegyverzete minőségben messze felülmúlta a magyar haditechnika szintjét. A román hadsereg 1939 eleje óta a különböző forrásokból érkező hadianyagok révén nem várt ütoképeséget ért el.⁶⁴

Románia az 1930-as évek végétől már nemcsak Franciaországtól és Nagy-Britanniától, hanem a Magyarországgal szövetséges Olaszországtól és Németországtól is importált haditechnikát.⁶⁵ 1940 elején például az olaszok 500 darab 47 mm-es páncéltörő löveget szállítottak a román hadseregnek. Budapest az üzletet Rómában hiába próbálta megakadályozni. A román olaj és búa rekompenzációjaként a németek szintén jelentős mennyiségben exportáltak haditechnikát Romániába. A németek engedélyezték 1940. július 22-én, hogy a román kormány 350 millió gyalogsági töltenyre, valamint géppuskákra és géppisztolyokra adjon újabb sürgős megrendelést.⁶⁶

Berlin viszont a bizonytalan magyar álláspont miatt a lengyel események kapcsán 1939. augusztus 31-én leállította a Magyarországra menő német fegyver- és hadianyag-szállítmányokat. A német szállítmányok részleges felújítására csak 1940 elején került sor. Ez a magyar fegyverkezési programban – elsősorban a Németországból rendelt alkatrészek miatt – komoly fennakadást okozott.

A magyar vezérkar 2. osztályának 1940. augusztus elején készített jelentése egyértelműen fogalmaz: a román hadsereg harcértéke a személyi állomány és hadianyag tekintetében elérte, sőt a Szovjetunió kivételével meghaladta a környező államok hadseregeinek harcértékét.⁶⁷

Az akkori magyar katonai vezetés által sűrűn hangoztatott érv, miszerint a román hadsereg 1940 nyarán morálisan messze a magyar haderő alatt állt, szintén megkérdőjelezhető. Amiként a magyarok is lelkesen indultak volna harcba Erdély visszaszerzéséért, hason-

lóképpen a románok is mindent megtettek volna az ő Ardealjuk (Transsylvaniajuk) megvédéséért és megtartásáért. A román propaganda húsz éven át Isten döntésének mondta Trianont, és magabiztosan hangoztatta, hogy soha egy barázdát (Nici o brazda!) sem adnak vissza Erdélyből.⁶⁸

A feltűzött román közvélemény és a román hadsereg 1940. augusztus végén készen állt arra, hogy fegyverrel védje meg a magyaroktól Erdélyt.

A csapatok moráljával inkább a magyar oldalon voltak problémák. Az 1940. július eleje óta a Tiszántúlon várakozott a teljes magyar haderő. A hosszú hetekig tartó várakozás és téltlenség rontotta a csapatok erkölcsi állapotát, fegyelmi helyzetét.⁶⁹ A kezdeti lelkesedést bizonytalanság és csüggedés érzése váltotta fel. Egyre kevésbé hatott a gyors és dicsőségteljes, minimális áldozatokkal járó bevonulást ígérő propaganda. A zömében paraszt származású katonákat – ezek alkották a személyi állomány többségét – aggasztotta az otthoni mezőgazdasági munkák elmaradása. A készülségi állapot megakadályozta, hogy a katonákat aratási szabadságra elengedhessék. A behívott tartalékos tisztek körében 1940 augusztusára részben romlott, de feszültté is vált a hangulat.⁷⁰ A vezérkar szükségesnek tartotta felhívni a parancsnokok figyelmét a fegyelem maradéktalan fenntartására, a katonák téltlenségének megszüntetésére. Ezt azonban aligha lehetett feloldani alaki foglalkozásokkal, valamint a készenléti és megindulási körletek elfoglalásának gyakoroltatásával. Nagyobb mozgásokat igénylő dandár-, illetve hadtestméretű gyakorlatokra a készenléti állapotban lévő – és ezért hosszabb időre és nagyobb távolságokra a határtól el nem mozgatható – csapatoktól sűrűn megszállt területen nem kerülhetett sor. A szűkös lőszerkészletek miatt a csapatok alig tudtak a két hónap alatt lögyakorlatot tartani.⁷¹

Az ország vezetésének szembe kellett néznie azokkal a politikai, gazdasági és katonai következményekkel, melyek a mozgósított több mint félmillió

ember, negyedmillió ló, és a teljes katonai felszerelés huzamosabb időre történő kihelyezéséből adódtak. Az akkori országterület legszegényebb részét képező Békés, Hajdú és Szabolcs, s ha lehet még elesettebb Bereg, Máramaros és Ugocsa megyék területén tábori körülmények között állomásozó csapatok jelenléte megzavarta az élet mindennapi rendjét, a nyári mezőgazdasági munkákat, s jelentős károkat okozott a termelésben is. Fennakadásokat okoztak a szűkös helyi ellátásban a csapatok helyi beszerzései is. Fokozta a gondokat a rossz elhelyezési és tisztálkodási viszonyok között lévő katonák egészségének megóvása, az esetleges járványok elkerülése.⁷² A munkaerő távolléte miatt az otthoni falvakban is nőtt a feszültség.

1940. július elején a magyar csapatok némelyike még fegyverzeti hiányokkal hagyta el a békehelyőrséget és vonult el a Tiszántúlra. Különösen állt ez a gyorshadtestre, melyet pedig a vezérkar fő csapásmérő erőnek szánt a meginduló hadműveletekben. Toldi harckocsijainak egy részét még le sem szállították a gyárak, mikor elindították a határra.⁷³ Július-augusztusban küldték a csapatok után a szerelőszalagról lekerülő harckocsikat. A Botond páncélgépjárművek szintén utólag érkeztek a csapatokhoz. 1940. augusztus végén a gyorshadtest kötelekében rendszerezített páncélgépjárműveknek még mindig csak kevesebb, mint háromnegyed része volt az alakulatoknál.⁷⁴ Hasonlóképpen a gépkocsizó zászlóaljak is a román határon kapták meg a terepjáró gépkocsijaik egy részét.

A vezérkar hadművelleti terve szerint a gyorshadtestet az áttörést követő üldözésre kívánták alkalmazni. Több mint kétszáz, hogy a közepes harckocsikat nélkülöző, kis számú kisharckocsival rendelkező hadtest az áttörés sikere után megbirkózott volna-e ezzel a feladattal. A magyar gyárak által készített kisharckocsik és páncélgépkocsik ugyanis csak felderítésre, biztosításra és összeköttetés tartására voltak alkalmasak. A Toldi harckocsi 13 mm-es páncélzatával, 20 mm-es géppuskájával nem volt megfelelő arra, hogy a páncélosokkal szemben támasztott követelményeknek eleget tegyen vagy felvegye a harcot a közepes harckocsikkal. A gyorshadtest további gyengeségét jelentette, hogy különböző terepjáró képességű – kerékpáros,

gépkocsizó alakulatok, lovas csapatok – és menetsebességű csapatrészekből állt, ami az egész hadtest mozgását a leglassúbb jármű szintjére szállította le. Ezek a különböző csapatrészek hadműveletek esetén rendkívül nehezen tudtak egymással együttműködni.

Az északi román csoportosítás kötelékébe már eleve 126 harckocsi tartozott, melyek többsége ellen a magyar kisharckocsik esélytelenek lettek volna. Rádásul a román hadsereg rendkívül fejlett páncéllhárítással rendelkezett. Ez a magyar alakulatoknál gyakorlatilag a II. világháború végéig hiányzott. A gyorshadtest így a mélységben felvonultatott román tartalék – 3 gyaloghadosztály, 1 gépesített dandár – ellen csapásával találta volna magát szemben, mielőtt kijutott volna a hadművelti mélységbe. A gyorshadtest mintegy 100 könnyű harckocsijával és 3 dandárnyi – mintegy 24 ezer fős – erejével esélytelen lett volna a román tartalék ellentámadása esetén.

A gyorshadtest az egész hadsereg legkorszerűbb magasabb egysége volt, hadrendjébe tartozott az összes harckocsi és páncélgépkocsi, a teljes gépkocsizó gyalogság és a gépvontatású tüzérség nagy része. A gépesítettség a többi hadtest estében teljesen hiányzott.

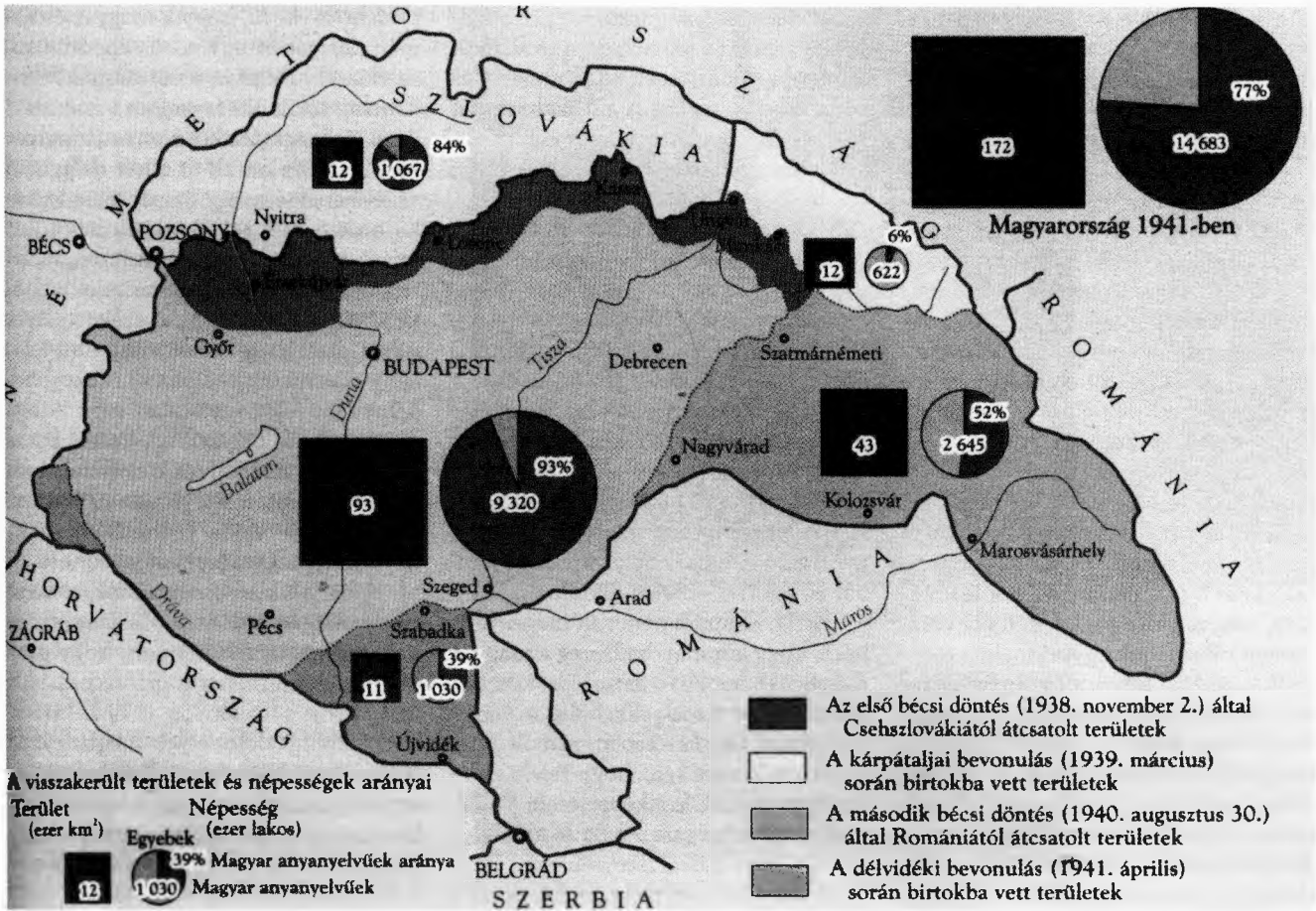
A románok védelmi hadművelleti tervei később a közepesenél jobb értékelést kapták. A védők kihasználva az erődöket fölényben voltak. Erejüket tüzezségük, légierjük de harckocsijaik is növelték. Az 1. román hadsereg északi és déli csoportosítása, a mélységben felvonultatott román tartalék kiváló alapot teremtettek egy esetleges magyar támadás elhárítására. Az 1. román hadsereg északi csoportosításának az volt a feladata, hogy Érmihályfalva és Nagyvárad között állítsa meg az 1. és 3. magyar hadsereget. A magyar támadás megállítását után a Dés és Kolozsvár körzetében állomásozó hadsereg-tartalék indult volna ellentámadásra a magyar csapatok ellen.⁷⁵ Az 1. román hadsereg déli csoportosításának az volt a feladata, hogy törjön be a Tiszántúlra, foglalja el Gyulát és Békéscsabát, és ezzel tehermentesítse az északi csoportosítást. A déli csoportosítás sikeres támadása minden bizonnyal már az első napokban az erői déli átcsoportosítására kényszerítette volna a magyar hadvezetést. Az 1. hadsereg élén ugyanakkor egy tapasztalt és tehetséges tábornok, Tzerescu vezérezredes, volt vezérkari főnök állt.

Az augusztus 28-val elinduló fegyveres küzdelem kimenetelét komolyan befolyásolhatta, hogy miközben a magyar honvédség egésze felvonult Románia ellen, addig a románok nagyon komoly ember- és anyagtartalékokkal erősíthették az 1. hadsereget. A teljes román haderőt 1940. augusztus végén 33 gyalogos hadosztály, 4 hegyidandár, 1 erődandár, 2 gépesített dandár és 4 lovashadosztály alkotta. A románok így szükség esetén még 17 gyalogos hadosztállyal, 1 hegyidandárral, 1 gépesített dandárral és 1,5 lovashadosztállyal erősíthették az erdélyi frontot. Erre egy kiszélesedő konfliktus esetén minden lehetőség megvolt, hiszen Bukarest a szovjet igényeket teljesítette, Moszkva pedig a német haderő franciaországi hadjárata után aligha kockáztatott volna egy fellépést a németbarát országgá vált Romániával szemben. A bolgár-román tárgyalások sikeres befejezése után ugyanakkor 1940. augusztus 27-én Románia megkezdte Dél-Dobruzsza kiűrését. A Szófiával történt megegyezéssel a román haderő délről is védve volt már.⁷⁶

Románia számára 1940. augusztus 28-ra a magyar határ maradt az egyetlen és fő hadszíntér. A szovjet és bolgár követelésekkel szemben a román politikai és katonai elit a végsőkig el volt szánva arra, hogy nem enged a magyarok túlzott és igazságtalan óhajainak és fegyverrel védi meg Erdélyt.

A román légierő 1940 nyarán mintegy 600 repülőgéppel rendelkezett, amely komoly légi fölényt jelentett volna a 250 repülőgéppel sem rendelkező magyar királyi honvédséggel szemben.⁷⁷ A román hadsereg teljes korszerű harckocsi állománya ebben az időben 350 darabra volt becsülhető. A gépesítés a magyar hadsereg alakulataival szemben a román seregetest közvetleneknél és a különleges alakulatoknál már 1939 szeptemberére befejeződött.

A magyar vezérkar hadművelleti terve a románál gyengébb volt. Azzá tette ellenségeké, de az is, hogy a rendelkezésre álló erőkkel megvalósítása nem volt lehetséges. A magyar csapatok a jobban felszerelt román erők elleni sikeres támadás végrehajtásához szükséges létszám- és fegyverzeti fölényrel nem rendelkeztek. Valószínűnek látszott, hogy a magyar támadás elakad a Szamos völgyében, s az Arad térségé-

Magyarország területi nyereségei 1938-1941 között

ben lévő román csoportosítás pedig betör a Dél-Alföldre.

Amikor a honvédség hosszú várakozás után végre 1940. augusztus 26-án megkapta a támadási parancsot, csak a katonai felső vezetés és a kormány egyes tagjai voltak tudatában a valódi erőviszonyoknak, a hadsereg tagjai és a közvélemény előtt titkolták azt. A propaganda változatlanul a rosszul felszerelt, morálisan alacsonyabb rendű, ingatag román csapatok várható gyenge ellenállásáról beszélt, melyek ellen könnyű lesz a győzelem. Arról, hogy a várt diadalmenet véres vereséggé is válhat, nem volt szó.

A vázolt erőviszonyok ismeretében azonban még a kezdeti sikerek is kétségesek voltak. A magyar honvédség nem rendelkezett a szükséges fölényrel, hogy a támadást akár csak harcászati értelemben sikerré alakítsa. Az 1. és 3. hadsereg összesen 40 ezredével szemben az északi román csoportosítás 44 ezreddel rendelkezett.⁷⁸ Ez, ha tekintetbe vesszük egy sikeres támadáshoz általában szükséges 3:1 arányt, nem sok jót ígért a magyar fél részére. A román erődvonal Szinérváralj-

nál tervezett áttörése a rendkívül nagy magyar csapatösszpontosítás ellenére bizonytalan volt. A szemben álló román erők a kiépített erődvonlagra támaszkodva minden bizonnyal kemény ellenállást fejtettek volna ki, mindkét részről érzékeny veszteségekkel. Ha azonban sikerült volna is a 1. magyar hadsereg áttörése a Szamos völgyében, az már több mint bizonyos, hogy a mélységből felvonultatott román tartalék, illetve az Észak-Erdélybe rendelt további román csapaterősítések megállították volna a magyar támadást. A Dél-Alföldön a 2. magyar hadsereggel, különösen a Maros völgyében elhelyezkedő V. hadtesttel szemben ugyanakkor aránytalanul nagy román erők koncentráálódtak. A 7 hadosztálynyi román haderő mintegy 150 harcokcsi segítségével – a 2. magyar hadseregnek egyetlen harcokcsija vagy páncélója sem volt – a magyarok által kiépített műszaki záróöv ellenére jó eséllyel próbálkozhatott a magyar védvonal áttörésével. A déli arcvonalon 12 magyar ezreddel szemben ugyanis 21 román ezred sorakozott fel.⁷⁹ Egy román áttörés esetén azonban az 1. román hadsereg déli csoportosítá-

sa előtt nyitva állt egész Dél-Magyarország, sőt még a magyar főváros is védtelen volt. A mozgósított, teljes hadilétszámra emelt magyar hadsereg számára ugyanis semmilyen tartalék sem áll rendelkezésre a háttországban.

A valódi erőviszonyokkal, az augusztus 28-i magyar támadás reménytelenségével tisztában volt a magyar miniszterelnök is. Teleki abban reménykedett, hogy a harci cselekmények megindulását követően, de még a nagyobb katonai veszteségek és kudarcok előtt, a német és az olasz kormány fegyvernagyvására fogja felszólítani a feleket, s egyezkedésre kényszeríti a román kormányt.⁸⁰ Ez esetben csak Románia fogja elkötelezni magát a tengely közbenjárása révén. Teleki jól látta, hogy a németeknek nem érdeke egy magyar-román konfliktus, így a miniszterelnök abban bízott, hogy előbb-utóbb ráveszik a románokat a tárgyalásra.

Werth szintén a tárgyalásos megoldásban bízott, azonban Telekivel ellentétben egy magyar kezdeményezésű döntőbírósgot sem talált elveten-

dónek. A hadműveletek kényszerű megindítása szerinte is csak arra volt alkalmas, hogy Németország közbeavatkozását kiváltsa, s alkalmat adjon a döntőbíráskodásra. Ennek Werth elképzelései szerint legkésőbb a harcok megkezdését követő 2-3 napban, remélhetőleg még a siker jegyében folyó csatározások közepette be kellett volna következnie. Azzal azonban a vezérkari főnök is tisztában volt, hogy még a remélt kezdeti sikerek is mennyire kétségesek. Werth nem akarta magát kitenni a várható kudarcnak. Ugyanakkor a vezérkari főnök azért sem szívesen indította volna el csapatait, mert jól tudta, hogy ez a német célok ellenében történik. Werth Németországtól várta a megoldást. Remélte, hogy Németország kész lesz a hadműveletek leállítására, még mielőtt a felek komoly veszteséget okoznának egymásnak.

A vezérkari főnök a Turnu Severin-i tárgyalások megszakadása után tudta, hogy lépnie kell. Kapcsolatba lépett a Harmadik Birodalom budapesti légügyi attaséjával, Füttererrel, akinek Werth tudomására hozta, hogy Magyarország döntőbíráskodást óhajt.⁸¹ Werth egyéni akciójában valószínűleg birodalmi körök is közreműködtek.

1940. augusztus 27-én a berlini román követ kormányra nevében jegyzéket nyújtott át a német külügyminisztériumban, melyben Bukarest kijelentette, hogy hajlandó elfogadni a döntőbíráskodást, vagy a tengelyhatalmak elnökei alatt a magyar-román tárgyalások további folytatását. A berlini hírt – Werth külön akcióját nem is sejtő – Teleki nagy örömmel fogadta.

A német diplomácia ekkor mozgásba jött, hogy rendet teremtsen két torzalkodó csatlósa között. Még 1940. augusztus 27-én átadták Budapesten Ribbentrop augusztus 29-re szóló bécsi meghívását a magyar miniszterelnöknek és a magyar külügyminiszternek. (Baljós nap volt augusztus 29-e a magyar történelemben: 414 évvel korábban ekkor történt a mohácsi tragédia.) A magyar kormány erre azonnal leállította a másnapra tervezett támadó hadműveleteket.⁸² A vezérkar augusztus 27-én este adta ki az utasítását, hogy a támadás elmarad, az alakulatok azonnal csoportosuljanak át a háttértől hátsóbb területekre.⁸³ Nemsokára a magyar csapatokkal közölték, hogy a tervezett hadműveleteket a bécsi tárgyalások megkezdése miatt halasztották el újból.

Hitler 1940. augusztus végén alkalmasnak látta az időt a beavatkozásra. A német kormány a céljainak megfelelően, a végsőkig fokozva a feszültséget a marakodó felek között, kész volt „igazságot” szolgálatni.

Hitler, amikor 1940 júliusában a magyar és a román miniszterelnöknek is a tárgyalásos megoldást javasolta, tisztában volt vele, hogy a megegyezés nem fog létrejönni a két fél között, hanem tovább növekszik közöttük a feszültség. A végsőkig kiéleződött helyzetben majd Németország döntőbíróként léphet fel, s neki tetsző helyzetet teremthet a két ország között. Olyan, a későbbi zsarolások lehetőségét is magában foglaló helyzetet fogadtathat el, amelyet érdekei diktálnak.

Berlin számára nem volt megengedhető, hogy a román hadsereg a magyarok elleni harcokban pazarolja el azokat az eszközöket, melyekkel Hitler már a Barbarossa terv keretében számolt. Hitler nem tűrte azt sem, hogy Teleki esetleg kijátssza önálló elképzeléseit, s a kapott területekért ne a hála és elkötelezettség fokozásával fizessen.

Bécsbe mindkét ország képviselői aggódalmak között utaztak. Bethlen István Teleki és Csáky elutazása előtt azt tanácsolta, hogy a magyar miniszterelnök ne utazzék Bécsbe.⁸⁴ A magyar kormányfőtől azonban ekkor már senki sem várhatta, hogy a vágató események sodrában hirtelen álljunk el a követelésünktől.

Bécsben 1940. augusztus 29-én a német kormány tagjai igen aktívak voltak. Ribbentrop Ciano olasz külügyminiszter társaságában fogadta a Belvederében Telekit és Csákyt. Kemény szavakkal figyelmeztette őket az általuk tervezett magyar-román fegyveres konfliktus következményeire, melytől most Németország közbelépése menti meg őket. Ribbentrop kijelentette, hogy a magyar kormánynak még a mai napon döntenie kell és kinyilvánítania beleegyezését a döntőbírói ítélet feltevéssel nélküli elfogadásába, hogy a döntés már másnap kihirdethető legyen. Ellenkező esetben Németország nem fogja tűrni, hogy a romániai olajszállítványok veszélyeztetésével a német érdekek a legkisebb csorbát szenvedjenek. Ribbentrop hasonló ellentmondást nem tűrő hangot használt a román miniszterelnökkel és külügyminiszterrel folytatott tárgyalásain is. A délelőtti folyamán német kormány tagjai hiába

próbálták elérni, hogy a magyar és román delegációt egy közös ebédre összehozzák. Délután a döntőbírák, Ribbentrop és Ciano tárgyaltak a szakértőkkel, és meghozták a döntést, amelyet késő délután adtak át a két delegáció vezetőjének egy-egy ötszázezres léptékű térképen.⁸⁵ Teleki, aki Erdély földrajzát részleteiben is jól ismerte, azonnal rájött, hogy az északi résznek a Székelyfölddel nincs vasúti összeköttetése. Azt is látta, hogy Székelyföld mint keskeny szák nyúlik be Románia közepébe, délnyugat felől egyáltalán nem könnyen védhető helyzetben. Teleki Bécsből azonnal fel is hívta Werth vezérezredest, s miután vázolta az új határt, megkérdezte: vajon védhető-e a terület? Werth azt felelte, hogy védhető.⁸⁶

Habár a lakosság nemzetiségi összetétele alapján a döntés Magyarországnak kedvezett, feltűnő volt, hogy gazdasági tekintetben a románoknak volt méltányos, sőt előnyös az új határvonala. A földgázlelőhelyek meghagyása mély horpadást vágott Észak-Erdélybe, elvágtá a keletnek vezető főútvonalakat, az átadott nagyvárosok pedig – Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely – dél felé határszélre szorultak.

Mután a döntést mindkét kormánynak előre el kellett fogadnia, 1940. augusztus 30-án hivatalosan is kihirdették a második bécsi döntést. Hitler közben Berlinben hadseregének vezetőivel is megtárgyalta a helyzetet. A Führer már augusztus 26-án katonai előkészületek megtételére adott utasítást a német vezérkarnak. Hitler utasítása szerint, amennyiben a két szemben álló fél netán nem engedelmeskedne a döntőbírói ítéletnek, úgy a román olaj biztosítása érdekében és az engedetlen kormányok megzabolására egy német gyorscsoportnak azonnal akcióba kell lépni. 1940. augusztus 31-ig kellett befejezni Ausztriában és Lengyelországban a csapatok összevonását, melyek készen álltak, hogy Magyarországon keresztül, illetve Lengyelországból Romániába vonuljanak.⁸⁷ A német katonai mozdulatok tökéletesen alkalmasak voltak arra, hogy a döntőbírói ítélet feltétel nélküli elfogadására késztessek a Bécsbe érkező küldöttségeket.

A második bécsi döntés eredményeképp a német és olasz döntőbírák Erdélyt kettéosztották. 43 591 km² került vissza Magyarországhoz, 2 185 546 lakossal, akiknek 42 százaléka román volt. Románia területén – Dél-Er-

délyben – mintegy 650 ezer magyar maradt.

Erdély ily módon történő megfelezése sem a magyar, sem a román kívánalmakat nem elégítette ki. Románia sokkalta, Magyarország kevesellte a visszacsatolt területeket. Az új határokkal így mind a román, mind a magyar fél elégedetlen volt. Ez tökéletesen beillett Hitler tevéibe, akinek a célja nem a vita rendezése, hanem a két perlekedő fél magához láncolása volt. A második bécsi döntés igazi nyertese így tulajdonképpen Hitler volt. A második bécsi döntés a Führer céljai szempontjából később nagyon is hasznosnak bizonyult: mindkét csatlósát arra inspirálta, hogy háborús áldoztvállalásaikkal egymással versengjenek a németek oldalán a salamoni döntés számukra kedvező korrigálásáért. A szenálisan román kézen hagyott Maros-hídfőkkkel a Harmadik Birodalom Magyarország veszélyezettségét állandóan fenntartotta, s így annak politikájára lényeges erőszak nélkül is állandóan nyomást tudott gyakorolni.

Annak ellenére, hogy a magyar állami propaganda a második bécsi döntést azonnal sikerként igyekezett beállítani, a családottság a magyar közvéleményben jelentős volt. Budapest az általa korábban visszakövetelt erdélyi területeknek kevesebb, mint a 65 százalékát kapta meg. Az ünnepélyes bevonulás hiába próbálta meg eltakarni az újabb német-olasz döntőbíráskodás hátrányait. Az 1. hadsereg parancsnoka, Nagy Vilmos tábornok visszaemlékezéseiben így ír a második bécsi döntésről: „...A második bécsi döntés nem teljesítette azokat a reményeket, melynek megvalósulását a magyar közvélemény várta. Majd mindenki azt hitte, hogy a Maros vonalat fogják határként kijelölni. Nagy csalódást okozott, hogy határvonalunk mintegy négy kilométerre húzódik Kolozsvártól és hogy Marosvásárhely is határszéli város lett. Ugyanakkor kínosan érintette a közvéleményt a Kolozsvár -Nagyenyed -Tövis -Segesvár – Brassó vasútvonal és magának Brassónak az elszakítása, valamint hogy a nagysármosi földgázmezőt is románok birtokában hagyták...Az Apahida-Marosludas közötti vonalszakasz sem került Magyarországhoz, így Székelyföldnek Erdéllyel nem volt vasúti összeköttetése.”⁸⁸

Németország a bécsi döntés után garantálta Románia megmaradt határait, s amellet természetesen a maga

Tiltakozás Erdély elszakítása ellen 1920-ban az Oktogonon

javára német-magyar és német-román kisebbségi megállapodást kötött a magyar, illetve a román kormánnyal.

Teleki a második bécsi döntés után a lemondás gondolatával foglalkozott. Amitől tartott, bekövetkezett, Erdély egy része a németek jóvoltából, döntőbíráskodás útján került vissza Magyarországhoz. A várható következmények, a németek által kértetlenül benyújtandó számlák nyomasztották a magyar miniszterelnököt. Teleki tudta, hogy ezután még kevésbé lesz képes megfékezni azokat az erőket, melyek a semlegességi, a Berlinton távolságtartó politikáját eddig is minduntalan megtorpedózták. Telekit szinte sokkolta, amikor tudomást szerzett Werth a döntőbíráskodással kapcsolatos önálló nyilatkozatáról. „Ez történt akkor – írta Horthynak hazaérkezése után – mikor a kormány egész politikája arra volt építve, hogy mi nem kérünk döntőbíráskodást, mert érdekeink azt kívánják, hogy a románok kérjenek, vagy hogy a nagyhatalmak fejezzék ki ilyen szándékukat.”⁸⁹

Romániának a második bécsi döntésben megjelölt területeket 14 nap alatt kellett kiürítenie.⁹⁰ A Nagyváradon lezajlott magyar-román katonai tárgyalások eredményeképpen azonban a két fél pontos menetrendben állapodott meg, melynek alapján a honvédségnek 1940. szeptember 5-13. között kellett megszállnia a visszacsatolt területeket.

A magyar csapatok bevonulása Észak-Erdélybe 1940. szeptember 5-én

kezdődött, mindhárom magyar hadsereg részvételével. A második bécsi döntés elvileg feleslegessé tette a hadi létszámmra emelt dandárok fegyverben tartását. A bevonulásban azonban a felvonult erők szinte teljes egésze részt vett, csak az ellátó alakulatok egy részét irányították azonnal a hátszágba és kezdték meg leszerelésüket.⁹¹ A román csapatok, ha fogcsikorgatva is, de fegyelmezetten hajtották végre a kijelölt területek kiürítését. A honvédséget a magyarlakta területeken mindenütt őszinte örömmel, felszabadítóként fogadták, virágosóval várták. Szinte minden nagyobb városban díszmenet volt, ünnepi beszédek hangzottak el. A legtöbb ünnepi bevonulásban maga a kormányzó, Horthy Miklós is részt vett.

Szeptember 11-én a 2. hadsereg katonái bevonultak Kolozsvárra.⁹² Szeptember 13-án, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy és Zágón birtokbavétele után a 2. hadsereg elérte a Keleti-Kárpátok gerincét.⁹³ Az erdélyi bevonulás szeptember 13-ra befejeződött. A magyar csapatokkal mintegy 7300 fő – zömében csendőr – közigazgatási személy érkezett Észak-Erdélybe.

A vezérkar már 1940. szeptember 13-án kiadta az alakulatok hazaszállítására vonatkozó intézkedését.⁹⁴ A parádés bevonulás ugyanis óráról órára hatalmas pénzt emésztett fel, a magyar haderő teljes mozgósításának fenntartása pedig továbbra is rengeteg munkaterőt vett el a termelőmunkától.

A magyar királyi honvédség vezetőinek a bevonulás lebonyolítása során tapasztalniuk kellett a hadsereg ijesz-

tő méretű gyengéit is. Főleg a gépesítés hiányosságai okoztak komoly fejtörést az illetékeseknek. A gyalogság naponta 40-50 km, sőt némelykor 70-80 km menetelt és halálos fáradtan érte el a kitűzött menetcélokat.⁹⁵ Az élelmezés és az utánpótlás leszakadt a csapatoktól. A szervezésben is mutatkoztak hibák, amit nem lehetett pusztán azzal magyarázni, hogy ilyen méretű mozgósítás először történt 1918 óta: mintegy 400 ezer fős hadsereget kellett megadott területen és megszábott időkeretek között mozgatni. A bevonulási tömeghez képest kevés út állt rendelkezésre Észak-Erdélyben. A csapatok így kénytelenek voltak különböző menetcélok ellenére ugyanazokat az utakat használni. Ennek aztán az lett az eredménye, hogy az egységek összetorlódtak, sokszor csak nagy nehézségek árán tudtak előrejutni, holott a terv legtöbbször 30-40 km-es menetet írt elő. A legtávolabbi menetcélt, a Székelyföldet csak a gyorshadtest tudta a kitűzött időre elérni.

A magyar katonai vezetés megkönnyebbülve fogadta a békés erdélyi bevonulás hírért, és a második bécsi döntést. Lakatos Géza, későbbi magyar miniszterelnök így emlékezett vissza az erdélyi bevonulásra és az azt megelőző eseményekre: „1940 tavaszán az újonnan szervezett 2. hadsereg vezérkari főnökévé neveztek ki. Hadseregparancsnokom Jány Gusztáv lett...1940 nyarán a hadi létszámról emelt, két hadtestből álló 2. hadsereggel a Tiszántúlra vonultunk a románok ellen...Csapataink nagy ívben a román határ mentén nyertek elhelyezést...Több mint két hónapig tartott ez az állapot, miközben kiképzéssel, gyakorlatozással foglalkoztunk...A katonai vezetőket a hadsereg szegényes és elavult hadifelszerelése aggasztotta. Különösen a légierőnk terén volt ok aggodalomra. Olyannyira, hogy joggal tarthatunk a Romániával való fegyveres leszámolás csődjéről...A békés megoldás annyira-amennyire megnyugtató...Bevonulásunkkor a magyar lakosság leírhatatlan lelkesedéssel fogadta katonáinkat...A hadseregparancsnokság első állomása Nagyvárad volt, a második – egyben utolsó – Kolozsvár. Alighogy ide érkezünk, nyomban lázas ünnepi előkészületek vették kezdetüket.⁹⁶”

1940 szeptemberében Kolozsváron elkezdődött a IX. hadtest szervezése, melynek működési területe egész Észak-Erdélyre kiterjedt.

Az erdélyi bevonulást követően az általában vasúti úton a békehelyőrségekbe visszazállított alakulatok között nagyarányú leszereléseket hajtottak végre. 1940 decemberében a területileg megnagyobbodott Magyarország már csak 184 ezer embert tartott fegyverben.⁹⁷

A teljes magyar haderő mozgósítása, a román határra történő kivonulás, a két hónapos várakozás, az észak-erdélyi bevonulás, a csapatok hazaszállítása, majd leszerelése, a IX. hadtest létrehozása ijesztő költségeket kívánt. A magyar állam hadi kiadásai 1940 végéig 254 millió pengőre emelkedtek.⁹⁸

Észak-Erdélyt két, Franciaországgal és Nagy-Britanniával hadban álló ország ítélte vissza Magyarország számára. Ez a jövő szempontjából nem sok jót ígért.

Észak-Erdély visszacsatolásáért óriási külpolitikai árat kellett fizetni. A németek már az erdélyi ünneplések alatt 1940 szeptemberében benyújtották a számlát. Messzemenő, a bel- és külpolitikára egyaránt kiható politikai és ideológiai kívánságokkal, valamint az eddigieknél is jelentősebb élelmiszer- és nyersanyag-szállítások iránti követelésekkel léptek fel. Kéréseiket a magyar kormány teljesítette. Rövidesen Szabadságra helyezték a bebörtönzött Szabásit, megkönnyítették a nyilasok szervezkedését. A kormány ígéretet tett a harmadik zsidótörvény megalkotására. A hazai németiség számára szinte diplomáciai mentességet biztosító kisebbségi egyezményt kötött a magyar kormány a Harmadik Birodalommal.

Magyarország a második bécsi döntés következtében egyre inkább feladni kényszerült a „jóindulatú semlegeség” koncepcióját. Budapest 1940 novemberében a kelet-európai államok közül elsőként csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez. A magyar kormány ezzel elismerte Németország és Olaszország vezető szerepét Európában, és szolidaritást vállalt a két nagyhatalommal.

A második bécsi döntés után Romániában politikai változások történtek. Károly királynak távoznia kellett. Fia, az alig húszéves Mihály került a trónra. A valódi hatalom Ion Antonescu vezérezredes kezébe ment át. Antonescu „kérésére” német csapatok érkeztek az országba, egyrészt, hogy segítséget nyújtsanak a román hadsereg kor-

szerű átszervezésében, másrészt, hogy felkészítsék Romániát a Szovjetunió elleni háborúra. A Teleki-kormány német kérésre 1940. szeptember 30-án kénytelen volt megadni az engedélyt a német csapatok Magyarországon keresztül történő Romániába szállítására. Antonescu hatalomátvétele 1940 őszén, hangsúlyozott tengelybarát politikája és a román hadsereg gyorsított átszervezése német hadifelszerelés segítségével nyugtalanságot keltett Budapesten. A magyar politikai vezetés úgy vélte, hogy a németeknél szerzett román előnyök csak még erőteljesebb tengelybarát politikával egyensúlyozhatók ki.

Magyarország 1940 őszén elindult a háborúhoz vezető végzetes úton.

Az erdélyi revíziót önerőből végrehajtani akaró Teleki a második bécsi döntést követő általános lelkesedés közepette a lemondás gondolatával foglalkozott. Az általa elképzelt önálló cselekvés helyébe az alku lépett, amiért majd fizetni kell. Ezúttal is bebizonyosodott, hogy képtelen megfékezni a mérsékelt politikáját minduntalan keresztezőket. Teleki szűk baráti körben 1940 szeptemberétől haláláig többször hangot adott ama véleményének, hogy Észak-Erdély visszacsatolása pyrrhusi győzelem volt, hiszen a háború végeztével ezeket a területeket újra el fogjuk veszíteni.⁹⁹ Az elkeseredett miniszterelnök tisztában volt vele, hogy a második bécsi döntést követően végképp leszűkült kormányának politikai mozgástere. A kölcsönösen táplált és egymást erősítő nacionalizmusok a magyar-szlovák és a magyar-román viszonyt teljesen kiélezték. Tiso és Antonescu kormányát a területi veszteségek a majdani „igazságtevő” Németország fokozott kiszolgálására ösztönözték. A kialakult helyzet Magyarországon is a feltétlen németbarát politikát követelő, erősödő szélsőjobboldalnak és a katonai vezetésnek kedvezett. A magyar kormány kénytelen volt szembenézni az ország helyzetének fokozódó romlásával, a szinte teljes nemzetközi elszigeteltséggel.

Teleki a nyugati hadjárat fényes sikerei ellenére továbbra is kételkedett a végző német győzelemben. A feltétlen egygyőzelmet kiszolgáló politikát több mint hibának, bűnnek tartotta. Werth napvilágra került 1940. augusztusi nyilatkozata, melyben a vezérkari főnök magyar részről is döntőbíráskodást kért, az elkeseredett Teleki előtt azt jelezte, hogy a jö-

vőben még kevésbé fogja tudni megállítani Magyarországot szakadék felé rohanását. Teleki 1940. szeptember 1-én benyújtott lemondólevelét azonban Horty nem fogadta el.

A magyar politikai és katonai vezetés nem volt hajlandó felfogni, hogy a volt antant barát és I. világháborús ellenség Románia értékesebb szövetséges lehet Németország számára, mint az egykori fegyvertárs és a 1930-as években végig németbarát politikát folytató Magyarország. Ezzel kapcsolatban még az sem bírt bizonyító erővel számukra, hogy ismételt tiltakozás és a berlini kérésre tovább növelt magyar élelmiszer- és olajkivitel hatására sem csökkentek a román hadseregnek menő német fegyverszállítmányok a kritikus magyar-román háborúval fenyegető 1940 nyári hónapokban. Werth vezérezredes egyszerűen nem akart tudomást szerezni arról, hogy miközben Magyarország 1939-ben csupán 3,1 százalékkal, 1940-ben pedig csupán 6,5 százalékkal, addig Románia 1939-ben 23 százalékkal, 1940-ben pedig 19,9 százalékkal részesedett a német fegyverexportból. A németbarát vezérkar a Teleki-kormány fontolgató, Németország felé nem egyértelmű politikájával magyarozta a németek vonakodását a magyar hadsereg gyors felszerelését illetően. Hasonlóképpen a magyar katonai vezetés ennek tudta be, hogy a németek jelentős hadianyag-szállításokkal erősítik a román hadsereget.

Budapestben felelős politikai és katonai beosztásban lévő személyek közül szinte senki sem gondolt arra, hogy Németország egyszerűen feleslegesnek tartja, hogy egy kiszolgáló szerepre szánt ország, melynek csupán a német hadigépezet ellátását szánták, modern hadsereggel rendelkezzen. Németország így nem óhajtotta segíteni egy korszerűen felszerelt, ütőképes, a szomszéd országok – főként Románia – ellen a németek ellenében is önálló akcióra képes, sőt potenciálisan a németek ellen is fordítható magyar hadsereg felszerelését.

Joggal merül fel a kérdés 1940 nyarán magyar-román eseményeit vizsgálva, hogy volt-e a magyar kormány és hadvezetés számára más lehetőség a csupán pár éves időtartamra szóló és végzetes következményekkel járó bécsi német-olasz döntőbíráskodás helyett?

Kétségkívül igen. Budapest számára a helyes kiutat ezekben a hónapokban egy ügyes és többoldalú diplomá-

„...Amit erő vagy hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszaadhatják. De amiről a nemzet félve a szenvedésektől, önként lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges...”

(Deák Ferenc)

cia és az ezzel szorosan együttműködő katonapolitika teremtette volna meg. A Teleki-kormány számára a siker érdekében csak szorosan együtt kellett volna működnie a Szovjetunióval, illetve Bulgáriával. Ha erre Magyarország semmiképp sem hajlandó – mint ahogy a Szovjetunió irányába nem is volt hajlandó – akkor legalább a magyar politikai és katonai vezetésnek nem kellett volna felülnie a hitleri Németország ígéreteinek, nagyhatalmi nyomásának és zsarolásának. Ha ugyanis Budapest nem működik együtt Moszkvával, de azért 1940 június végén-július elején önállóan cselekszik, és nem köti meg a kezét Berlin által, a Telekiék által várt siker szintén majdnem bizonyos.

Magyarország német ösztönzésére a Molotov-Ribbentrop-paktum megkötése után ismét fölvetette a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval. 1939 őszétől a magyar vezetés előtt álló egyik legfőbb dilemma volt, használjuk-e ki Románia kényes nemzetközi helyzetét – vagyis a várható besszarábiai szovjet bevonulást – a revízió érdekében, s adott esetben együttműködünk-e Moszkvával Bukarest ellenében, vagy sem. Budapest döntése az együttműködés teljes elutasítása volt. Ebben szerepet játszott a Horthy-rendszer kommunista és szovjetellenessége, Németország nyomása, illetve a várható események téves megítélése.

A szovjetekkel való együttműködést ellenezte a reálpolitikus Teleki miniszterelnök is. Teleki szilárdan hitt abban, hogy Magyarországnak semmiképpen sem szabad „áttörnie azt a gátat, ami szabad folyást engedne az orosz áradatnak.”¹⁰⁰ A Moszkvával való együttműködésnek még a gondolatát is elutasította Horthy Miklós kormányzó.

Molotov 1940. június 21-én kijelentette, hogy a Szovjetunió megértéssel viseltetik a magyar területi követelések iránt.¹⁰¹ Moszkva ezzel szinte szuggerálta Magyarországot, hogy együtt induljanak el Románia ellen. A

moszkvai rádió ugyanakkor többször baráti hangon szólította fel a magyarokat a területi követelések közös érvényesítésére. Molotov 1940. június 25-én újra elismerte a magyar követelések jogosságát és kifejtette, hogy a Szovjetunióknak nincsen semmiféle igénye Magyarországgal szemben. Saranov budapesti szovjet nagykövet ezekben a napokban többször informális úton fegyveres fellépésre bízta Magyarországot.¹⁰² A magyar kormány ennek ellenére semmit sem tett a keleti nagyhatalommal való közös Románia-elleni fellépés ügyében. Budapest nem mutatott semmiféle hajlandóságot az esetleges konkrét együttműködésre Moszkvával.

Horthy továbbra is potenciálisan elengedhetetlen hatalomként kezelte a Szovjetuniót. Teleki is meg volt róla győződve, hogy a Moszkvával való cinkóságnak még a gyanúját is el kell kerülni. Csáky külügyminiszter már 1940 januárjában megígérte Rómában, hogy Magyarország „semmiféle olyan gesztust nem tesz, ami a jelen pillanat legnagyobb veszélyének, a bolszevizmus terjedésének veszélyét segítené.”¹⁰³ Moszkva ilyen körülmények között persze önállóan nyújtotta be 1940. augusztus 26-án ultimátumát Románia számára.

Szinte bizonyos, hogy a közös szovjet-magyar fellépés, amihez valószínűleg Bulgária is csatlakozott volna, Romániát az 1912-es határaitra vetette volna vissza. A magyar-szovjet harapófogó, illetve a délről felsorakozó bolgár haderő ellen Románia tehetetlen lett volna. Franciaország és Nagy-Britannia már nem, a nyugaton lévő német haderő még nem tudott volna segíteni Bukarestnek.

A magyar-szovjet, esetleg magyar-szovjet-bolgár közös fellépés esetében Románia aligha kockáztatott volna háborút, ha ezt egyedül a Szovjetunió ellen sem merte megtenni. Ez a közös fellépés azonban elmaradt. Magyarország 1940. június végétől már egyedül nézhetett szembe Romániával. A magyar minisztertanács 1940. június 27-ei erőltetett kijelentésének – melyben a magyar kormány leszögezte, hogy diszkriminációt nem tűr el – semmi eredménye sem lett. A román király viszont a magyar fenyegetés hatására 1940. augusztus 28-án elrendelte az általános mozgósítást.¹⁰⁴ Ez a mozgósítás nem a már Besszarábiába bevonuló szovjet csapatok ellen, nem is a még nyugalomban lévő bolgárok ellen, hanem elsősor-

ban a magyarok ellen irányult. Bukarest a szovjet ultimátum teljesítése után ugyanis bejelentette, hogy fegyverrel akar szembenézni minden más irányból várható erőszakos fellépéssel.

A magyar diplomáciának még 1940 júliusában-augusztusában is meg lett volna a lehetősége a szovjet irány kihasználására a Románia elleni fellépést illetően. Molotov 1940. július 4-én Kristóffy moszkvai magyar nagykövet előtt kijelentette, hogy a Szovjetunióknak nincsenek területi követelései Magyarországgal szemben, megalapozottnak tartja viszont a magyar területi követeléseket, és azokat kész egy békekonzferencián támogatni, továbbá, hogy nem avatkozik bele egy esetleges magyar-román fegyveres konfliktusba.¹⁰⁵ A magyar kormány azonban 1940 július-augusztusában továbbra is maximális bizalmatlansággal viseltetett a Szovjetunió iránt. Budapest Románia ellen Berlin támogatását igyekezett – hasztalan – elérni. Budapest és Moszkva között még minimális egyeztetések sem voltak 1940 nyarán, pedig ez elsősorban a kis Magyarországnak lett volna az érdeke.

A magyar-román tárgyalások kudarcát után 1940. augusztus 24-én Molotov ismét fogadta Kristóffy követet, és hangsúlyozta, hogy egy esetleges konfliktus bekövetkezésekor „a szovjetek magatartása az események során kedvező lesz Magyarországnak részére.”¹⁰⁶ Molotov ugyanakkor kijelentette, hogy a „versailles-i, saint-germain-i és trianoni Romániát sohasem tartotta ideálisnak és egyformán sérelmes volt a Szovjetunió, Bulgária és Magyarország szempontjából.”¹⁰⁷

A szovjet kártya kijátszásának elmaradása után Budapest egyedül Berlinben bízhatott. A német érdek viszont a balkáni stabilitás megőrzését kívánta. Ráadásul a Harmadik Birodalom számára már nemcsak Magyarország, hanem Románia is szövetséges, baráti állam volt. Hitler körvonalazódó Barbarossa tervében Magyarországnak semmi, Romániának viszont nagyon fontos katonai és gazdasági szerep jutott. Ezek a körülmények egyértelművé tették, hogy Németország nem fog egyoldalúan Magyarországnak pártjára állni, hanem az érdekei mentén rendezni a konfliktust.

Magyarországnak a Moszkvával való együttműködés elmaradása után már csak egy lehetősége volt a súlyos követ-

kezmenyekkel járó német döntőbíráskodás elkerülésére: az önálló katonai akció. A román kormány 1940. június végén egyértelművé tette, hogy a kicsi Magyarországtól nem tűr el sem a Szovjetunióhoz hasonló ultimátumot, sem egyoldalú követeléseket. Arról pedig a magyar diplomáciának lehetett tapasztalata az 1920 és 1940 közötti húsz évben, hogy mennyire hajlandóak a románok fontosabb nemzetiségi kérdésekről, vagy a magyar fél által követelt területátadásról tárgyalni.

A szovjet lehetőség elhagyása után Budapest számára 1940. július elején még mindig volt egy a siker nagy valószínűségével kecsegtető megoldási alternatíva. Ez pedig az azonnali katonai támadás megindítása, lehetőleg még 1940. július legelején vagy legkésőbb 1940. július közepéig.

1940. július elején ugyanis még teljesen más katonai erőviszonyok uralkodtak a magyar-román határon, mint 1940. augusztus végén.

A szovjet bevonulás megkezdésével hatalmas zűrzavar kezdődött a román belpolitikai életben és a hadsereg soraiban is. A román hadseregnek szinte sokk-szerűen kellett elhagyni Besszarábiát és Észak-Bukovinát, azokat a területeket, ahol eddig a legnagyobb erőit állomásoztatta. A csapatok sok esetben nem tervszerűen, hanem szétszóródva vonultak ki a szovjeteknek átadott területről. A román politikában és vezetésben tapasztalható zavarodottság nagymértékben csökkentette a román hadvezetés hatékonyságát, a csapatok harci morálját, ami lehetővé tette volna a magyar határnál a meglepetésszerű és minden bizonnyal eredményes cselekvést. Egyértelmű volt viszont, hogy a román hadsereg sorainak rendezése kétségessé teszi az ezutánani hadműveletek sikerét.

A fő erőket Bukarest 1940. június végéig keletre, a Szovjetunió ellen koncentráta. Jelentős csapatok állomásoztak a déli határon is, tartva Bulgáriától.

A magyar határon és Erdélyben igazán jelentős román erők 1940. június végén nem állomásoztak. A 1940. június 28-tól elinduló szovjet bevonulás zűrzavara, a nagy távolságok, a rossz közlekedés és elhanyagolt utak nem tették lehetővé a román egységek gyors átcsoportosítását a fő hadszíntérré kijelölt magyar határhoz. A csapatok átszállítása az egész országon, az 1940.

június 28-tól elkezdődő általános mozgósítás időt, méghozzá minimálisan két hetet igényelt. A magyar hadsereg viszont gyakorlatilag 1940. július legelejére majdnem teljes egészében felvonult a román határon. A V. és VI. hadtest 1940. június végén már a román határon volt, a három hadsereg-parancsnokság pedig 1940. július 1-jével kitelepült.

A gyors mozgósítás, a romániaihoz képest jobb utak, a polgári autóbuszok, tehergépkocsik és a vasút felhasználásának köszönhetően 1940. július 10-re a teljes magyar haderő, vagyis mind a három hadsereg felsorakozott a határon.

A csapatok sok esetben hiányos fegyverzettel hagyták el a békehelyőrségeiket, de a gyors felvonulás hatalmas előnyöket ígért. 1940. július elején Erdélyben összesen csak 6 gyaloghadosztály, 1 hegyidandár, 1,5 lovashadosztály és 1 erődandár tartózkodott.¹⁰⁸ A magyar csapatok ekkor mintegy háromszoros túlerőben, eséllyel a sikerre indulhattak volna támadásra. A Carol vonal védelmi előkészületi munkálatai július elején szintén nagyon elmaradtak voltak még.

A román haderő 1940. július elejétől hatalmas mértékű átcsoportosítást hajtott végre, melynek során jelentős mértékben megnövelte a nyugati országrészben állomásozó haderejét. A végül 1940. augusztus 28-ra meghirdetett magyar támadás idején már 16 gyaloghadosztály, 3 hegyidandár, 2,5 lovashadosztály, 1 gépesített dandár és 1 erődandár volt Erdélyben.

A magyar vezérkar tisztában volt a román vezetésben keletkezett zavarral és azzal a kedvező helyzettel, amely a román haderő átcsoportosítása előtt 1940 június végén-július elején keletkezett. A lehetőség megragadása még akkor is jó lépésnek látszott, ha a gyors hadtestnek nélkülöznie kellett volna pár tucat Toldi kisharckocsiját és Bontond páncéljárművét.

A hangulat 1940. július elején a magyar csapatoknál bizakodó volt. A legtöbb katonai középvezető egyetértett azzal, hogy támadni addig kell, amíg a mozgósítás és átcsoportosítás érezhetővé nem válik a románoknál.

A Romániával szemben addig a leg-harciasabb hangot megütő Werth vezérkari főnök azonban feltűnően hallgatott 1940. július elején. A mindig német vonatkozásban gondolkodó Werth nem akart Berlin engedélye nélkül és

érdeke ellen lépni. A magyar kormányra gyakorolt erős nyomás következményeképpen és a német fenyegetések, valamint ígéretük hatására Telekiék is lemondtak az azonnali támadás megindításáról.

1940. július közepétől viszont a román front fokozatos megszilárdulásáról, az eddigi kedvező tendenciák megszüntéről adtak hírt a vezérkarhoz érkező jelentések.¹⁰⁹

Teleki egy 1940. augusztus 20-án kelt feljegyzésében végzetes hibának nevezte, hogy 1940. július elején engedett Hitlernek és nem döntött az azonnali támadás mellett.¹¹⁰

Telekit 1940 nyarának Erdéllyel kapcsolatos eseményei arra intették, hogy legyen rendkívül óvatos Berlin nagyhatalmi befolyásával szemben. Négy hét-

tel öngyilkossága előtt, 1941. március 3-án a magyar miniszterelnök egy titkos tájékoztatóban így fejtette ki politikai véleményét a külföldi magyar diplomaták részére: „A magyar kormánynak fő feladata ebben az európai háborúban, hogy Magyarország katonai, anyagi és népi erejét a háború végéig konzerválja. Mindenáron távol kell maradnia a konfliktusban való részvételtől. A háború kimenetele kétséges. De minden eshetőségben Magyarországnak fontosabb, hogy megtépázatlanul álljon ott az európai konfliktus befejeződésének periódusában. Nagyon könnyen megtörténhetik, hogy Európában, akár Európának ebben a keleti részében kaotikus állapotok állnak be, amelyek a legnagyobb veszéllyel azon államokra fognak jární, amelyek védte-

lenek, amelyek anyagi eszközeiket és hadseregüket a konfliktus befejeződése előtt feláldozták...Mindezeknek következtében a magyar politika vezetőinek első, majdnem egyetlen feladata az, hogy Magyarországot épen és erőben megtartsák a háború végéig. Kockáztatni országunkat, fiatalságunkat, hadierőnket csak önmagunkért szabad és senki másért.”¹¹¹ Teleki 1941. április 3-án öngyilkos lett, az általa tervezett emigráns magyar kormányt pedig fel sem merült a háború végéig. Magyarország és Románia nézet- és területkülönbségeken messze túlmutatató ellentéteit a második bécsi döntés után viszont az sem oldotta meg, hogy 1941 nyarától együtt harcoltak a keleti fronton.

Borsányi András

Jegyzetek

⁶¹ Rónai András: Térképezett történelem. Budapest, 1989, Magvető Kiadó, 230. old.
⁶² Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség (1919-1945). Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó, 160. old.
⁶³ Magyarország hadtörténete 2. rész. Budapest, 1985, Zrínyi Kiadó, 299. old.
⁶⁴ Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség (1919-1945). Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó, 159. old.
⁶⁵ Vargyai Gyula: Magyarország a második világháborúban. Budapest, 2001, Korona Kiadó 137. old.
⁶⁶ Dombrády Lóránd: Hadsereg és politika Magyarországon 1938-1944 Budapest, 1991, Zrínyi Katonai Kiadó 117 old.
⁶⁷ Vargyai Gyula: Magyarország a második világháborúban. Budapest, 2001, Korona Kiadó 142. old.
⁶⁸ Rónai András: Térképezett történelem. Budapest, 1989, Magvető Kiadó, 237. old.
⁶⁹ Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség (1919-1945). Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó, 158. old.
⁷⁰ Vargyai Gyula: Magyarország a második világháborúban. Budapest, 2001, Korona Kiadó 142. old.
⁷¹ Dombrády Lóránd: Hadsereg és politika Magyarországon 1938-1944 Budapest, 1991, Zrínyi Katonai Kiadó 117. old.
⁷² Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség (1919-1945). Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó, 158. old.
⁷³ Magyarország hadtörténete 2. rész. Budapest, 1985, Zrínyi Kiadó, 303. old.
⁷⁴ Magyarország hadtörténete 2. rész. Budapest, 1985, Zrínyi Kiadó, 303. old.
⁷⁵ Trianon-Belvedere-Hadbalépés Budapest, 1995, Pannónia könyvek, 98. old.
⁷⁶ Saly Dezső: Szigorúan bizalmas Fekete Könyv: 1939-1944 Budapest, 1945, Anonymus Kiadó, 227. old.
⁷⁷ Dombrády Lóránd: Hadsereg és politika Magyarországon 1938-1944 Budapest, 1991, Zrínyi Katonai Kiadó 135. old.
⁷⁹ Trianon-Belvedere-Hadbalépés Budapest, 1995, Pannónia könyvek, 98. old.
⁸⁰ Páva István: Trianon-Belvedere-Hadbalépés Budapest, 1995, Pannónia könyvek, 98. old.
⁸¹ Dombrády Lóránd: Katonapolitika és hadsereg. Budapest, 2000, Ister Kiadó, 70. old.
⁸² Vargyai Gyula: Magyarország a második vi-

lágháborúban. Budapest, 2001, Korona Kiadó 143. old.
⁸³ Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség (1919-1945). Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó, 162. old.
⁸⁴ Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához.(1938-1945) Budapest, 1961, Honvédelmi Minisztérium Központi Irattár kiadása, 37. old.
⁸⁵ Rónai András: Térképezett történelem. Budapest, 1989, Magvető Kiadó, 230. old.
⁸⁶ Rónai András: Térképezett történelem. Budapest, 1989, Magvető Kiadó, 234. old.
⁸⁷ Rónai András: Térképezett történelem. Budapest, 1989, Magvető Kiadó, 237. old.
⁸⁸ Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség (1919-1945). Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó, 162. old.
⁸⁹ Nagybacsoni Nagy Vilmos: Végzetes esztendő 1938-1945 Budapest, 1945, Körmeny és Társa Kiadó, 42. old.
⁹⁰ Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség (1919-1945). Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó, 163. old.
⁹¹ Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség (1919-1945). Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó, 163. old.
⁹² Magyarország hadtörténete 2. rész. Budapest, 1985, Zrínyi Kiadó, 303. old.
⁹³ Gosztonyi Péter: A Magyar Honvédség a második világháborúban. Budapest, 1992, Európa Kiadó, 19. old.
⁹⁴ Az erdélyi bevonulásban a legnagyobb és legütőképesebb magyar haderőrész, az 1. hadsereg alig kapott szerepet. Az 1. hadseregnek északabbra kellett húzódnia, hogy Kolozsvárra, Marosvásárhelyre és a Székelyföldre is a 2. hadsereg két hadteste vonuljon be. Az 1. hadsereg „elhanyagolása” Nagy Vilmos és Werth személyi ellentéje miatt történt. Werth nem akarta, hogy Nagy tábornok jó pontokat szerezzen a dicsőséges erdélyi bevonulás során. Ezért került sor a 2. hadsereg irracionális előnyben részesítésére. A feltétel nélküli német barátságot elutasító Nagy Vilmost az erdélyi bevonulás után nemsokára nyugdíjazták.
⁹⁵ Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához. (1938-1945) Budapest, 1961, Honvédelmi Minisztérium Központi Irattár kiadása, 43. old.
⁹⁶ Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozá-

sához.(1938-1945) Budapest, 1961, Honvédelmi Minisztérium Központi Irattár kiadása, 43. old.
⁹⁷ Lakatos Géza: Ahogyan én láttam. Budapest, 1992, Európa Kiadó, 31. old.
⁹⁸ Gosztonyi Péter: A Magyar Honvédség a második világháborúban. Budapest, 1992, Európa Kiadó, 22. old.
⁹⁹ Vargyai Gyula: Magyarország a második világháborúban. Budapest, 2001, Korona Kiadó 142. old.
¹⁰⁰ Páva István: Trianon-Belvedere-Hadbalépés Budapest, 1995, Pannónia könyvek, 105. old.
¹⁰¹ Zeidler Miklós- L. Balogh Béni: Az „Erdélykérdés” a magyar-szovjet külkapcsolatokban. 2000. Irodalmi és társadalmi havi folyóirat. 2002. január, 44. old.
¹⁰² Páva István: Trianon-Belvedere-Hadbalépés Budapest, 1995, Pannónia könyvek, 83. old.
¹⁰³ Zeidler Miklós- L. Balogh Béni: Az „Erdélykérdés” a magyar-szovjet külkapcsolatokban. 2000. Irodalmi és társadalmi havi folyóirat. 2002. január, 45. old.
¹⁰⁴ Zeidler Miklós- L. Balogh Béni: Az „Erdélykérdés” a magyar-szovjet külkapcsolatokban. 2000. Irodalmi és társadalmi havi folyóirat. 2002. január, 45. old.
¹⁰⁵ Páva István: Trianon-Belvedere-Hadbalépés Budapest, 1995, Pannónia könyvek, 83. old.
¹⁰⁶ Zeidler Miklós- L. Balogh Béni: Az „Erdélykérdés” a magyar-szovjet külkapcsolatokban. 2000. Irodalmi és társadalmi havi folyóirat. 2002. január, 45. old.
¹⁰⁷ Zeidler Miklós- L. Balogh Béni: Az „Erdélykérdés” a magyar-szovjet külkapcsolatokban. 2000. Irodalmi és társadalmi havi folyóirat. 2002. január, 46. old.
¹⁰⁸ Zeidler Miklós- L. Balogh Béni: Az „Erdélykérdés” a magyar-szovjet külkapcsolatokban. 2000. Irodalmi és társadalmi havi folyóirat. 2002. január, 46. old.
¹⁰⁹ Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség (1919-1945). Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó, 159. old.
¹¹⁰ Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség (1919-1945). Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó, 157. old.
¹¹¹ Páva István: Trianon-Belvedere-Hadbalépés Budapest, 1995, Pannónia könyvek, 95. old.
¹¹² Gosztonyi Péter: A Magyar Honvédség a második világháborúban. Budapest, 1992, Európa Kiadó, 19. old.

A II. BÉCSI DÖNTÉS 65. évfordulójára

I. Előzmények és a döntés

Gróf Apponyi Albert nyolc nyelven elmondott védőbeszéde ellenére 1920. június 4-én meghozták a trianoni döntést. Ennek következményeként a „jelenkori Erdély” 103.000 km² Romániához került. A döntés ehhez az államhoz juttatta az 57.000 km² nagyságú történelmi Erdélyt. (Ezen a területen belül 34% magyar, 55% román, 9% szász élt.) Az antant hatalmak Romániához csatolták a történelmi Erdély területén kívül még Máramarost, a Partiumot és a Bánát keleti felét. Érdekes megjegyezni hogy az elcsatolt összterületen belül (103.000 km²) a magyarok aránya még kisebb volt mint a szűken vett történelmi Erdélyben, azaz 31 %.

Az 1920-as évektől nagyszabású propagandamunka kezdődött a status-quo megváltoztatásáért a nyugat meggyőzésére a határ elfogadhatatlanságáról mind gazdasági, mind etikai téren. Gróf Teleki Pál vezetésével a Földrajztudományi Intézetben az 1910-es magyar népszámlálás anyanyelvi adatai alapján elkészítették Erdély etnikai arányait bemutató ponttérképét. Ez a harmincas években kiadott bázismunka visszamenőlegesen helyesbítette az 1919-es, 1920-as és 1930-as román népszámlálások, ill. „népszámitgatási” adatok torzításait. Készültek továbbá Erdély területi megosztását célzó térképek, a gazdasági, s etnikai viszonyokat különböző élességgel figyelembe véve.

Szó volt Erdély ún. „keleti Svájcá” alakításáról is úgy, hogy e terület Románia keretein belül marad, Magyarország-hoz kerül, vagy önálló államként alakítja ki kantonos berendezkedését (magyar, román, vegyes kantonok).

Az, hogy Magyarország sérelmei orvosoltassanak, elsősorban az Európában élő domináns államok (Anglia, Franciaország, Németország) támogatása kellett. A revíziós törekvéseknek az említett országok meggyőzésén, ill. érdekeiknél lett alapulniuk.

Az első világháború után a 30-as években újra militarizálódó Német- és Olaszország és a magyar politika érlelődő szintézise létrehozta az I. bécsi döntést. Ez az 1938. nov. 2-án meghozott határozat elsősorban gróf Ciano olasz külügyminiszter gondos munkája és jóindulatú hozzáállása folytán Európa történetének eddigi az etnikai elvnek legpontosabban eleget tévő határát húzta meg a Felvidéken.

A legfőbb pont Magyarország számára a trianoni diktátum folytán Erdély elvesztése volt. E táj híres volt szépségéről, természeti kincseiről. Erdély egykoron a magyar államiság egyetlen őrzője volt, amelynek szelleme először teremtett vallásszabadságot a középkori Európában.

1940-ben már az 1938-asnál lényegesen feszültebb helyzetben került sor a II. Bécsi döntés meghozatalára. Németország lerohanta Lengyelországot 1939. szept. 1-én, az ősz folyamán a Benelux államokat és végül 1940. június 22-én Franciaország is kapitulált.

Mivel Németországnak mind Magyarország, mind Románia jelentős élelmiszer és nyersanyag szállítója volt, ezért fontossá vált számára a két nép közti nézeteltérések rendezése. Olasz és német nyomásra Magyarország és Románia között tárgyalások kezdődtek a határok korrekciójával kapcsolatban 1940. augusztus 16 és augusztus 24 között Turnu-Severinben. A románok 12.000-14.000 km² közvetlenül a trianoni határ melletti magyar többségű terület átadására hajlottak. A magyar ajánlatot Teleki Pál képviselte, amely 66.000-69.000 km² terület visszaadásáról szólt. Vonala nyugaton általában a Maros lenne, de Aradnál délre, majd Balázsfalvától és Segesvártól északra térne és azután délre fordulva Brassótól nyugatra érte volna el a Kárpátokat. E vonaltól északra és keletre fekvő területeket követelte a Teleki kormány a tárgyalásokon.

A konstruktív román hozzáállás hiányában a megegyezés esélye elveszett. A magyar hadsereg mozgósításra, majd erőszak alkalmazására készült. Ebben a fe-

szült helyzetben Olaszország és Németország felajánlotta a döntőbíráskodást, amit előre önmagára kötelező érvényűen Románia azonnal, később Magyarország is elfogadott. 1940. augusztus 30-ának délutánján szakértőikkel való tárgyalás után Ciano olasz és Ribbentrop német külügyminiszter közreműködésével zöld vonallal meghúzták az új határt Erdély 1:500.000 léptékű térképén.

II. A határvonal

A II. Bécsi döntés és határvonal négy szakaszra bontható. Az első szakasz a trianoni határtól Nagyváradig terjed. Ez a távolság kb. 40 km. Az új határ vonala ezen a szakaszon az Arad-Nagyvárad főútvonal mentén halad, attól keletre 5-10 km távolságban Kötegyántól a Nagyvárad környéki fürdőkhöz. Ez az új status quo Kötegyántól hagyja el a trianoni határt. Innen északkeletnek fordul, s magába foglalja Arany János szülővárosát: Nagyszalontát. Ezután belép Bihar megye csétfai járásába. Ez a csaknem egészében magyar oldalon maradt terület szintiszta román lakosságú. A határ az említett járás peremén futva északnak tart kelet felé szélesedve, mignem eléri a Nagyvárad környéki, attól délre kb. 15 km-re fekvő román lakosságú fürdőket. Ezzel bezárul az első határszakasz.

A második határszakasz Nagyváradtól Kolozsvárig terjed. Ez mintegy 165 km. A megállapodás szerint a status quonak a Nagyvárad-Kolozsvári műúttól délre 8 km-re kellett volna húzódnia. Ezt azonban a határ megállapításakor sok helyen nem tartották be. A II. bécsi döntés vonala a Nagyvárad-Kolozsvári műút mentén 40 km-en Élesdig egy vegyesen lakott területen halad keresztül. Az itteni magyar többségű települések: Mezőtelekd, Örvénd és maga Élesd. Élesd után Bánffyhunyadiig 65 km-en keresztül egyetlen magyar település sincs a határkörzetben. Ez a 65 km-es határszakasz mintegy kettészeli, ill. elválasztja egymástól az észak-erdélyi jórészt görögkatolikus románságot a délerdélyi or-

todoxtól. Eme 65 km után a határ eléri Kalotaszeg magyarlakta nyelvterületét, amely Bánffyhunyadtól Kolozsvárig terjed. A távolság 50 km. A status quo megbontja Kalotaszeg néprajzi és részben etnikai egységét is. E tájegység 34 magyar többségű településéből 30 került Észak-Erdélybe, 4 pedig román uralom alatt maradt. A román fennhatóság alatt maradt a Kalotaszeg délnyugati részén fekvő felszegi magyar többségű Magyarvalkó és jelentős magyar lakosságú Magyargyerőmonostor, valamint a terület délkeleti részén fekvő „Kolozsvári déli ék” három egymás alatti, oszlopban fekvő színmagyar faluja: Magyarfenes, Tordaszentlászló és Magyarléta. Érdeemes megjegyezni, hogy az őrbódek (patrolok) távolsága kb. 12 km volt.

A harmadik határszakasz a Mezőségen helyezkedik el Kolozsvár és Nyárádó között. A Mezőség dombsági jellegű, apró falvakkal sűrűn lakott terület, amelynek peremén Kolozsvár, Dés, Beszterce, Marosvásárhely, Torda városok helyezkednek el. A terület inextrikálisan vegyes, ami azt jelenti, hogy a tájegységen belül is váltják egymást a magyar és román települések, valamint a községek önmagukban is vegyesek. Jelentős továbbá a cigányság és keleten a százság jelenléte. A Mezőségbe ékelődő kb. 80 km hosszú és 40 km mélységű hasszerűen Észak-Erdély testébe hatoló határszakaszt „Göringhasnak” nevezük. Ezen status quo elnevezéséről két elméletről van tudomásunk. Az egyik szerint az MICA román bányavállalat 16.000 \$-os részvényét az igazgató ajánlotta fel Herbert Göringnek, Hermann Göring fivérének a turnu-severini tárgyalások után, hogy a kissármási gázmezők román kézen maradjanak. A másik elmélet szerint a turnu-severini tárgyalásokon a Mezőségben a román-magyar határ vonala a Maros lett volna a magyar követelés szerint. Így a kissármási gázmezők a Maros jobb partján, az azt feldolgozó marosludasi, belga érdekelttségű SOLVAY művek a Maros bal partján a román oldalon maradtak volna. A turnu severini tárgyalások után a belga érdekelttségű SOLVAY művek német igazgatója, hallván a magyar tervről azonnal Bécsbe utazott, s nem kis anyagi juttatás fejében Göringnél sikerült kieszközölnie azt, hogy a kissármási gázmezők Magyarország kárára, s román oldalon maradjanak. A „Görighas” vonalával Kolozsvár és ezáltal Budapest vasúti összeköttetése megszakadt a Székelyfölddel. Ezért kellett ebben az időben sebtében megépíteni a Szeretfalva-Déda közötti vasútvonalat.

Nyárádótól északi irányban elérjük a Maros vonalát, itt végződik a harma-

dik, és kezdődik a negyedik határszakasz. Nyárádó Marosvásárhelytől nyugatra 12 km-re helyezkedik el, innen a határ délkelet felé halad tovább. Érinti Maros-Torda megye, majd Kis-Küküllő megye határát, ezután Székelyvéczkénél Udvarhely megyébe, majd Székelyszombornál Háromszék megyébe lép. Bárónál a határ délnek fordul követve az Olt folyását. Ezután Lüget községnél újra délkeletnek tart, majd Kókösnel keleti irányt vesz, elérve ezzel Kommandónál a Kárpátok gerincét. Innentől Észak-Erdély keleti határa a Kárpátok gerincén halad végig az 1939-ben visszafoglalt Kárpátalja területéig. A negyedik határszakasz mintegy 230 km hosszúságú Nyárádótól Kommandóig. Magába foglalja a Székelyföldet, s annak nyugati és déli permén fut végig etnikai szempontból kis hibákkal.

III. Etnikai következmények

E fejezetben azt vizsgálom, hogy mennyiben osztotta meg a II. bécsi döntés határvonala Erdély etnikai képét. Hol maradtak magyar lakosságú tájegységek román uralom alatt, s melyek kerültek vissza az anyaországhoz. Mindez bemutatja, hogy milyen mértékben adhatunk legitimitást a II. Bécsi döntésnek.

Dél-Erdélyben erre a területre nézve az 1910-es magyar népszámlálás anyanyelvi adatait használom az 1941-es román népszámlálás eredményei helyett. Ugyanis az 1941-es román népszámlálásra jellemző, hogy alapja az originea etnica (faji eredet) volt. A számlálóbiztosok nem tudtak magyarul, a kérdőíveket sok helyen ceruzával töltötték ki, majd kiradírozva a magyar nevet, azt román hangzásúra írták. A „limba materna (anyanyelv)”-re és a „neam, nationalitate (nemzetiség)”-re vonatkozó válaszokat önkényesen kezelték és hamisították. A görögkatolikus magyarokat automatikusan románoknak, az evangélikusokat németnek írták be. Az egyébként otthon magyar nyelvet beszélő zsidókat és cigányokat, valamint a egyes házasságban született gyermekeket románá nyilvánították.

Dél-Erdélyben maradt a II. bécsi döntés határának a trianoni status quotól való elágazásánál a Nagyszalontával szembeni részen a hat magyar többségű falu, közvetlenül az osztóvonal mellett Árpád és Nagyzerénd között. Romániához került továbbá a Nagyszalontától délre fekvő pártiumi részen lévő Magyarpécskánál és Aradnál benyúló nyelvterület 24

községéből 84000 magyar és 16000 román. A románság aránya itt 12%. Arad maga 73%-ban magyar többségű és 16,3%-ban román lakosságú. Román uralom alatt maradt immáron a történelmi Erdélyben Kalotaszeg 4 magyar többségű települése: Magyarvalkó, Magyarfenes, Tordaszentlászló és Magyarléta.

Dél-Erdélyhez került továbbá a Mezőség centrális részének kb. fele, ez a Göringhason belül terül el. Ezen a részen elszórtan helyezkedik el 6 magyar többségű falu. Romániában maradt továbbá Aranyosszék egésze Torockószentgyörgy – Nagyenyed – Sösszentmárton – Torda négyezőgben. E területen belül 17 magyar többségű község és 3 magyar többségű város fekszik. Ezek: Torda 71,9% magyar, Marosújvár 57,5% magyar és Nagyenyed 74,9% magyar.

Dél-Erdélyben maradt a Mezőség Maros és Küküllőmenti periferiájának egésze a Marosludas-Bethlenszentmiklós-Gogán-Balavásár-Keresztelőszentpál ötszőgben. Ezen belül 31 magyar többségű falu és 2 magyar város található. A fenti falvak túlnyomó többsége közvetlenül szorosban a Maros, ill. a Küküllő folyók két partján helyezkedik el. Kisküküllő megye magában is 49%-os relatív magyar többségű. Az e területen belül fekvő 2 magyar város: Marosludas 67,3%-ban magyar és Dicsőszentmárton 72,7%-ban magyar. A Székelyföld peremvidékét követő határvonal mentén is vannak olyan községek, amelyek e magyarlakta tömbhöz tartoznak, de a status quo román oldalra juttatta őket. Udvarhely megyétől délnyugatra 7 ilyen magyar többségű község van, Háromszék megyétől délnyugatra pedig 5.

Romániában maradt Brassó megye magyarok és németek lakta része is, közvetlenül a II. bécsi döntés határvonala mellett, attól nyugatra. A megyében 9 magyar többségű község volt, ebből 7 a hétfalusi csángókhöz tartozik. A megye lakossága 35%-ban magyar, 34,7% román és 29,3%-a német. Maga Brassó városa is relatív magyar többségű: 43% magyar, 28,7% román, 26,4% német.

A Dél-Erdélyben maradt németésgről elmondható, hogy annak katolikus része a Bánátban szerbekkel, románokkal és magyarokkal keveredve elsősorban Temesváron és környékén él. A százság (evangélikus németés) elsősorban Nagy-küküllő és Brassó megyében található. Nagy-küküllő megyében a százság relatív többségben voltak /1910-ben/.

Összefoglalva az 1940-ben Romániában maradt 59.989 km²-nyi dél-erdélyi részen a lakosság 62,3%-a volt román,

17,6%-a magyar, 15,2% német és 4,9% volt egyéb anyanyelvű. Dél-Erdélyben ezzel mintegy 600.000 magyar maradt.

Észak-Erdélyben 1941 jan. 31.-én volt magyar népszámlálás. Itt nem voltak családok az etnikai hovatartozás bázisának az anyanyelvet tekintették, de a nemzetiséget is megkérdezték. A hozzáállás korrek volt. A fentiekért az 1941-es észak-erdélyi etnikai kép bemutatására az 1941-es népszámlálás anyanyelvi adatait használom. Az észak-erdélyi részre került a partiumi magyarság Nagyváradtól északra fekvő magyarlakta részre. A tisztán magyarok által lakott rész: a trianoni határ-Túrterebes-Alsójúváros-Szinérváralja-Hirip-Nagymajtény-Gencs-Szaniszló-Piskolt-Érkörtvélyes-Szalacs-Tasnádcásny-Margitta-Szentjobb-Hegyközkovácsi-Nagyvárad települések között helyezkedik el. Ugocsa megye és Nagyvárad között egy 30-50 km-es sávban –ebbe már a vegyes területek is beletartoznak– 163 község 328836 lakosából 80,03% volt magyar és 16,2% román. Az e területen belül fekvő Szatmárnémetiben Szatmár megye székhelyében a magyarság aránya 92,1%, Nagyváradon Bihar megye székhelyében ez az arány 91,9%. Magyarországhoz került a szilágysági magyarság egésze. Ez a sokaság jórészt Szilágymegye szilágysomlyói, tasnádi, szilágycsehi és zilahi járásában települt meg. A szilágycsehi és a zilahi járások vegyes lakosságúak, de román többségűek, a szilágysomlyói és tasnádi járások vegyes lakosságúak, de magyar többségűek. A Szilágyság két részre osztható: az egyik a külső, a másik a belső Szilágymegye. A külső Szilágyságot 14 magyar többségű település alkotja, amelyek román többségű falvakkal keveredve elszórta helyezkednek el. Központjuk Tasnád, melynek 1941-ben 80,5%-a volt magyar. Az előbb említett községek az Érmellék és a Bükk-hegység között helyezkednek el.

A belső Szilágyság 7, egymást szinte érintő magyar többségű községekből álló nyelvszigetből tevődik össze a Réz, a Bükk és a Meszes hegység között. Központjuk 3 nagyobb település: Szilágysomlyó, Szilágycseh és Zilah. Szilágysomlyónak 81,2%-a, Szilágycsehnek 93,6%-a, Zilahnak, Szilágymegye székhelyének 90,7%-a volt magyar 1941-ben.

A kalotaszegi magyarságnak mintegy 90%-a a magyar oldalra került. Ez 30 magyar többségű egybefüggő nyelvszigetet alkotó településből áll, amely közé 3 román többségű, de jelentős magyar lakosságú és 6, csaknem tisztán románok lakta falu ékelődött. Eme terület a Kalotaszentkirály-Ketesd-Középlak-Kolozsvár deltoid alakú négyszögben terül el. A fent említ-

tett délnyugati-északnyugati-északi és keleti végpontok között a magyarok aránya kb. 70%. Kalotaszeg központja Bánffyújnyad városa is Észak-Erdélyhez került, itt a magyarok aránya 1941-ben 83,9% volt. A Kalotaszeg keleti végpontján fekvő Kolozsvárnak, Kolozs megye székhelyének 88%-a volt magyar és 9%-a román. E város ugyancsak a magyar oldalra került. A mezőségi magyarság centrális részének mintegy fele jutott magyar oldalra, ez 15 magyar többségű településből áll, amelyek elszórta helyezkednek el, a terület nyugati peremén lévő Szamosújvár központtal. Szamosújvár városának 68,6%-a volt magyar 1941-ben. A Mezőség szamosmenti periferiáján 13 magyar többségű község található viszonylag szorosan a Szamos folyó mentén elhelyezkedve Somkerék és Dés között. Dés városában, Szolnok-Doboka megye székhelyén a magyarok aránya 69,1% volt.

Észak-Erdélyben maradt a Székelyföld Szászrégen környéki magyarlakta peremvidéke. Ez a terület a Görgényi havasok, a volt Marosközék északi része, a Mezőség keleti határa és a Kelemen havasok közt fekszik. Ezt a várost határolja, északi és déli irányban 19 többé-kevésbé összefüggő településláncot alkotó magyar többségű falu. Szászrégen maga 63,8%-ban magyar, 18%-ban német és 11%-ban román, 7,2% egyéb anyanyelvű.

Észak-Erdélyhez került a Trianonban elcsatolt 103.000 km² –nyi terület legtisztább egynemzetiségű tömbje: a Székelyföld. Ez a terület a Nyárádtő-Borszék-Kommandó háromszögben helyezkedik el, ill. ezek a nyugati, északi és déli végpontjai. Magába foglalja a valaha volt Maros, Gyergyó, Csík, Udvarhely, Kézdi, Orbai és Sepszi székely székeket. 1941-ben közigazgatásilag Marosközék Maros-Torda megye marosalsói és nyárádszeredai járását, Gyergyó és Csík szék Csík megyét, Udvarhely szék Udvarhely megyét, Kézdi, Orbai és Sepszi szék Háromszék megyét jelenti. Vannak a Székelyföld egybefüggő magyar tömbjének román lakosságú szigetei is. Maros-Torda megyében 9, Csík megyében 7, Udvarhely megyében 2, Háromszék megyében 7 ilyen település van. A székelyföldön az említett területen belül az összes többi város és község csaknem színmagyar lakosságú. A székelyföldi városok közül: Marosvásárhelynek, Maros-Torda megye székhelyének 94,4%-a; Csíkszeredának, Csík megye székhelyének 98,2%-a; Sepsiszentgyörgynek, Háromszék megye székhelyének 96,9%-a; Székelyudvarhelynek, Udvarhely megye székhelyének 98,2%-a volt magyar anyanyelvű. A többi kisebb székelyföldi városban a következőképpen alakult a magya-

rok aránya: Gyergyószentmiklós 97,6%, Kézdivásárhely 98,4%.

Az Észak-Erdélyben maradt magyar jellegű tájegységek és városok ismertetése után érdemes megvizsgálni, hogy miként alakultak az etnikai arányok a Magyarországhoz csatolt terület megyéiben, megyerészeiben. Ezek szerint a II. Bécsi döntés által Magyarországhoz került észak-erdélyi rész 12 megyéjéből, ill. megyerészből 4-ben volt a románság abszolút többségben, így: Szilágymegye, Szolnok-Dobokában, Máramarosban és Besztercebányán. Relatív magyar többség volt Ugocsa megyében. Abszolút többségben volt a magyarság jelentős román lakossággal: Bihar és Kolozs részmegegyében, valamint Szatmár és Maros-Torda megyében. Túlnyomó részben, ill. tisztán magyarlakta volt: Csík, Udvarhely és Háromszék megye. Az alábbi adatok a fenti megyék, megyerészek etnikai adatait szemléltetik 1941-ben:

- Bihar megye 65% magyar
- Szatmár megye 53% magyar
- Szilágymegye 36% magyar
- Máramaros megye 20% magyar, 54% román, 12% rutén, 10% zsidó
- Ugocsa megye 49% magyar
- Szolnok-Doboka megye 24% magyar, 72% román, 4% egyéb
- Beszterce megye 12% magyar, 70% román, 12,5% német, 5,5% egyéb
- Kolozs részmegegye 55% magyar
- Maros-Torda megye 61% magyar
- Udvarhely megye 97% magyar
- Csík megye 88% magyar
- Háromszék megye 94% magyar

Összefoglalva: a II. bécsi döntéssel Magyarországhoz csatolt 43.104 km²-en (ez a Trianonban Romániához csatolt 103000 km² 42%-a) a lakosság 51,4%-a volt magyar, 42,1%-a román, 1,8%-a német, 1%-a zsidó, 3,7%-a egyéb (cigány, örmény, stb.) anyanyelvű.

IV. Élet a határon innen és túl 1940-1944

A következőkben arról kívánok szólni, hogy mit őrzött meg a magyar és román kollektív emlékezet az 1940-1944 közötti időszakról Észak- és Dél-Erdélyben, s milyen volt ezt a néhány évet megélni magyarként, ill. románként egy idegen országban. Mindezeket a helyszínen készített riportok alapján közlöm más források adataival kiegészítve.

Azt, hogy a II. Bécsi döntés során milyen megállapodásra jutottak, hogy hol húzódik az új határ, azt 1940 aug. 31.-én tudták meg az erdélyi lakosok az új-

ságokból és a rádió híreiből. A magyarok az Észak-Erdélybe bevonuló magyar csapatokat kitörő lelkesedéssel fogadták. Észak-Erdélyben a románok az új határt sértődöttséggel és felháborodottsággal vették tudomásul. A status quo pontos kijelölése és annak megszilárdulása 1940 szept. 10-re fejeződött be. A Dél-Erdélyben maradt magyarok –elsősorban a egyes lakosságú területeket átszelő határon- kérték a vonal korrekcióját. Például a kalotaszegi Tordaszentlászló térségében, ahol három színmagyar falut juttatott az új határ román uralom alá, be nem tartva a megállapodást, miszerint az új status quot ezen a részen a Nagyvárad-Kolozsvár műttől délre 8 km-re kell meghúzni.

Az újonnan meghúzott határt gyengén őrizték, így viszonylag zavartalanul működött az elsősorban éjszaka zajló csempészet. Dél-Erdélyből elsősorban élelmiszert, Észak-Erdélyből iparcikkeket vittek a másik országba. A határt gyengén őrizték. Öt főből álló határvasz egységek három óránként váltották egymást. A magyar csendőrök „keményen” bántak a román lakossággal. A román csendőrök – akik nem tudni miért festették és rúzsolták magukat – gyakran megpofozták, megverték, megalázták a Dél-Erdélyben maradt magyarokat, s általában használták a „bozgor”, azaz hazátlan kifejezést. Dél-Erdélyben a hivatalos beadványok csak román nyelvűek lehettek. Nem voltak magyar nyelvű helységnevtáblák, utcanevek, üzletfeliratok, stb.. Mindenhol ki volt írva „numai romaneste”, azaz csak románul szöveg. Észak-Erdélyben – a dél-erdélyi helyzetre hivatkozva nem voltak román nyelvű feliratok. A sorköteles fiatalok jelentős része – főleg a határkörzetben – az anyarszába szökött.

Jellemzők voltak az új status quo mentén a menekülések folytán 1940-1944 között a kisebb-nagyobb etnikai átrendeződések. 1940 nyara és 1943 vége között mintegy 193.000 román menekült Észak-Erdélyből román területre, s kb. 150.000 magyar Dél-Erdélyből Magyarországra. Dél-Erdélyben – legalábbis a határkörzetben – kijárási tilalom volt. Ez a következőt jelentette: 1. Kötelező volt a házak éjszakai elsötétítése. 2. Ha valaki lakhelyét 18 óra után elhagyta, arra löttek a román csendőrök. 3. Este 6 óra előtt rokonlátogatáshoz, ill. 2, vagy ennél több ember összejűléséhez hatósági engedélyt kellett kérni. Észak-Erdélyben nem volt kijárási tilalom, viszont aki 22 óra után elhagyta lakhelyét, annak 10-25 pengő büntetést kellett fizetnie.

A dél-erdélyi magyarok kezébe a románok nem mertek fegyvert adni, hanem ún. gyakorlatra (instructia) vitték őket, valamint kötelezően román nyelvű ortodox misékre kellett menniük. Ez főleg a „pre-militárokat” érintette, ami a magyar „leventék” román megfelelője. Az észak-erdélyi román sorköteleseket a frontra vitték harcolni. Az idősebb, már nem sorköteles állományt munkaszolgálatra osztották be, pl. a tatányai szénbányákba. Észak-Erdélyben a magyar csapatok bejövetele után faji eredetű gyilkosságok történtek, pl. Ippen és Ördögekúton. Bánffyhunyon Aurel Munteanu esperest ölték meg, a sárvásári és magyarbikali magyar legények. Munteanu a 30-as években kiállt Bánffyhunyon főterére és azt ordította: „A magyarokat ki kell irtani, a gyerekeket az asszonyok hasából ki kell vágni”. A magyar csapatok bevonulása után a fent említett magyar fiatalok lapátnyelet dugtak az esperes úr torkába „hogy ne tudjon többet a magyarok ellen beszélni”. Ezért később a bedecsi és oláh-bikali románok fel akarták gyújtani Sárvásárt, ami végül nem történt meg. Az itteni románok egy Nicula nevű román csendőr megöléséről is tudnak.

A magyarok sérelmére elkövetett gyilkosságok csak 1944 őszén, az orosz csapatok bejövetele után történtek. Nagy-triben a magyar papot ölték meg. Ezt a románok tagadják. Egeresen két magyart a megölésük után székérhez kötözve hurcoltak végig a falu főterén. Ezt a románok, a még 1940 szeptemberében Egeresen meggyilkolt két román nemzetiségű lakos megölésének bosszújaként tartanak nyilván. Tordaszentlászlón 1944-ben a falu férfi lakosságát a földre fekvésre kényszerítették a község főterén és legéppuskázásukat a bevonuló orosz csapatok akadályozták meg. A Székelyföldön a Maniu-gárdisták magyar legényeket fejeztek le. A bevonuló orosz csapatok előtt ártatlan magyarokra fogták, hogy vasgárdisták voltak 1944 előtt és így ezeket az oroszok vagy kivégezték, vagy deportálták.

A magyarok gazdasági helyzete Dél-Erdélyben katasztrofális volt. A románok terményben az utolsó szemig mindent rekviráltak, hasonló sorsra jutottak a jószágok is. Így a magyarok a Romániában maradt részen szó szerint éheztek. Kisebbségi jogokat ellenőrző olasz-német bizottság egyszer sem járt sem Dél-, sem Észak-Erdélyben.

Magyar konzulátus Aradon és Brassóban volt Dél-Erdélyben. Ezekre a helyekre különböző panaszok özöne érkezett a Romániában maradt magyarok részéről.

V. Epilógus

Románia 1944 augusztus 23.-án kiugrott a háborúból, majd átállt a szövetségesek oldalára. Magyarország erre 1944 október 15.-én tett csak kísérletet, amely azonban kudarcra végződött. A Szálasi irányította Magyarország Németország utolsó szövetségese maradt. Így nem sok esélye volt Romániával szemben a győztes nagyhatalmak jóindulatának elérésére az erdélyi kérdésben. Az USA és Nagy-Britannia egy ideig nyitva hagyta Erdély kérdésének rendezését, mégis később a szovjetek álláspontját hagyta érvényesülni, amely Magyarország számára a legrosszabb volt. A Szovjetunió 1944 augusztus 23.-a előtt azt az álláspontot, képviselte aminek lényege az volt, hogy Erdélyt, vagy annak nagyobbik részét vissza kell adni Romániának. 1944 augusztus 23.-a után Besszarabia Szovjetunióhoz való csatolás fejében egész Erdély Romániához való csatolása mellett tört lándzsát.

A fentiek ellenére 1946-ban a Sebestyén Pál által vezetett magyar misszió Petru Groza román miniszterelnökkel Bukarestben kétoldalú román-magyar tárgyalásokat kezdeményezett. Sebestyén Pál jelezte Groza felé Magyarországi területi igényét, melyet 1946 április 9-18 között dolgoztak ki. Ez a 22.000 km²-es partiumi, ill. a 11.000 km²-es kispartiumi verzió volt, azaz ezen területek visszacsatolását kezdeményezte. Petru Groza ezzel szemben két érvet sorakoztatott fel. Egy formait és egy érdemait. Formai okokból nem tárgyalhat Magyarországgal, mert a kérdés a nagyhatalmak előtt fekszik és nem tartja helyénvalónak „hogy mi két kis állam a nagyok döntésének megpróbálunk elébe vágni”... Érdemben nem tartja Groza a határokról való tárgyalást elfogadhatónak, mert „a határ menti húszegynéhány ezer négyzetkilométer Magyarországhoz csatolása, ugyanis túl sok román elcsatolásához, s a Székelyföld korridorról való Magyarországhoz kapcsolása Erdély gazdasági földarabolásához vezetne”. A román tárgyalófél cinizmusára jellemző, hogy amikor a szintisztán magyarul, közvetlenül a trianoni határ menti Érmellék visszacsatolását vették fel a magyarok, akkor a román fél azt mondta, hogy a területet azért nem adják vissza Magyarországnak, mert „az már úgy a szívünkhöz nőtt...”

1947-ben a párizsi béketárgyaláson így maradt véglegesítve az 1920-ban megállapított trianoni határ.

Sebesy Tamás

Naplójegyzetek

Azt hiszem most érkeztem el élettemnek ahhoz a pillanatához, amikor komolyan el kell gondolkodni azon, hogy milyen halaszthatatlan teendők vannak még. Érdekes állapot ez. Még sok mindenben tartható a lépés az évtizedekkel fiatalabbakkal is, még fel mer vállalni az ember új feladatot, de tudatos és tudat alatti figyelmeztetések érkeznek arról, hogy rendet is kell csinálni.

Rendet? – kérdezgetem magamtól napok óta. Mi végett? Kit érdekel az utánam maradó rend? Vajon az utánam következők úgy lesznek-e ezzel, mint jómagam, ki az életemnek egy másik, valamivel korábbi pillanatában rájöttem, hogy nézzek utána az eleim által reám maradtaknak?

Nagy pazarlások világát éljük. Ma hallottam, hogy egy átlag angol 3-4 millió fontot költ el életében s ennek jelentős része hiábavalóságokra megy el.

Az egészségre s pláne a szellemre nem költünk sokat. A gondoskodó állam sem. Ilyen jellegű kiadásainak háromnegyedét életünk utolsó heteiben pazarolja ránk. Ha tehát egy hónappal hamarabb és hirtelen halna meg mind-egyikünk, akkor az egészségügyre fordítható pénzek megnégyszereződnének? Ezzel viszont megnyúlna az átlagéletkor, ami egyéb nemkívánatos költségekkel járna. Persze akadna jócskán megtakarítás is. Lám milyen rideg és megdöbbentő gondolatmenetek születnek a pénzügyi gondolkodásmódból. Miért nem elég humánusan gondolkodni és elhinni azt, hogy bár nehezen kiszámítható, de ha emberi környezetben élünk emberhez méltó életet, az megtakarítás az államnak. Kísérletre nincs lehetőség. Hatástanulmány nem készíthető. A lakosságot nem lehet kettéválasztani s egyik felét így, a másikat úgy hagyni élni, hogy aztán a költségvetési számokat összevethessék.

De vissza az induláshoz. Lesz-e olyan, akit érdekel majd mindaz, amit elrendezek. Ráadásul a zavaros másfél évszázad, mely mögöttünk maradt, a feladatot megnövelte. Nekem kell iga-

zán elrendezni más generációk maradék nyomainak is.

Bevallom, szívesebben merülnék el csak ebben a munkában, de nem hagyhatom abba időszerű vállalásaim teljesítését sem. Így hát új életmódot kell kialakítanom, s ráadásul ebbe kell férjen némi önfenntartó tevékenység is, hiszen generációm már nem az első azok sorában, melyek elindultak az egész életük munkáját elértéktelenítő nyugdíjválság lejtőjén.

Még nemrégem arról beszéltünk, hogy csak errefelé kell az aktívan dolgozók eltartsák a nyugdíjasokat, mert a nyugdíjpénztárak vagyonát elkótyavetyélték, a járulékokat felélték, és így a napi befizetés az egyetlen biztosíték. Fogyó unokák tartják el nagyszüleit. S íme már arról hallani, miszerint az egész világon arról beszélnek és azt számolgatják, hogy a lakosság hány százaléka kell eltartsa a nyugdíjasokat? Mi történt hát? Hová lett a nagy nyugdíj-kassza üzlet? Hová lett a nyugati nyugdíjasok világszerte aranyélete? Még van, de már nem sokáig? Vagy csak mi vetítjük ki ezt a számításmódot rájuk is?

Megint elkalandoztam. Ott tartottunk, hogy pazarló életmód ez a mai. A többgenerációs családnál nincsen takarékosabb és egészségesebb modell. De ennek vége. A kapitalizmus és a kommunizmus közös erővel ölték meg. S ezekből is elsősorban a fogyasztói társadalom, a globalizáció.

A nagyszülők még oly meleg fészke sem jelent már élhető környezetet az utódoknak. Nem csak átképzések, foglalkozás és életmódváltások követik egymást, de a helyhezköttöttség is ellentétes az új életformákkal. Családi ház? Nemsokára már ennek is vége, illetve csak ideig-óráig működő, s könnyű szívvel váltható kategória lesz belőle.

A nagymama szekrénye menjen műzeumba. A könyvtárak poros nyüggé változnak. A családi emlékek és iratgyűjtemények jó esetben a padlásra, vagy a garázsba kerülnek, aztán még egy generáció, s már egérrágtá, elázott, olvashatatlan, senkit sem érdeklő lom-má degradálódnak. Vége!

Lehet, hogy mi vagyunk az utolsók, akik még készek vagyunk beülni kis magánidőgépeinkbe, és allergizáló porokkal dacolva elmerülni a múlt papírhalmazaiban?

Persze azért előfordulhat, hogy genetikai kódok hangjaira, utódaink is megérhetik a rendcsinálás pillanatának ezt a felismerését, s akkor marad még egy kapaszkodó visszafelé, egy emberibb világ tapasztalatainak irányába. Ebben reménykedek, hogy ne veszítsem el maradék erőmet.

*

Az egybegyűltek pedig csodálkoznak, hogy ki-ki a maga nyelvén hallja beszélni az apostolokat. De akadt, aki azt mondja, hogy édes bortól részegedtek meg. Örök pünkösdi üzenet ez is. Kétezer éve mindenkor jelen vannak ők a kétkezők, a magyarázatot ismerők, a megmondók.

Szép volt az idei záródozár. Azt mondják soha nem látott tömeggyűlt össze. Jöttek az engesztelésért esdeklők, jöttek december 5. ártatlanjai. Mert azok, akik a bűnt elkövetették, Csiksomlyót is szívesebben látnák elsüllyedni, mint sem, hogy maguk érezzenek szegényükben hasonló kívánságot. Akik eljöttek ők azok, akik a kellő pillanatban az igazság nyelvén szólaltak meg, akik viszont őket vádolják részegséggel, nem mentek el. Akadtak persze olyanok is ott, akik saját kifelé sugárzó képüket formálандó vegyültek el a tömegben, hogy aztán a kamerák véletlenül láthassák őket.

A megmondók vajon ezt a tömeget is olyanok látták, mint a Kossuth téren három évvel ezelőtt? Vajon magukban csöcseléknek nevezték-e őket most is?

Akkor, világosan gondolkodni képes, értelmes emberek hittek a kénköszagú vádaknak és alig fél éve ismét, az ijesztgetéseknek. Mi lehetett az oka ennek a hiszékenységnek? Mivel nyerték el ezt a saját értelmüket is kikap-

csolni képes feltétlen bizalmat a megmondók?

A rágalom és feltételezés édes boarit mindenkor elő lehet venni. Gyakorlattá vált.

A múltba visszautogatnak, a jelenben rágalmaznak, a jövő eseményeit és az azzal kapcsolatos szándékokat meg feltételezik, azzal rémisztik a hiszékenyeket. Ehhez már csak az ígéretek csatlakoznak. Nem baj, ha átlátszó, az sem, ha három napon belül hitellessé válik.

Pedig a módszer sokfelé használatos a világban, és már elég régen.

Visszautogatni például egyformán tudtak az elmúlt héten nálunk és a xenofób világban.

Nálunk a módszer nevetségességének világsúcsa született meg, amikor a közismert érettségi botrányt követően a felelős miniszter, az érettségi tételleket tartalmazó borítékot lobogtatva figyelmeztette a sajtót, hogy nézzék meg mennyivel jobb ennek a borítéknak a minősége mint annak, amelyet az Orbán kormány idején használtak! Álljunk meg egy pillanatra s idézzük fel a jelenetet képzeletünk színpadán. Tragikomédia!

Romániában ismét megmutatta magát a romosnak hitt mánia, az idegengyűlölet. A bánáti árvíztragédia – főleg magyar – károsultjait arra figyelmeztette a szélsőséges sajtó, hogy a tragédiát kérjék számon a száz év előtti gazdán, az Osztrák-Magyar Monarchián. Ők építették a gátat. Azt a gátat, melyhez az új tulajdonos nyolcvanöt év óta hozzá sem nyúlt, és amelyik – ki tudja véletlenül-e – éppen ott szakadt át, ahol tiszta magyar falvakat semmisített meg az ár.

A jelenben, rágalmazás módszerétől hangos a sajtó. A rágalmazottnak még azt sem engedik meg, hogy igaza tudatában felülemelkedjen a hazugságon. Ha nem védekezel, bűnös vagy, szól a rágalmazást követő következő lépés előírt szövege. Az áldozat mindenképpen sárba lesz rángatva.

A jövővel rémisztgetés példáival, a huszonhárom milliárd és a nyolcszáz ezer, meg az ötszázhatvan milliárd után már nem is érdemes foglalkozni. Annál is inkább, mert az a jövő, amit ők készítenek elő, a maga valóságában a legelrémisztőbb.

Szász István Tas

JÚNIUS 4. DÉLUTÁNJÁN

Helyes-e emlékezni dédapánkra,
Vitatkoznak az unokák,
Múltba merengés egyikük vádja,
Vagy bűnösök voltak a nagyapák?
Dédapa erős volt és hatalmas,
De gyarlón születtek fiai?
Az Isten is elhagyta őket,
Megdőltek házuk falai!
Most vitatkoznak, hogy vitatkozzunk-e,
Vagy felejtünk mindent örökre?
Mosolygunk, és csendben elfogyunk,
Ki gondol itt tatárra, törökre.

ÚJ PÁSZTOR – MÁSFAJTA RAJ

Megyünk, csak megyünk, esztelen sorokban,
Mint hegynek a nyáj, a füvek után,
És csálnak, és űznek, sziklaközt szorosban,
Alkalmi pásztorok, hamis kutyák.
Csahosok népe, meg furulyaszó,
Nem fűzfáról metszett igazi dal,
Csak csalfa és hízelgő, hamis szólam,
Mit szívesen hallgat e tompuló raj.
Mivégre, s meddig visznek a hegynek?
Porlik már pata, vérzik csülök,
Néhány harapás, kevés sovány szál,
Már gyapjunkra alkudnak, a völgyben ülők.

Erdély nagy fia

DR. JANC S Ó B E N E D E K E M L É K E Z E T E

Amikor hetvenöt évvel ezelőtt, 1930. június 27-én Budapesten elhunyt Jancsó Benedek, Erdély, a magyar-román együttélés, az erdélyi nemzetiségi kérdés, az ezekhez kapcsolódó és rokon problematikák talán legelmélyültebb és legélesebben látó vizsgálója, kortársai már tisztában voltak jelentőségével. Mint nekrológiájában a Kolozsvárott megjelenő „Keleti Újság” fogalmazott „halála mély gyász minden magyar nyelvterület számára, de különösen Erdély magyar közösségét érinti fájdalmasan e munkásélet elmúlása, mert Jancsó Benedek ízig-vérig erdélyi ember volt és az a terrénum, amelyen rendkívüli tudását és felkészültségét kifejtette, Erdély volt társadalmi, politikai és legfőképpen nemzetiségi problémáival.”

A halálát követő évben, 1931-ben az Erdélyi Férfiak Egyesülete „Jancsó Benedek Társasága” emlékkönyvvel tisztelgett a kiváló férfiú, a jeles tudós és patrióta szellemisége és munkássága előtt. Az Asztalos Miklós – eszme és küzdőtársa – által szerkesztett könyvben, mint sok más helyütt is, leíratott a fogadkozás: emléket megőrizzük, munkáját folytatjuk. Valóban, egy ideig könyvek és füzet-sorozat próbálták őrizni a Jancsó gyűjtött lángot, noha erre érdemes saját könyvei új és újabb kiadásokban nem láttak napvilágot, s a lapokban megjelent tanulmányai, cikkei sem akadtak összegyűjtőjükre, különösen pedig nem kiadójukra... A kezdeti, munkáját folytatni ígérő fogadkozás lobogása előbb alábbhagyott, majd csupán pislákkolt, – noha ekkor, a második világháború előtti években erre még semmiféle kényszer sem szorította – majd teljesen ellobbant. Ha sommásan kívánunk fogalmazni: Jancsó Benedeket is műveit is, úgy ahogy volt elfelejtettük! Az 1945-1990 közötti évtizedekben már

csupán ezt az állapotot kellett fenntartani. Jelesül azt, hogy Jancsó létezéséről tudomást sem vettek, személyét is, munkáit is levegőnek tekintették, az általa vizsgált kérdéseknek még a létezését is tagadva.

Sikerült!

E helyzet csupán a közelmúltban változott némileg, a Máriabesnyő-Gödöllő székhelyű ATTRAKTOR kiadónak köszönhetően. Hetven évvel az első, 1931-es megjelenést követően e kiadó jelentette meg ismét Jancsó „Erdély története” című művét 2001-ben, majd 2004-ben a Trianon évében, tehát 1920-ban napvilágot látott hatalmas jelentőséggel bíró „A román irredentista mozgalmak története” című munkáját.

S a többi, szép számú műveinek mi lett a sorsa?

Egyelőre várják, miként mi is, a Jancsó-renezánszt, azt hogy Szerzőt és munkásságát végre sikerül az őt méltán megillető piederstálra helyezni, műveit pedig kivétel nélkül az olvasók kezébe adni. Hiszen az elmúlt, fentebb említett gyászos hatású évtizedeknek kö-

szönhetően munkái néhány nagyobb könyvtáron kívül csupán az antikvár árveréseken lelhetők fel – csillagászati leütési árakat érve el!

Mindezek után a XXI. század elejének magyar olvasója – s itt nem a történészekre, s nem a kisszámú „vájtfülűekre” gondolok – joggal teszi fel a kérdést: ki is volt a méltatlanul feledésre ítélt Jancsó Benedek?

A székelyföldi, Háromszék megyei Gelencén született 1854. november 19-én, régi nemes családban. Szentkatolnai Bakk Endre egykori vizaknai plébános „A Bakk és Jancsó család története” (Bp. 1883) című munkájában 1625-ig vezeti vissza a nagygyujtói nemes Jancsó család történetét, első ismert őseikként Jancsó Istvánt és Gáspárt említve meg. A család nyolcadik nemzedékének tagjaiként születtek Irma, Benedek, Ida, Sándor, János és Ilona gyermekek Jancsó István táblabíró és Andrassy Eszter, valamint utóbbi halála után Kálnoky Zsuzsa szülőktől. Közülük Irma Bakk Istvánhoz ment feleségül, „megerősítve” a két család közt amúgy is fennálló rokonságot, hiszen már az említett Jancsó István táblabíró Mária nevű testvére is egy Bakk, jelesül Mihály felesége lett.

Jancsó Benedek gimnáziumi tanulmányait Csíksomlyón és Kolozsvárott a római katolikus főgimnáziumban végezte. Tanulmányait a kolozsvári és bécsi egyetemeken folytatta: 1878-ban Kolozsvárott avatták bölcsész doktorrá. Ugyanezen év júliusában a pancsovai állami főreáliskolában a magyar nyelv és irodalom rendes tanárává nevezték ki, innen 1880 júliusában az aradi állami főreáliskolába helyezték át, ahol 1887-ig tanított. Itt, Aradon alapította 1882-ben a saját maga által szerkesztett „Középiskolai Szemle” című tanügyi folyóiratot. Tudományos, irodalmi és közéleti munkásságát azonban már Pancsován megkezdte. Bölcsészdoktori értekezésének tárgya a XVI. század egyik kiváló írójának, Szenczi Molnár Albertnek nyelvészeti és irodalmi működése volt. Kutatásai nyomán tovább haladva, Pancsován fogott bele a XVI-

XVII. századok magyar nyelvtudományi mozgalmainak megírásába, 1880-ban önálló kötetben is megjelent. Pancsován, melyet pár évvel korábban csatoltak vissza a határvidék felosztása után Magyarországhoz, több fiatal tanártársával erős küzdelembe kezdett a német tannyelvű iskola magyar tanítási nyelvű főgimnáziummá való átalakításáért. Egyik tevékeny tagja volt Jancsó annak az ifjú tanár nemzedéknek, mely ebben az időben Pancsován, de Fehértemplomon, Újvidéken és más délvidéki városokban tanítva aktív irodalmi és társadalmi tevékenységet fejtett ki a magyar közművelődésnek, nyelvnek és szellemnek a volt határvidéken történő elterjesztése és meggyökereztetése érdekében.

Midőn 1880-ban Aradra helyezték, tág tere nyílt megkezdett irodalmi és közéleti munkásságának folytatására. Az egy épületben elhelyezett gimnázium és főreáliskola tanári kara a fiatal magyar tanári nemzedék legkiválóbbjai közül került ki. Egyszerre tanított itt Márki Sándor, Mangold Lajos és Varga Ottó történész. Más tantárgyak is hasonló kiválóságok előadásában jutottak el a diákokhoz. A tanárok kezdeményezésére alakult meg Arad város és Arad vármegye első tudományos, irodalmi és közművelődési egyesülete, a „Kölcsey Egyesület”, amelynek Jancsó hamarosan alelnöke lett. Ekkor írta „*Kölcsey Ferenc élete és művei*” (Bp. 1883) című életrajzi kötetét. 1885-ben megjelent a régi Arad egyik kiváló fiának, Fábrián Gábornak életét és irodalmi működését feltáró műve. Aradon kezdte meg 1882-ben hírlapírói és publicisztikai tevékenységét az akkor alapított „Arad és Vidéke” hasábjain. A lap körül a fiatal szépirók egész gárdája csoportosult: Csáktornyai Lajos, Iványi Ödön, Murai Károly, Reviczky Gyula, Sümegi Károly és mások. Aradi évei alatt számos irodalmi és kritikai tanulmányt írt budapesti folyóiratokba Arany, Petőfi és Madách költészetéről. Emellett Byron, Dickens, Turgenyev és más külföldi írók is szerepeltek írásaiban.

Újabb áthelyezésnek köszönhetően 1887 októberétől a budapesti II. kerületi katolikus főgimnáziumhoz került. Itt még szélesebb tér nyílt említett alkotói tevékenysége számára. 1889-ben átvette a Wodianer-Lampel kiadásban megjelenő „Egyetemes Közoktatásügyi Szemle” szerkesztését. Hallatva hangját

az akkor esedékes tanügyi reformkérdésekben; több tankönyvet is írt. „*Középiszkolaiak reformja*” című tanulmánya komoly érdeklődést váltott ki és élénk vitát keltett. Tanári működésével párhuzamosan irodalmi és tudományos tevékenységet is folytatott, sőt az „Egyetértés” című lapban politikai cikkeket jelentetett meg.

Életének fordulópontja 1892-ben következett be, amikor fél éves tanulmányutat tett Romániában. Noha székelty volt és Székelyföldön is született, kora ifjúságában elkerült e tájékról. Román nyelvtudása azonban nem kopott meg, közvetlen és élő kapcsolatba került a románsággal, a román élettel, törekvésekkel, mindennapokkal. Célja a román tanügyi s közművelődési viszonyok tanulmányozása volt, Jancsó Benedek azonban megismerkedett azokkal a román törekvésekkel is, amelyek Nagy-Románia (Romania Mare) létrehozását, azaz az ó-királysági részek Erdéllyel való egyesítését célozták. Más megfogalmazás szerint: azon román irredentista mozgalmakkal, amelyek Erdély elszakítását tűzve ki célul, halálos veszedelmet jelentettek a történelmi Nagy-Magyarországra. A román irredentizmus ismertetése nem maradhatott ki publicisztikai tevékenységéből, melyet az „Egyetértés” oldalain kezdett meg, majd az 1893-ban alapított „Hazánk” című napilap hasábjain folytatott. Ezen irányú munkásságának első terméke „*A dakoromanizmus és a magyar kultúrpolitika*” című tanulmánya volt. Ezt 1895-ben a „*Szabadságharcunk és dakoroman törekvések*” című könyve, a következő, 1896-os évben pedig „*A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota*” című munkájának első kötete követte.

Harmincnégy éves volt tehát Jancsó Benedek, amikor 1892-ben ráta- lált arra az útra, amelyről halála pillanatáig le nem tért, s amely utón haladva nagyot, maradandót alkotott, még akkor is, ha ezt 1945-90 között megpróbálták elfelejteni. Az úttörők rögtörése volt Jancsó osztályrésze, hiszen nem voltak elődei e téren, kiknek vál- lara támaszkodva, s kiknek eredményeit felhasználva, tapasztalataiból okulva végezhetne volna önként vállalt felad- tait. Az első volt, igen, ám elszántsá- gát, törekvéseit, eredményeit tekintve azt kell mondanunk, hogy hosszú ide- ig az utolsó is!

Könyvei, tanulmányai, cikkei fel- keltették a magyar állam vezetőinek fi-

gyelmét. Ha rövid időre szólóan is, de volt szem amely észrevette, hogy Jan- csó személyében nem egy egyszerű ta- nár oktatja a tanítványait, hanem egy vátesz az egész magyarságot, a nem- zetet. 1896-ban, Bánffy Dezső minisz- terelnöksége alatt Jancsó „behívót” ka- pott szolgálattételre a miniszterelnök- ség nemzetiségi osztályára. Ezt dr. Je- szenszky Sándor vezette ekkor, Jancsó 1899. április 5-ig az ő irányítása alatt tevékenykedett. A Bánffy Dezső buká- sával a miniszterelnöki székbe került li- berális Széll Kálmán a nemzetiségi ügy- osztályt felszámolta, Jancsó Benedeket pedig ismét az oktatás „rendelkezésé- re” bocsátotta. Jancsó ugyanis írt egy brossurat „*Bánffy Dezső nemzetiségi po- litikája*” (Budapest, 1895) címmel, mely oly hatásosnak bizonyult, hogy közvet- len következménye Sturza román mi- niszterelnök bukása lett. Széll Kálmán- nak sem ilyen ügyosztály, sem ilyen ál- lami hivatalnok nem kellett...

Jancsó Benedek 1899 őszén újra kezdte tanári működését Buda- pesten a VI. kerületi állami gim- náziumnál, a „Budapesti Hírlap”-nál folytatott publicisztikai tevékenységét azonban nem adta fel. Tíz éven keresz- tül, 1909 végéig a folyóirat belső mun- katársa volt. Közben 1900-1901-ben szerkesztette az „*Oszták-Magyar Mo- narchia írásban és képen*” című hatal- mas vállalkozás Erdéllyel foglalkozó kö- tetét, a munkából szerzőként is részt kérve. Munkabírására jellemző, hogy 1899-ben „*A román nemzetiségi törekvé- sek története és jelenlegi állapota*” című, alapműnek tekinthető munkája másod- dik 800 oldalas kötete is megjelent.

Az 1903-as évben két jelentős társad-almi eseménynek is egyik főszereplő- je volt. Ekkor alapították meg gróf Es- terházy János és Herczeg Ferenc tár- saságában az „Országos Magyar Szö- vetség”-et, amely feladatul tűzte ki az ország bomlasztó nemzetiségi törek- vések elleni védekezés megszervezé- sét. Kérdezhetnénk, hogy ez miért nem volt állami feladat, miért egy társadal- mi szervezetnek kellett felvállalnia? Ha egy állam ugyanis védekezik az ellen, hogy különféle nemzetiségekhez tar- tozó polgárai ne robbantsák szét, terü- leteit ne szaggassák le róla... Nos ez – a józan ész szerint – alapvető állami fel- adat lett volna!

Jancsó vállalta az ellendrukkerek „rosszallását” s az Országos Magyar Szövetség főtitkára lett. Ugyanebben

az évben részt vett a marosvásárhe-lyi „Székely Asztaltársaság” által megindított székely és erdélyi magyar védelmi akcióban is mint a Benedek Elek szerkesztette „Magyarság” főmunkatársa. Ennek az akciónak eredményeként jött létre a tusnádi székely kongresszus, ez határozott a székely kirendeltség felállításáról és az erdélyi telepítési akció megindításáról. Minderről jó tudni, hiszen ezek az emlékezetből kihullott – sőt – kényszerűen feledésre ítélt tények.

Ha megvizsgáljuk, hogy az internacionalista, és kozmopolita (bal-liberális) értelmiség miért nem szerette Jancsó Benedeket, akkor az eddig elmondottakat meg kell tétézni az 1907-es év egy jelentős eseményének felemlítésével is. Dr. Gaál Jenő főrendiházi tag, dr. Apáthy István és mások társaságában ekkor alapította meg Jancsó Benedek (s lett egyik vezetője) a „Magyar Társadalomtudományi Egyesület”-et. Ez feladatául tűzte ki, hogy támogassa a társadalmi tudományok magyar nemzeti szellemben való művelésének erősítését. Így próbálva elensúlyozni a Jászi Oszkár-féle „Társadalomtudományi Társaság” internacionalista, s kifejezetten magyarellenes működését. A gyulafehérvári határozatok napján, december 1-jén a budapesti Kempinski Hotelben a Medgyesy-Nastase poharazás, meg a december 5-ei a kettős állampolgársággal. kapcsolatos népszavazás nem voltak előzmények nélkül valók! A támadás a magyar nemzeti szellemiség ellen már sokkal előbb megkezdődött! Jancsó Benedeknek és társainak már száz évvel ezelőtt is védekezniük kellett ellene!

1907 őszén gróf Apponyi Albert válás- és közoktatásügyi miniszter ismét szolgálattételre rendelte be Jancsót a szabadoktatás országos szervezetének megszervezésével bízta meg. Alapjául az általa szerkesztett „Emlékirat” szolgált. Pár évvel később, 1911-ben gróf Zichy János akkori kultuszminiszter az újonnan felállított „Szabadoktatási Tanács” ügyvezető elnöki feladatait bízta rá. 1919-ig töltötte be a tisztet.

Az „Országos Közoktatásügyi Tanács” tagjaként időközben kidolgozta a magyar, mint államnyelv nemzetiségi iskolákban történő tanításának tervzetét. Ennek kapcsán 1908-ban, 1910-ban, majd 1911-ben meglátogatta az erdélyi román és szász népiskolákat és tanítóképzőket. Tanulmányútajairól jelen-

téseket készített, ezekben pedig – a Tanács által következetesen és egyhangúan elfogadott – javaslatokat tett. A Tanács megvalósítás végett Jancsó javaslatait a közoktatásügyi miniszter elé terjesztette. A minisztérium jelentése-ért és javaslataiért Jancsót mindannyiszor dicséretben részesítette. Igaz: javaslataiból egyetlen egyet sem valósított meg...

Munkásságát egyszerűen nem lehetett figyelmen kívül hagyni: a Magyar Tudományos Akadémia 1915-ben levelező tagjává választotta. A kormány Bukarestbe küldte, ahol 1917-18-ban, mint nemzetiségügyi előadó tevékenykedett. Hatalmas adatgyűjtést végzett a helyszínen, s többek között ennek köszönhetően született meg két rendkívül fontos munkája, az „Erdély és a nagyromán aspirációk” (Bp. 1918), valamint „A román irredentista mozgalmak története” (Bp. 1922.)

Közben 1920-ban jelent meg „defensio nationis hungaricae” – alcíme szerint „Fellebbezés az emberiség elfogulatlanul gondolkozó tudományos közvéleményének ítélőszékéhez” – című munkája. Magyarország területi épségének védelmi ligája felkérésére készítette el három hónap alatt, 1918 december elejétől 1919 február végéig. (A proletárdiktatúra sajtó cenzúrája azonban megjeleését lehetetlenné tette. Az ezt követő román megszállás idején ez ugyancsak lehetetlen volt.) A trianoni ország-amputáció előtti hónapokban vagyunk, az ország lázas állapotban. Következzen most pár idézet a Defensio Jancsó által írt előszavából:

„...Az utóbbi idők eseményeinek, továbbá bizonyos radikális és internacionalista szellemű publicisztikai irányok hatásának következtében még a magyar közvélemény némely rétegeiben is elterjedt az a vélekedés, hogy a magyar kormányzat a nemzetiségeket nemcsak mostoha bánásmódban részesítette, hanem zsarnokilag el is nyomta és hogyha ezt nem teszi, hanem idejekorán teljesíti a nemzetiségi pártok politikai követeléseit, azzal mindennemű irredentista törekvést leszerelt volna és nem következett volna be a mai helyzet.

Aki e könyv adatait és bizonyítékait komoly figyelemmel olvassa, bizonyára arra a meggyőződésre jut, hogy az irredentista törekvések a magyar kormányzat nemzetiségi politikájától teljesen függetlenül fejlődtek ki és haladtak a maguk állambomlasztó útján, és hogy a nemzetiségi pártok politikai

követeléseinek teljesítése nemcsak meg nem akadályozta volna, hanem ellenkezőleg, csak még inkább gyorsította volna az irredentista törekvések erősödését és diadalra való jutását.”

Jancsó egy pillanatig sem ringatta magát abban a csalóka reményben, hogy könyvének adatai és bizonyítékai – angolul és franciául is megjelent – a legcsekélyebb hatással is lehetnek a békekonferencia hazánkat érintő döntéseire.

„...Nem is ezért írtam – fejtí ki az előszóban –, hanem azért, hogy bárminő legyen a békekonferencia határozata, legalább egy szemernyivel hozzájáruljon a több évtizedes múltú irredentista irodalmi hadjárat által megrágalmazott magyar nemzet védelméhez. Nem a felületesen gondolkozó és ítélő külföldi átlagos könyv- és hírlapolvasó közönség számára írtam, hanem fellebbezés gyanánt az emberiség elfogulatlanul gondolkozó tudományos közvéleményének ítélőszékéhez...”

Munkássága (melyből még több mint egy évtized hátravolt) összefoglalásának tekinthető a következő 1919. novemberében írott sorok, amelyeket később is bármikor leírhatott volna, mert a lényeg később sem változott...

„...Nemsokára harminc éve, hogy könyvekben, röpiratokban, tanulmányokban, hírlapi cikkekben, tudományos társaságok, társadalmi és hazafias egyesületek felolvasó és vitaüléseiben, a magyar államférfiaknak adott hivatalos és magántájékoztatókban állandóan hirdettem, hogy a magyar államot nem Bécsből fenyegeti a nagyobb veszedelem, hanem a nemzetiségi irredenták részéről.”

Fél emberéletre kiterjedő munkásságomnak azonban nem sikerült erről az igazságról sem a magyar közvéleményt, sem a magyar államférfiakat meggyőzni. Az 1918. október végi összeomlás után bekövetkezett események a legfájdalmasabb igazságot szolgáltatották e három évtizedes eredménytelen és hiábavaló munkásságomnak. Kassandra gyötrelmes szerepe jutott osztályrészemül és szívét tépő elégtételül.”

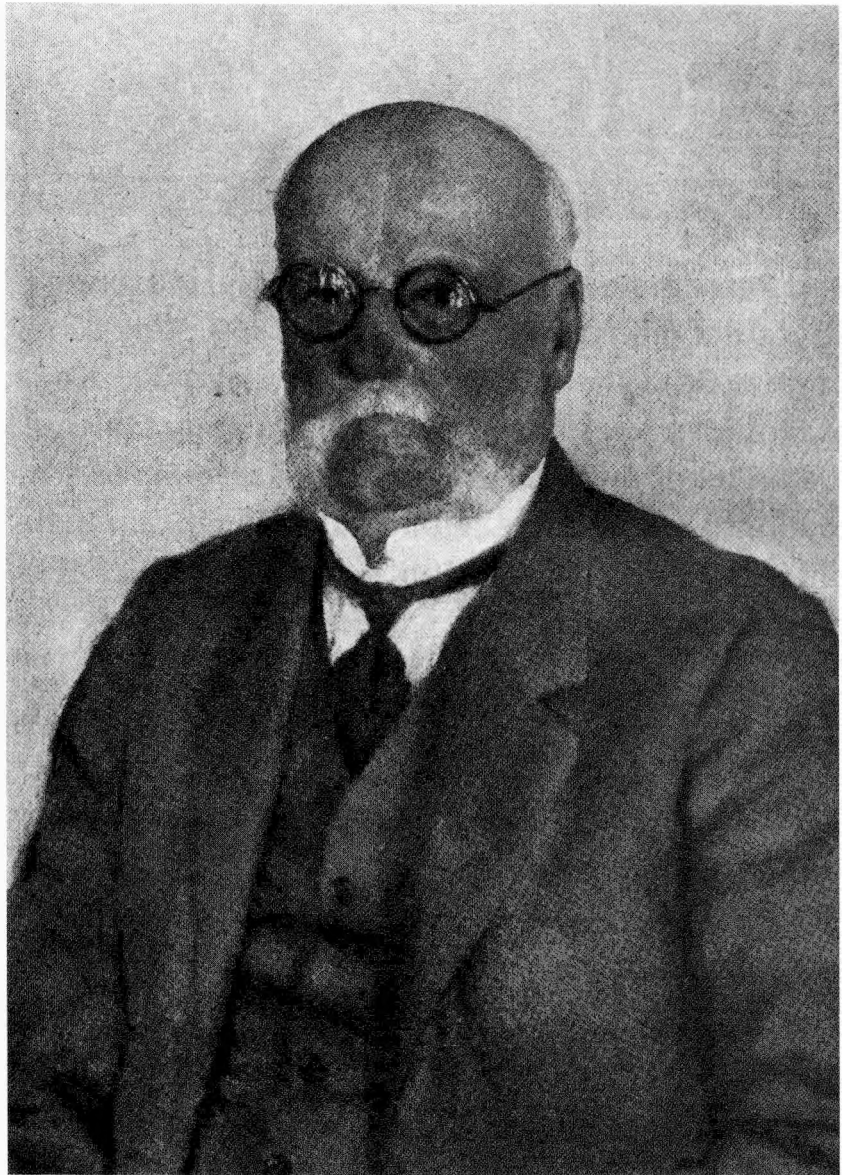
Jancsó Benedek 1919 január végén, Kunfi Zsigmond miniszterségének idején lemondott a szabadoktatási tanács ügyvezető alelnökségéről. Ezt 1919 októberében Huszár közoktatási miniszter érvénytelennek nyilvánította és megbízta a tanács ügyeinek

további vitelével. Gróf Bethlen István felkérésére ugyanekkor részt vett a béke előkészítő bizottság munkálataiban. E bizottságnak tagja is maradt egészen 1920 júniusának végéig, amikor a grémium feloszlott. Közben, – 1918. november 13. és 1919. március 21. között – Ugron Gáborral és Sebess Dénessel együtt társelnöke volt a Székely Nemzeti Tanácsnak.

Atrianoni amputáció következtében a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem Szegedre költözött. A kormányzó ennek tiszteletbeli nyilvános rendes tanárává nevezte ki Jancsó Benedeket 1922-ben, életének immár hatvannyolcadik évében. Az előző évben (1921-ben) jelent meg „A székelyek”, a következő évben (1923) pedig „Erdély története” című művének első kiadása Ladíhay Vince álnéven Kolozsvárott. Az „Erdély története” újabb, második kiadása már Dr. Jancsó Benedek neve alatt jelent meg, ugyancsak Kolozsvárott, de a szerző halála után, 1931-ben. Kiadásra rendezte Gyallay Domokos, aki „a román continuitás-elméletének és a székely kérdésnek mai helyzetéről a legújabb felfogások vázolásával a függelékben bővebb tájékoztatót és bő bibliográfiát” adott. Mondhatjuk erre: sapienti sat!

Jancsó Benedek életének utolsó három évében a „Magyar Szemle” szerkesztőbizottságának tagja és állandó szerzője volt egy személyben. Huszonhárom tanulmánya jelent meg itt. Amikor a lap 1927. szeptemberében megindult, a szerkesztőbizottság elnöke, gróf Bethlen István kérte fel régi munkatársát, Jancsót. E három évben a kisebbségi kérdésben, állam és nemzet, állam és nemzeti kisebbségek egymáshoz való viszonya dolgában jelentek meg írásai. Néhány kiragadott cím: „A magyar társadalom és az idegen uralom alá került kisebbségek” (1927); „Román vélekedés a külföldi magyar propagandáról”, „Van-e szakadás az itthoni és az erdélyi lélek között?”, „A román uralom berendezkedés Erdélyben” (1928); „Az erdélyi magyarság és a Maniu-kormány”, „Szocialista és kommunista mozgalmak Romániában”; „A lupényi vérfürdő” (1929). Életének utolsó évében, 1930-ban már csak egyetlen írása jelent meg itt, a „Magyar Szemle”-ben „*Ady a román parlamentben.*”

1930. június 27-én – hetvenöt évvel ezelőtt – egy pénteki napon, délután három órakor, hetvenhét éves korában, Budapesten, szívbénulás következtében el-

dr. Jancsó Benedek (Gelence, 1854 – Budapest, 1930)

hunyt Jancsó Benedek. Június 29-én, vasárnap délután öt órakor helyezték örök nyugalomra a Farkasréti temetőben. A székely egyesületek nevében Benedek Sándor, a Tudományos Akadémia képviselőjében Szádéczy-Kardoss Lajos egyetemi tanár, a Szegedi Tudományegyetem részéről Imre Sándor rektor búcsúztatta. A Werbőczy Reálgymnázium nevében Korpás Ferenc, a székely egyetemi és főiskolai hallgatók egyesülete részéről Vermes Jenő mondott búcsúbeszédet. A koporsót özvegye, leánya és főorvos fia kísérte. Bethlen miniszterelnököt Patay Tibor miniszteri tanácsos, Klebelsberg Kúno kultuszminisztert Jeszenszky Sándor miniszteri tanácsos képviselte. A sírnál volt tanítványai nevében Barabás Endre vett végső búcsút a magyarság és Erdély nagy fiától, majd Kolozsvár és Nagyenyed földjéből egy-egy maréknyit szórt a koporsóra.

A lapokban itthon is, Erdélyben is számtalan nekrológ méltatta munkásságát, hangsúlyozta érdemeit. Még a Jancsótól távol álló „Századunk” – Vámbéry Rusztem és Varró István lapja – is megállapította 1930. évi 7. számában Kemény Gábor tolla alól kikerült nekrológiájában, hogy „a mi tragédiánk az, hogy vannak tudósok, kik tényeket tárnak fel és vannak politikusaink, akik mennek a maguk utján. Még a legkényesebb kérdésben is.”

Nos, a magyar váteszek süket fülekre találtak és találnak ma is. Széchenyi István, Jancsó Benedek és a többi látók felismeréseit nem vettük és ma sem vesszük figyelembe. Vannak látóink, de mi sorsunk intézését inkább vakokra bizzuk.

Az „eredmények” – lásd Trianon – ismertek.

Polgárdy Géza

Erdély Széchenyije

200 ÉVE SZÜLETETT GRÓF MIKÓ IMRE

Bod Péter álma valósult meg az Erdélyi Múzeum Egyesület megszületésével (1859-1860). Úgy tűnt, hogy a XVI-XVII. század sajátos erdélyi műveltsége: a „Metamorphosis Transsylvaniae” a nagy átalakulás idején megsemmisült, de Apáczai Csere János jövőféltő felkiáltása – „elpusztul az a nép, amelynek nincs tudománya!” – a XVIII. század második felében meghallgattatott.

A Magyar Athenas szerzője már 1760-ban felvetette a Magyar Tudományos Akadémia létesítésének gondolatát, az anyanyelv ápolása és a nemzeti műveltségvédelem érdekében. Ezen idea nem csak a műveltségért meghalni tudó, de az egzisztenciális ellehetetlenülés és lesajnáltság, a meg nem értés és a jobb jövő reménye közt vergődő tudósok hosszú sorának lankadatlan buzgalma révén már nem illan el. Század múltával, a kedvezőtlen körülmények ellenére gróf Mikó Imre – „Erdély Széchenyije” szellemében ölt testet. Élete a régi hagyományok diadalra jutása és záróköve. Ami utána következett, az már más kor más szelleme. Jellemét, tevékenységi köreit föleleveníteni, transzylvániai kötelesség: ezzel ugyanis a kiürült régi fogalmak valódi értelmére, azok erkölcsi jelentőségére világítunk rá. Eredményei erkölcsi világszemléletétől elválaszthatatlanok. Művelődéspolitikája életének ismerete nélkül értelmezhetetlen.

1805. szeptember 4-én a háromszéki Zabolán született gróf Mikó Imre. Ugyanazon föld büszkesége, mint Mikes Kelemené, vagy Körösi Csoma Sándoré. Édesapja gróf Mikó György, édesanyja gróf Mikes Zsigmond királybíró leánya: Borbála, aki születése után néhány nappal meghalt. Elvesztette azt, akinek életét köszönhette. Nagyszülei biztonsága a felsőmarosújvári kastélyt hódítja meg neki. A Maros kanyarulatai körül román és magyar falvak: Felvinc, Kocsárd, Nagylak – igazi erdélyi táj. S a vár tövében a megújuló római kori város: Salinae – ma Maros-

újvár. Népek és tájak erdélyi utak kereszteződésében találkoznak. Akkoriban az egész Marosmente (kiváltképpen Enyed, Gyulafehérvár és Alvinc irányában) a fejedelmi kor Erdélyének élő múzeuma. Az ifjú Mikó első nagy élménye: **Marosújvár**.

Második élménye **Enyed** – tizenkét év a Bethlen-Kollégiumban. Erdély magyar Heidelbergre, ezer növendékével valóságos iskolavárost alkotott. Külön törvények, speciális etikai alapelvek szabályozzák életét. Kapuk, feliratok, ódon épületek, bedölt sírok, mindmind a fejedelmi kor szabad levegőjét idézték. Enyed falai közé húzódó múlt a legfőbb ihletforrások egyike, a XIX. század erdélyi ellenzéki szellemiségének – az idegennel szembezálló nemzeti szellemnek. A tanárok nagy része külföldi univerzításokon szerezte tudását. S így a nyugati filozófiai, teológiai, természettudományos eszmeáramlatok európai kultúrközösségéhez kapcsolják Enyedet, mint Kolozsvárt, Debrecent... a magyar műveltség meganynyi végvárát. Hegedűs Sámuel szerint Enyed a protestáns vallási érzésben fogant öntudat lerombolhatatlan bástyája. Múlthatatlan részt vállalt ebben a tanári testület, akik külön-külön egy régi kor enciklopédikus egyéniségei. Felkészültségük színes és mély, ugyanakkor az a tudósi magatartás csak egyik megnyilvánulása. Hiszen kiváló nevelők, jó magyarok, hitvalló protestánsok és mélyen európaiak.

Ebben a környezetben formálódott Mikó azzá, amivé. Az internátus a közösségi tudatot, az enyedi tárgyi felté-

telek a történelmi érzéket fejlesztették ki benne. A kollégium múzeuma legendáktól övezett. Benkő Ferenc szerint a könyvtárban 21 ezer kötet és ezernél több kézirat és oklevél található – a XIX. század derekán. Bod Péter, Benkő József, Báróczi Sándor számos kézírata várja-várta feltámadását. 1848 megolthatlan nemzetiségi problémáinak köszönhetően lángok martalékává lett a páratlan gyűjtemény. Annak pusztulása tragikus figyelmeztetés Mikó számára is: **elérkezett az idő összegyűjteni és megmenteni a jövő nemzedékeknek Erdély múltjának emlékeit.**

Az enyedi kollégium után **Vásárhelyre** ment jogot hallgatni. Annak végeztével a királyi főkörmányszék szolgálatába lépett. Tíz éven keresztül mint tiszteletbeli főjegyző, fogalmazó és titkár tevékenykedett, míg 1837-ben az országgyűlés főkörmányszéki tanácsává választották. 1847-ben munkássága elismerésül kincstárnok. Ezen évszámok csak hivatali éveinek külső állomásai – önmagukban nem sokat jelentenek. Hiszen az akkori Erdély magyar főurainak azok nem nehezen elérhetőek. Mikó Imre számára mégis jelentős: t. i. a hivatali előmenetel nemcsak az állással járó tekintélyét növelte, hanem minden év az elmélyülésé, a lelki fejlődésé is. Jellemét formálva felkészült a cselekvő férfiasság idejére.

A közéletben 1848-ig nem nyüzsgött. A szenvedélyek – amelyeket hol egyéni érdekek, hol szent eszmék izzítanak – nem ragadták magukkal. Nem vágyott a sokak általi elismertségre. Bár jó szónoknak ismerték, az indulatok felszításában nem jeleskedett. Csendes és kitartó munka híve. Belátástól és meggyőzéstől várta a változást, nem pedig a szenvedély fűtötte szándékoktól; hagyományai, vérmérséklete és lelki alkata egyaránt a konzervatív párt-hoz vonzották, de kormánytisztelete Széchenyi nemes hatására utal.

A negyvenes évek után bekapcsolódik a közéletbe, feladatokat és tisztségeket vállal. Előbb a feladat s csak utána a hivatal – a sorrendi fellette fontos! Miután az enyedi kollégium gondnokává választották, az egyházkerület

1840. május 15-én a főkurátori méltóságba emeli. Az erdélyi református egyházi élet haláláig nélkülözhetetlen teszi személyét. Egyháza legnagyobbjai közé emeli az iskolák érdekében kifejtett négy évtizedes, grandiózus tevékenysége.

A másik terület a kolozsvári színészet, melyet gyakori anyagi válságából színpártolói akciói számos alkalommal megmentettek. Amikor a hatvanas években a Farkas utcai színház épületének átalakítása – anyagiak hiányában – késett, a segélyakciók élére áll: Kolozsvár város szubvenciója mellett övé a legnagyobb pénzadóomány. 1848 előtti tevékenységének pillérei: a református egyház támogatása és a magyar színészet pártolása.

Életének centrális eseménye: házassága erre az időre esik. 1840-ben veszi nőül Rhédey Ádám leányát, Máriát. Házassága és a családi élet fokozottabban a faluhoz köti. Munkásságát javarészt a gazdálkodás tölti ki. Birtokai Erdély mintagazdaságai közé tartoztak.

Az 1841-43. évi országgyűlésen tetődött fel az Erdélyi Múzeum megalapításának gondolata. E célra Kemény József és Sámuel grófok felajánlják híres gyűjteményüket. Elhatározásuk önzetlensége Erdély-szerte lelkesedést kelt. Ám a megoldást a közhatalom szabotálja, halogatja, s a '48-as forradalom is fátylat borít a muzeális gondolatra. Kemény Józsefhez hasonlóan gondolkodik Nagyajtai Kovács István. Munkásságuk ekkor még nem keltette fel Mikó figyelmét – még nem érdekelték annyira a szellemi élet megszervezésének kondíciói. E korszakból Mikó levelezése nem maradt ránk, így olvasmányairól, lelki világának alakulásáról kevés adattal rendelkezünk.

Azt tudjuk: sokat olvasott. Az antik írók mellett a kortárs magyar irodalom is érdekelt. Elsősorban Kölcsey, Eötvös József és Széchenyi, de Kazinczyt, Bod Pétert, Révayt és Benkőt is gyakorta említi. Olvasmányai megválogatását a művelődéspolitikusi és az etikai karakter kirajzolódása befolyásolja. Szerzőitől elvárja az élet és a művészet egységét és az erkölcsi megalapozottságot. Bod Péter, Kazinczy Ferenc és Révai Miklós így válik számára példázatos személyiséggé. A '40-es évek magyar irodalmi életét családi visszavonultságából szemléli. Átérti Berzsenyi sötét jóslatát „a romlásnak indult hajdan erős magyar”-ról, szívébe zárja

Kölcsey és Vörösmarty kétségek közt hányódó költészetét, de pesszimizmusuk távol áll tőle. A lengyelek tragikus sorsa Vörösmartyban ugyanolyan sötét gondolatokat ébreszt, mint a „Vanitatum vanitas” írójában. Vörösmarty 1846-ban írja az „Emberek” c. költeményét, heroikus pesszimizmusának híres soraival:

„Hiába minden bűn, erény

Az emberfaj sárkányfog-vetemény,
Nincsen remény, nincsen remény!”

A Szózat írójának ambivalens természetéhez hozzátartozik az a másik, életre hívó hang is, amely, valahányszor sötét és viharos idők közeledtek a nemzet életében, mindig megszólalt. Világá kiáltva a magyar jövő romok felett is jövőt építő szándékát. Petőfi a csüggedőkbe lelket önt, a kételkedők nagy részét hívőkké varázsolja át. És ugyanakkor egy ismeretlen költő jelentkezik halhatatlan hőskölteményével: a Toldival, hogy egy letűnt világ eszményi hőségének rajzán át vigaszt nyújtson, megmutatva a lelki megtisztulás és a felemelkedés útjait.

Ím, ezek azon irodalmi források, amelyekből a forradalmat megelőző időkben Mikó nemzetszemlélete táplálkozott. Mikó a sötétben látók komorságát, erkölcsi magatartását magáévá teszi, de ugyanakkor azt a sohasem csüggedő nemzetépítők derűlátásával egyesíti. Az európai események oly gyorsan bontakoznak ki, hogy a boldog élet-szemlélet világát csakhamar megsemmisítik – a szemlélők lelki nyugalmát felborítják. A régi világ biztos várai – egyik pillanatról a másikra – összeomlanak, beköszönt a forradalmak évadja. Párizs magával sodorja a Szajna-parti álmodozókat. A forradalmi láz csakhamar eléri Erdélyt is, és a lelkes tömeg Transsylvania fővárosában az országgyűlés összehívását követeli. A mindig békés és csendes Erdély, az örökös kiegyensúlyozást és egyeztetést óhajtok arcát ellentétek: a forradalom és a háború düljék fel, véres események színhelyévé válik az idilli táj. A '48-as események Erdélyben oly személyiségeket állítanak előtérbe, aki már évtizedek óta az ifjúság eszménye: báró Wesselényi Miklóst, Transsylvania Mirabeau-ját – ahogy Kóváry László nevezte.

A történelem az érzelmi szándékok és vágyak logikájának ellentmond. A '48-as idők Erdélyben háttérbe szorítják azokat a közéleti férfiakat, akik a

szerves építkezés hívei, akik a fontolva haladó Széchenyi szellemében valószínűsítik meg a magyarság álmait. A robbanásig feszült légkörben, 1848 április havában, Jósika Sámuel erdélyi főkanclár visszalépésével, az uralkodó Mikóra bízta az erdélyi udvari kancellária elnöklését. Mikó azonban nem fogadta el – a más időkben kitüntetésnek számító – tisztséget. „Nem kerülhet azonban el azt – írja Kóváry –, hogy mint erdélyi kincstárnok, szűkebb hazája kormányát vezesse azon idő alatt, mikor Teleki gróf kormányzó a pesti országgyűlésen volt; valamint azt sem, hogy 1849 októberében az agyagfalvi székely nemzetgyűlésre királyi biztosnak küldjék ki.”

Mikó szerepét az agyagfalvi gyűlésen a kortárs beszámolók úgy tüntetik fel, mint a bölcs mérsékletnek és nemes egyeztetésnek mintaképét. Az iránta minden irányból megnyilvánuló szeretet jele, hogy a közel harminc ezres tömeg elnökeül választja. Kóváry szerint a gyűlés lefolyása fényesen igazolta Mikó politikai tapasztalaton alapuló éleslátását, tekintélyét, alkalmazkodóképességét. Az uralkodó irányában megnyilvánuló bizalma nem tette népszerűtlenné honfitársai előtt. Mindenki tudta róla: alkotmányos érzése és királytisztelete nem jelent lemondást a nemzet jogairól, hanem a jogok békés úton való, következetes kiküzdését. Mikó egész politikai pályája nemcsak az erkölcsi alapokon nyugvó magatartás nagyszerűségét verifikálja, de jelképezi azt a helyzettel mindig számoló, a valóságtól soha el nem szakadó, eszményeit föl nem adó, következetes erdélyi politikus-típust – amelynek Erdélyi Pál szerint utolsó megtestesítője.

1 848. december 2-án Kemény Ferenc azt indítványozta, hogy az erdélyi főkormányzók a királytól kérje a sérelmek orvoslását – annak átadására Mikót kérték fel. Ám arra csak tíz hónap múltával, 1849 októberében nyílt lehetőség, Olmützben.

A Világost követő tragikus évek kemény megpróbáltatást jelentettek számára. Birtokai jelentékeny részét a forrongó idők tönkretették. Elpusztult az intézet is, melyben gyermekkorában boldog éveit töltötte. Tetézte fájdalmát felesége halála is. E reményapaszto években írja Vörösmarty a „Vén cigány”-t, Bajza „Fohászkodás”-át.

Ám mint minden korban, most is, romokon virág nő – és az acélozott lel-

kek életmintává nemesülnek. Jókai, Kemény, Tompa és Arany mellett Deák Ferenc és báró Eötvös József építik a szellemi élet nemzetmentő feltételeit. Hozzájuk csatlakozik Mikó Imre. Munkája szolgált gyászában vigasztalásul. Láttá művét megszületni – a nagyot alkotók ritka örömét – és megérte a nemzet lelkére telepedő sötét felhők teljes szétszórtatását is. De az a seb, amelyet rajongásig szeretett felesége korai halála okozott, sohasem gyógyult be. Hosszú évek múlva is gyakran említi feljegyzéseiben, leveleiben társa nevét. És amikor évtizedekkel később az Irányeszmékben az új nemzetszemlélet princípiumairól ír, a magyar nőkről vallott eszményi felfogását felesége emléke ihleti. S ki mondja egyik legszebb gondolatát: „Az egész világ üldözése és bajai ellen négy falnak csendessége biztos védelem, de a négy fal közötti szerencsétlenségtől az egész világ sem elég tágas menedék.” Az elvesztett magánéleti boldogság helyett az önfeláldozó munkában, a másokért való életben, Erdélyben keresi egyetlen vigaszát. Maga köré gyűjti mindazokat, akikben egy új élet munkás apostolait sejti. Alapelve nem változott: a munka és a becsületes szándék előtt eltöprel, lassanként hódolni kényszerül, megértővé lesz a legelnyomóbb diktatúra is. Az idők változását nem elég kívánni tétlenül, elő is kell azt készíteni munkával és megújult lélekkel.

Kolozsvári háza a nagy álmodozók és jövőt építő erdélyiek találkozóhelye. Mikó barátai között találjuk Gyulai Pált, Kőváry Lászlót, Kriza Jánost, Nagy Pétert. De ott láthatók a tudós tanárok mellett a cselekedni vágyó egyszerű falusiak, jó szándékú polgárok, tetterre kész arisztokraták is. Házi összejövetelei nem a mulatást-szórakozást szolgálták, hanem a munkás életre való (fel)készülést. Első feladatai között Mikó a forradalom alatt megszűnt Erdélyi Gazdasági Egylet felélesztését tartotta. Lelke: Nagy Ferenc, kolozsvári tanár; 1854-ben vezetésével kezdi meg áldásos működését. Az abszolutizmus első éveiben Mikót

Imre Mikó

az motiválta, hogy a politikai vezetéstől megfosztott magyarságnak gazdaságilag kell megerősödni, s csak azután gondolhat kulturális szabadsága és politikai jogai visszaszerzésére. Az Erdélyi Gazdasági Egylet tehát Mikó művelődéspolitikájának fundamentuma. Az Irányeszmék sokat hangoztatott alap gondolata: a nemzet két értékes munkaterülettel kell rendelkezzen: szellemi és gazdasági munkatérrel. Egyik a másik nélkül elképzelhetetlen. Igazi fejlődés csak a kettő kollaborációjából fakadhat. A politikai feltételek ugyanakkor a gazdasági szervezkedésnek inkább megfelelnek, mint a kulturálisnak. Ezért Mikó előbb szervezi meg az Erdélyi Gazdasági Egyletet, de már akkor mindent elkövet az erdélyi magyarság szellemi megújítását szolgáló Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) megalapításának előkészítésére.

Gazdaságpolitikája nem egy részletigazság felismerése: szerves része művelődéspolitikájának, mely az egész erdélyi magyar életet akarta biztos alapokra helyezni. Mikó a materializmussal szemben a lélek és az eszmék irányító hatalmát, felsőbbiségét hirdette. Ugyanakkor a lélek kivirulását, az irodalom és a tudományok fejlődését csa-

kis a biztos anyagi alapokon nyugvó, a szellem megnyilvánulásának kereteket adó intézményektől remélte. Az Erdélyi Gazdasági Egylet (EGE) gyakorlati munkája évről-évre mind szebb eredményeket hozott: kitűnő szőlő- és gyümölcsiskolájának felállítását 1854-ben nagyszerű terménykiállítás követte. Erdélyi előhírnöke volt a mezőgazdaság gépesítésének. Ugyanakkor a társadalmi biztosítás megalapítója is a tűz- és jégkármentesítő egylet létesítésével. Ezen részleteredmények nem születhettek volna meg, ha nem **egy szintézisre kész szellem erkölcsi szándéka állt volna mögöttük. Az Erdélyi Gazdasági Egylet rövid néhány év alatt így vált a politikai jogaitól megfosztott magyarság szervezkedési keretévé.** Gyűlései a magyarság elitjének legális találkozóhelyei, ahol terveiket nyíltan megbeszélték. Kőváry szerint az EGE ebben az időben **valóságos kis parlament.**

A gyors gazdasági megerősödés tette lehetővé a művelődési munka megkezdését is. Ez ugyanakkor nehezebbnek bizonyult, mivel a lélekre nehezebb bilincseket raktak, semhogy ezektől könnyűszerrel megszabadulhatott volna a nemzet. Mikó minden eszközt megragad tudósok, művészek motiválására. Művelődéspolitikájának egyik alapelve: a magyar szellemi élet egysége. Az Erdélyt látogató írókat kitüntető szeretettel és ünnepléssel fogadja őket. Jókai 1853-ban ellátogat Kolozsvárra – Mikó vendégszeretetét élvezhette. Megismerteti Jókaival – Gyulai és Kőváry előtt – Debreczeni Kiovi csatáját. Ez nem csak a költőnek, hanem a kortársi közvéleménytől alig méltányolt tehetségnek szólt. Jókai ráérez lapjában Mikó nemes gesztusára, amelyben nem is annyira az irodalmi, mint inkább az erkölcsi szándék nemessége érdemli ki megbecsülésünket. Örömmel írja egyik levelében: „Erdélyben a felsőbb arisztokrácia körében nem érzi magát a nemzeti szellem jövevényének.”

Néhány évvel később Tompa Mihály is ellátogat Kolozsvárra – Jókaihoz hasonló reverenciával fogadják. A magát elhagyatottnak és üldözöttnek

hitt nagy magyar költő lelkére ez az út mély benyomást gyakorolt. Visszatertekort ezt írja barátjának: „Bizonytalan életem legszebb óráinak számított nálatok létem.” Vörösmarty halálakor (1855) Erdély-szerte megemlékeztek a nagy magyar géniuszról. Mint Ūrmössy írta: december 11-én harangzúgás hívta a piactéri katolikus templomba Kolozsvár gyászoló lakosságát, s a színházban is emlékünnepe volt.” A nyomorgó Vörösmarty családja megsegítésére indított erdélyi gyűjtést Mikó irányítja.

Mikó művelődéspolitikája centrumául tudatosan választja Kolozsvárt. Ebben nemcsak érzelmei vezérlik, hanem a magyar műveltség ismeretén felépülő bölcs belátása is. Egy város művelődési központtá a feltételek meglétével válhat. Kolozsvárott mindez együttállt. Ezért válhatott az EGE központjává és a létesítendő EME székhelyévé is.

Lázás művelődéspolitikai tevékenysége illő közhangulatot formált. S megszületett az a politikai napilap: a Kolozsvári Közlöny – az erdélyi sajtó újjászületésének szimbóluma. E lapon keresztül a közvéleménytől támogatott művelődéspolitikai gondolatok széles rétegéhez juthattak el. A lap szerkesztője Dózsa Dániel, e kor egyik legjelentősebb erdélyi írója; hírlapírói tevékenysége Erdély legnagyobb közírójává avatta.

Mikó elveit levelezése útján is nyomon követhetjük. Jóllehet, csak az 1855-60 közötti levelezése maradt ránk teljes terjedelmében; 1848-ból csak egyet ismerünk; élete utolsó tizenhét esztendejéből csak 26-ot; 1849-54 közti időből egyetlen egyet sem. Esméi érlelődéséről ezen öt év anyaga, úgy tűnik, elégséges rátekintéssel szolgál. Így Deák Ferencsel, Eötvös Józseffel, Dózsa Dániellel, Teleki Sándorral, Újfalvi Sándorral, a világhírű klasszika-filológussal: Theodor Mommsennel vagy a román Sagunával. Ez a levelezés – néhány kivételével – mindmáig kiadatlan.

Történetírói munkásságát is ekkor kezdi el. Az a múlt szeretetén, egyéni hajlamain kívül művelődéspolitikájából is fakad. Az abszolutizmus első éveiben – ahogy ő maga írta visszaemlékezésében – a tudomány autonómiája egyenlőnek bizonyult a szabad megnyilvánulással. Történész barátai: Nagyajtai Kovács István és Kemény József a régi Erdélyre vonatkozó kiadatlan forrásanyag kiadására ösztönzik. S ő, saját költsé-

gén, az erdélyi történelmi adatok három nagy kötetét megjelenteti. Egész sereg kiváló értékű emlékiratot és okmányt tesz közzé Erdély fejedelemségi koráról (1856). Hatása felmérhetetlen: a történelmi érzék szunnyadó állapotából kiszabadul. Az első kötet sikere hozzájárult a múzeumi gondolat eszmei előkészítéséhez. Előszava a tudós és költő ihletett programja. Olyan áttekintést ad az erdélyi történetírás múltjáról, amilyent előtte és utána kevesek kiváltságaként lehetett. Hangsúlyozza: az adatgyűjtés mellett azonnal neki kell fogni az erdélyi történelem és a székelység históriájának megírásához, mert „nemzetünk szíve és értelme soha sem volt hajlóbb a történet igaz tanításaira hallgatni, mint napjainkban.”

Munkája sikerével Mikó elérkezettnek látja az időt az Erdélyi Múzeum Egyesület megalakítására. Bod Péter, Aranka György és Kemény József álmát immár nem hagyja megvalósítatlanul. Noha az abszolutizmus éveiben a múzeum ideáját Kőváry László veti fel (1852-ben), ám annak realizálása kizárólag Mikó érdeme. Az első lépés megtételére Kemény József 1855-ben bekövetkezett halála adott alkalmat. A Kolozsvári Közlöny „Múzeum” c. mellékletében veti fel az egyesület gondolatát – és felajánlja tíz holdas gyönyörű világlát parkjával a létesítendő közművelődési intézmény céljaira. Az alapszabály-tervezetet Bécsbe küldik afirmációs céllal, de a szokásos udvari attitűdbe ütköznek: a hallgatásba. Mikó egy Somlyai János nevű – udvari tanácsos – barátjától megtudja a megfelelő ellenlépést. Nyert.

Amagyarság számára 1859-ben kedvező fordulat történt: engedélyezték a Kazinczy-megemlékezést és az Erdélyi Múzeum Egyesület megalakulását. Mindkét esemény megmozdította a nemzet legjavát. A november végén tartott alakuló ünnepség Erdély és Kolozsvár lobogó szenvedélyeinek örömnappja. Magyarországról is megérkezett az akadémiai küldöttség, báró Eötvös Józseffel az élen. Az alakuló gyűlést november 23-án délelőtt 10 órakor tartották a Redout-ban. „Jaj nekünk – mondotta Mikó –, ha e kor és nemzedék történet lapjai iratlan maradnak, mert az a nemzet, amelyik múltját elhanyagolja, annak története zárt kriptához hasonló marad, melynek titkait senki sem ismeri meg.” Az erdélyi múlt adatainak kalászatában

látja a Múzeum Egyesület célját, továbbá Erdély természettudományi és földrajzi megismerésében. Csakis így válhat a halott múlt élő jelenné: a nemzet számára kenyeret és jövőt nyújtó szent eszközzé. Mikót lelkes tömeg veszi körül s kíséri házához. Jelszava: az egyesülés mindig erő – a viribus unitis kissé laza fordítása –, az erő pedig élet, valóra vált. A századoknak már volt hasonló intézményük, a románok néhány évvel később létrehozzák az Astrát (melyet Mikó is üdvözölt).

Dicsősége delelőjén Tompa Mihály megírja hozzáintézett híres versét. Benne látta a nemzet nagy halottjának: gróf Széchenyi Istvánnak szellemi örökösét: „Erdély Széchenyijét”.

Zenitjén sem állhat meg a Nap – a halál elragadja egyetlen, mindössze 19 éves fiát: Ádámot. Vele sírba száll a Mikó-nemzetség folytatódásának a reménye. Fiához írt intelmei Kölcsey, Széchenyi Parainesiséhez hasonló mély gondolatokat és erkölcsi tanácsokat tartalmaznak: „Mikor Te e sorokat olvasod, én már nem leszek az élők sorában – írja –, pedig emberileg szólva lehetetlen, hogy valaki úgy óhajtsa javadat, mint én.” Élete utolsó másfél évtizede sűrű munkával telítődik. „Éjjelem és nappalom arra lesz szentelve – írja fia halála után –, hogy nagy eszmémet megvalósítsam. Én ezért a célért még a rágalom aljas fegyverének vérző sebeit is zúgolódnak nélkül fogom eltűrni.”

Ezen években foglalja össze, és 1861-ben adja ki Irányeszmék címen vezérlő gondolatait. Eszmevilága méltán sorakozik Eötvös, Széchenyi nemzetszemléletéhez. Tíz esztendő küzdelmeinek, tapasztalatainak szintézise, egyszersmind útmutatás is a következő dekádhoz. A nemzetnek – írja a bevezetőben – két dolgozó rétege van: egyik a földet műveli, másikuk a szellemi élet magvetője. Az új életformák új intézmények születését kívánják, de azok megalkotásakor csak saját erőnkre támaszkodhatunk. Művelődéspolitikát viszont csak a mindent átható etikai elvek mentén csinálhatunk. Majd sorra veszi az erdélyi magyarság problémáit. Az igazságosságon és áldozatkészségen felépülő társadalmi szolidaritást sürgeti. **A Nyelv és társadalom** c. fejezetben a magyar irodalom és nyelv ápolására hívja föl nemzetét. Szigorúan a „náj-módi” arisztokráciát, akik semmiféle áldozatot nem hajlandóak hozni szellemi javak megszületéséért. Szembeállítja ezzel a magyar középosztály irodalomszeretétét.

A másik nagy feladatkör: a **nemzeti egyetértés** – a társadalmi osztályok közötti ellentétek lerombolása. Meg kell teremteni a különböző osztályok összefogásának lelki feltételeit. Ha ez sikerül, akkor létrejöhethet az egységes **nemzeti társadalom**. Művelődéspolitikánkat mindig az idő és tér által megszabott lehetőségekhez kell mérni. Ez azonban nem jelent lemondást, mert művelődési eszményeink mindig előttünk kell, hogy álljanak. Minden tettünkben – bármilyen kicsiny és jelentéktelen legyen az – erkölcsi magatartásunknak kell megnyilvánulnia. Erdélyben élve, az itteni népek életét is meg kell ismerni és velük a múltak gyűlöletét elfeledve az együttműködés feltételeit közösen kell megteremteni. 1860-ban a szászok Besztercére hívják nemzeti ünnepükre Mikót – s ő pohárköszöntőt mond az erdélyi népek együttélésére. Népszerű lesz ezzel a szászok körében. A Kolozsvári Közlönyben is megismétli imént említett gondolatát: „Éljünk erdélyiekül és kövessünk bármilyen vallást, őszinte szívvel szeressük egymást. A népek és hitfelekezetek egymásiránti hagyományos tiszte-

lete alakuljon olyan erkölcsi egységgé, ami Európa bármelyik országának például szolgálhat.”

Mikó művelődéspolitikája a hagyomány tisztelésén és a történelmi szellem felébresztésén nyugodott. Az egyéni áldozatkészség ösztönzését fejedelmi adományaival megpecsételt példamutató igazolja. Erre az évtizedre esnek önálló történelmi feldolgozásai. Két érett alkotása **Bod Péterről** (1862) és **Benkő Józsefről** (1868) szól. 1867-től kezdve az Egyesület elnöke, miként a Magyar Történelmi Társulatot is felvirágoztatta. Közben megjelenik gróf **Kemény Józsefről** írt emlékbeszéde. E műveiben Mikó demonstrálta: hogyan köthető össze a történelmi kutatás a múltban csak eszméket, előképeket kereső, szintetizáló módszerrel. Alanyai is bizonyára azért lettek Mikó-példázattá, mert „mindkét élet – t. i. Bod és Benkő – a másoknak való világitásban emésztődött el.” Rokonlelkek ők, akikkel agyál nélkül azonosulhatott; a tudós ember jellem páratlanul értékes mintaképeivel.

Politikai tekintetben Deák rendíthetetlen híve. 1867-70 között **közle-**

kedésügyi miniszter. Neki köszönhető Erdély vasúthálózatának megépítése. Sokféle alkotása közül szívéhez legközelebb mindig az EME állt. Nem győzi hangsúlyozni: az Egyesület célja Erdély számára egy tudományos és műkincsekben gazdag múzeum felállítása. S ezt követné az összegyűjtött tárgyak tudományos feldolgozása.

A református iskolák sorsát szíven viselve – a nekik juttatott pénz- és könyvadományokon kívül – 4000 Ft-ot ad egy Kolozsvárott felállítandó egyetemi nivójú teológiai intézmény működtetésére.

A kolozsvári egyetem is elképzelhetetlen támogatása nélkül, Erdély szellemi központját összeköti az EME-vel. A megváltozott idők bajait, kihívásait Mikó éles szemmel regisztrálja – 1873-ban az Egyesület közgyűlésén már éreződik az aggódó hang. De kételkedéseit az öregkor derűlátása eloszlatja. Utolsó beszédében (1875) ismét az áldozatkészségre ösztönzi a tagságot, hogy az Egyesület képes legyen megfelelni hivatásának-küldetésének. Csakis az áldozat teszi lehetővé, hogy az EME „örökre, mint a tavasz, viruljon”.

Petőfi utolsó kérdése

(Olsvai Tamás Margit tanárnőnek)

*Már nem engem bánt amaz „egy gondolat”
Együtt nyugszom Velük erdélyi föld alatt
Dárdaverte sebemből rác vérem kiomolt
Alvadt emléken székely fiúk friss vére a „volt”
S halálomban épp ez a „volt” a fő diadal
Már vér szerint is magyar vagyok: magyar!*

*Holtomban így levék a hús-nemzettel egy
Abba a zsarnok tán végképp eltemet
Nem ismertem még forróbb ölelkezést,
Mint amilyen ez az együtt-temetkezés*

*Nem nyoszolya, sír ez, neo-antik hekatomba
Miért vágódna el holmi Pantheonba
Innen csapok ki majdan ama Végső Napon
Midőn tetteinkért az Úr kérdőre von*

*...hisz' nem nyughatom, a föld ma is dübörög
paták múltán tankoktól reszket az ősi rög
Hol vagy szívem, sok-sok lélek dalia,
Irinyi, Vasvári és te: csillagló Júlia?*

Rászlai Tibor

Halálával kettős örökséget hagyott: végrendeletében a sepsiszentgyörgyi Mikó-kollégiumnak adományozta három évi miniszteriségének-képviselőiségének jövedelmét: 120.000 Ft-ot. Az utolsó századok magyar művelődéstörténetében – az egy Széchenyi kivételével! – hozzá hasonló donátorral nem találkozhattunk. A Mikó teremtette intézmények még a mai kisebbségi életnek is sarokkövei. Élete, jelleme és tanításai nemcsak a laudációnk tárgyát képező két egyesület ihletforrásai, de a mindenkor erdélyi magyar művelődési mozgalmaké is. Míg kora két hősza: Körösi Csoma Sándor az őzhazát kereste Ázsiában, Bölöni Farkas Sándor pedig Amerikából Tocqueville látásmódját próbálta népszerűsíteni, addig ő övéi között maradván elmerült az erdélyi föld és történelem iratlan törvényeibe s meglátta az egyedüli helyes utat, amelynek irányát a hegyek, az emberek és a régi hagyományok szabják meg. Feladatot hagyott ránk: meg kell őrizni az enyészett és rossz szándékú politikai akarat ellenében is Mikó intézményeit – és fejleszteni, ahogy lehet. Általuk maradhatunk meg annak, akik voltunk és vagyunk.

Rászlai Tibor

Gróf Mikó Imréhez

(1860. Széchenyi halálakor)

Mint gyors dőfésre, mely a szívbe hat.
Kínos hideg fut át minden tagon:
A gyászhiren, mit kísért iszonyat,
Feljajdult mély fájdalomban a hon.
Mi szívünk Ó, mi hő szívünk vala,
Vérrel tartván minden kicsiny eret;
Férfiúvá növénk fel általa,
S e dús, nemes szív – íme megrepedt!

Ha lesz: midőn jókedvre megnyeri
Ez a nemzet bőrongó végzetét;
Mely a pásztort úgyan veri ... veri ..
Hogy elszórná a nyáját szertesztél?
Egyenkint ád az ég *nagyot* nekünk,
Ki véd, emel s létünkkel összeforr;
És megrázkódunk...és megrettenünk...
Midőn eltűnik, mint meteor.

Rég meg virradt, az idő nincs korán,
A gabona sok s az arató kevés;
Óh, hogy ne volna a küzdők során
A *legnagyobb* gyászos kidőlte, rés !?
Ki népét jós, bíró s vezér gyanánt
Óvá, ítélte és vezette hűn:
És látta mar a boldog Kánaánt,
S nem ért oda, – eltűnt titokszerűn!

Óh, van nekünk, van elég bánatunk,
Ösmérjük a titkon ölö sóhajt;
Egyik bajból még fel se lábadozik,
Már a másik szorongat és fogyajt!
Örömeink is olyan árosak...
Erősségünk is üt rajtunk sebet;
Ím, – orcáink a könnytől sárosak:
Koronája fejünknek elesett!

Mégis, – dicsőség a dicső nevé! –
Nem a halál, az élet itt nagyobb!
Az elmúlás szép esti tünemény,
Ha ily napnak sugáritól ragyog.
Ki az: ki el nem ment apáihoz?
De mily kevés, ki akképp méné el:
Hogy nyomdokán áldás, fény áradoz,
S még neve is gyűjt, bátorít s emel!

S e nagy szellem, – vivén hogy tovaszállt.
A honfi bűt, eme fényes kódót: –
Teljes szívből szeretni a hazát!
Ez az, mit onnan is lelkünkre köt,
S int: hogy munkás élő fiák legyünk,
Ne sírjánál kővévált Niobék,
Hogy közelebb jöjjen a nap velünk:
Melyért küzdött s melyről ő álmodék.

TE, a ki legjobban érzed magad
A gyászt, mellyel sorsunk most büntette:
– Mert legnagyobb a földingás alatt
A legmagasabb orom rendülete, –
Bírád meg lelkedet! Ember s barát
Méltó könnyét titkos szobádba vidd!
S lássunk nyilván, a honnak nagy fiát:
Szilárd lélekkel, mint egy rómaid!

A honfiúság szép, nagy nevezet,
De áldozó tisztet ruház reánk;
És vétenénk: ha kínzót, nehezet,
Nevében nem gyönyörrel hordanánk!
A honfiúság szent örök! de sok,
Sok terhe van, – s jaj nekünk még ha nő! –
A múlt annyit lerovatlan hagyott,
S új tartozást hoz a jelen s jövő.

Ragadd gyorsan, Erdély Széchenyie,
Ragadd kezedbe a szent lobogót!
Elő! s fenn kell annak lebegnie,
Mint a midőn az ő kezébe volt!
Ki hű, ki jó: gyűjtsd e zászló alá,
Haladj velők s küzdj lankadatlanul!
Hogy Ó, ki már harczait megharczolá,
Avasson fel méltó utódául!

Az elv, igazság, – mint az Isten egy –
Más tisztelet, más hit: bálványozás;
Te vonj s ébreszsz! te ösztönözz, te fedd!
Hogy kishitűt s botlót nyomodba láss!
Költsd a lelket, ha bűnös nyugta van,
Önitélet gondját vessed belé!
Hogy mint delej tű ingjon nyugtalan,
Míg a kellő irányt fel nem lelé.

És azt, nemes haraggal ostorozd:
Ki a szent ügy vesztére esküvék!
Ki tesz gonoszt: nyerjen díjúl gonoszt.
Attól forduljon el föld és az ég!
Csúfolja meg magzatja kire néz.
Ne várja csók hölgyének ajkain,
Legyen álma látásoktól nehéz, –
S fusson magától, mint futott Kain!

Egy ezredév, hogy e hon a miénk,
S még most kezdjük szeretni igazán;
Harczos nemzet, csak a kardban hívénk,
Nem indulánk el a bölcssek szaván;
Taníts: – mint a faág ha szél zúdult, –
Egy törzsökön egymáshoz hajlani!
S hogy a nagy lelkek útja, biztos út:
Különb nép lenni, mint a hajdani!

Felszántva, törve, – s ázva eleget, –
Kész a föld: s a kalászt megtermené;
Vesd a magot, nem nézve a szelet!
A kéz mienk, az áldás Istené!
Magas lelked nem bánja; hogy talán
Más köt kévét a magvető helyett;
Csak a boldog aratók ajakán
Halljon a mező vidám éneket.

És megjön a víg ének ideje,
Zeng a mező és fája tapsoland;
Harsogva fut a folyam lefele...
Csak légyen egy szent cél felül s alatt!
És hit magunkban, hit jövőnk felől,
Hit, mely mozdít helyökből hegyeket!
S ha a vezér szilárdan jár elől,
S a szent ügyért: áldoz, tűr és feled.

Mert a nagyság tűz: mely fénylik s hevít,
De mely körül szálldos füst és korom;
Mekáromolja a nép szentéit...
Ne félj, ne várj! s nagy léssz mindenkoron!
És hódító! ha csáb ellen, s midőn
Hátad megett nehéz zár csikorog:
Egynek talál minden helyzet s idő,
S meghalsz, de szólsz: „a föld mégis forog”

De tisztvedben, mit és hogyan mívelj:
Jól tudja nagy lelked, s folytatja már!
Még elhagyott, setét még annyi hely...
És, annyi eszme megváltásra vár!
Élj: hogy midőn *ama kéz* megjelen,
A történet híven író. keze:
A maradék is emlegesse fenn:
Felőled a mit az feljegyeze!

Tompa Mihály

József Attila '91

VAGY: KÍNZOTT ÉLŐK – KÉNYEZTETETT HALOTTAK

*Talán eltűnök hirtelen,
Mint erdőben a vadnyom...*

Sorai alá odaírom rímelő, szótagtoldó prózasoromat:

De a József Attila utcákban járni kell őt hagynom! És magamat és nemzetemet – persze...

Mert az utcanév is kérdésessé vált olykor.

Am a problémát nem kerülhetjük meg: tehet-e a költő az utókoráról? Amely már nem, vagy nemcsak „proletár utókor”? Ha azt válaszolnám: *tehet* – ama filozófus álláspontjára helyezkednék – akitől pedig alapvetően különbözni szeretnék – aki Nietzschét felelőssé teszi megvádolja, amiért rosszarjú és rossz jellemű emberek rosszul olvasták műveit. Rosszul – vagyis: egyoldalú irányzatosan.

Más szóval: most ellenkező előjellel ugyanazt tenném, amit ama filozófus sugallt mint lehetséges és szükséges magatartást. De azok közé sem állok, akik André Chénier-t mellőznék, mert Robespierre-rel szembe fordult és kivégezték. Leírtam már: komoly ítézés nem vonhatja kétségbe D'Annunzio vagy Marinetti, Hamsun vagy Ezra Pound kiugró esztétikai értékét, amiért közül volt a fasiszmushoz is. Ahogy a „közbüntényességet” nem keverjük a *Villon* vagy *Genet* értékelésibe. Mert különben az *előítélet a biográfia iránt* a szellemi élet legfőbb rákfenéje lett. A faji szemléletű biográfiát felváltotta az osztálybiográfia, amely magát humanistának mondta, holott veszélyesebb volt, éppen, mert „internacionalista”. Hisz a fajelmélet önmagát zárta ki bizonyos „nem-árja” országokból, míg az internacionalizmus terjedékenyebb, így veszélyesebb fasisztoid politikává válhatott. Különösképp majd nagyállami szinten. Igen, az én felfogásomban: fasiszmus minden végletes kizárólagosság, a totális exkluzivizmus minden válfaja!

Fanatikuság és cinizmus – mind odavezethet; a fasiszmustól csak egy bolhaugrásra vannak!

Nos, József Attila – ráadásul! – sosem lett „pártköltő”, „egypárt-költő” a szónak közkeletű értelmében. Nem csupán szakításra gondolok (a „fasiszta kommunizmus”-sal, lám csak: Molotov és Ribbentrop találkoztak!), hanem: költészetének súlyarányai okán sem. A hangsúlyok okán. Ilyen alapon – szinte – *Csokonait* is lehetne „diétái és alkalmi ódaköltőnek” nevezni, aki nagyuraknak gazsulál. Vagy tán az ifjú Petőfi jellemén foltot ejthet – igaz, egyetlen – Ferdinánd királyhoz írott nagyon lojális verse?

A biográfiára túl kényes emberek mindig a középszerből kerülnek ki, akik olyanok, mint a „szolid” kispolgár vagy középpolgár leány. Az éppen szóban forgó: nem is szép, nem is okos vagy dolgos, hanem szüzessége az egyetlen hozománya. Jaj annak a rezsimek, amely tehetségek és képességek helyett csak a „tisza osztály- vagy más származásokat” tudja a Történelmi Arénába küldeni. S ez nem csak az elmúlt negyven évre tanulság, ez ma is aktuális.

Aki csupán makulátlan vagy alig szeplős biográfiáját tudja a jövődönnek adni – jobb, ha már ma koldulni megy.

József Attila tehetsége – a zseni jegyével szórtan – a magyar osztályok és pártok fölé emelkedik. Mert nemzetét, a magyart emelte a pártok és osztályok egére. S hogy számára *ember* és *magyar*, Európa, Világ és Magyarország mindig együtt jelentkezett – arra legnagyobb versei a példák.

Egyszerre volt ő nagyon modern és nagyon hagyományos.

Nagyon modern: a groteszk-szürrealis vonulatban nálunk alig akadhat párja a század elején. Nagyon modern: az idegenség és törvényenkívüliség kérdését lényegében egyidejűleg fogalmazza meg Kafkával: „*Zord bűnös vagyok, azt hiszem, / de jól érzem magam, / csak az*

zavar e semmiben, / mért nincs bűnöm, ha van... Íme: A per létérzése, léhangulata verssorokban. Egy főbb erkölcsi törvénnyel akarnának ők azonosulni, amely mindenkire nézvést nagyjából ugyanazt jelenti. Ez hát az önazonosság keresése. Ki fogad be? Ki méltóhoz hasonlíthatok? Az asszimiláció lélektana. Mindenféle asszimilációé: legyen etikai, valósi, osztályos vagy izlésbeli-habitusteremtő... Ahogy Kafka nem jut be a „kastélyba”, ugyanúgy érzi kirekesztettségét József Attila: „*nekem távol anyám, rokonom van, / ezek idegenek...*” De nála a „van anyám, van rokonom” még akkor is perdöntően hangsúlyos, amikor már rég megírta: nincsen apám, se anyám... vagyis anarchista versét. Nála az „árva-gyerek-attitűd” életérzés, rávetül a világra, az egész sorsra. Erre persze nem lehet nemzeti jövődőt építeni, hiszen a „lelenc-nemzet” fogalma nemcsak honpolgárt sértene, de igaztalan is volna – viszont, aki ezt egyénileg éli meg s ábrázolja, az éppen hogy a nemzethez tartozás nagyszerűségét hirdeti s kimondatlanul. Szinte gyermekien. Mert aki panasolja idegenségét – ezzel dicséri a Meghitt Otthonost. Az *otthonlevést* egy adott Történelem Házában. Aki pedig megveti ezt a otthonosságot, lehet csupán sértett, merthogy ő tán nem kellett egy közösség keblére.

József Attila tudata, lelke szétszabdalt. Végül is a költő ifjúkora háború és Trianon utáni ifjúkor, ettől oly ismerős nemzedékeinknek. A benne lévő megosztottságok hajtják föl a bizonytalanság, a „kavargás” egyik fő motívumát. Lelkében ott „kavarog” a Duna menti történelem, a hősök, igazi „*mitteleurópeárság*” ez, mely adekvátan e tájak szülötte. Nem véletlen, hogy Freud és nagy iskolája is Bécsből indult, a Monarchiából, amelynek tarka nemzetiségi térképe kínálva kínálta a neuraszténiát, hisztériát, paranoiát, skizofréniát, sőt a deabilitást – mégpedig, ha úgy tetszik, etnikailag *komparatív* alapon. Egy bomló

birodalom, a Monarchia visszhangzik és „visszafénylik” még egy utolsót eme „kavargásban”... És nagyon modern e költő, mert kéri a játék örök jogát.

Nagyon hagyományos, mert fő motívumai visszavezethetők a klasszikus világlíra és a magyar poézis legfőbb jellemrendszerére is. Mint minden nagy költő általában. Természet, szerelem, halál, végtelenség... szabadság...

A szabadságot ő is úgy látja, mint elődei. E fenség készen, statikusan áll, megszemélyesülve: hát „jőjj el szabadság, te szűlj nekem rendet!” Petőfiék pedig a szabadság trónjához, zsámolyához igyekeznek. Vagyis: nem a bennünk élő, a velünk együtt mozgó, változó szabadság ez. Egy eszmény álló és nem mozgó célpontja. Nem velünk mozgó célpont. Ezt a „megszobort” szabadságot tehát úgy képzelik, mint a zarándoklat hegyét, templomát, amelyhez Mohamednek kell mennie, vagy úgy, hogy ő száll le közénk, ő jön felénk, de nem bennünk-velünk van s nem általunk is nő, fejlődik és tágul. Sorolhatnám a hagyományosság pozitívabb példáit is, ám nem erről akarok szólni végül is.

Hanem: a nagy szociális érzékenységgű költészetnek múltja és jövője van. Semmiféle egyirányúsító – csak esztétizáló vagy csak „közérdekű költészet” végletesítésének, azt hiszem, helye nincsen többé. A társadalomra-világra nézvést „szórakozott szellem” költészete vagy a napi vagy a direkt eseményekre kifent: fülű poézis? Minden efféle alternatíva hamis volna!

Régi Zsdánovok helyett új Zsdánovok születnének. Egyik rosszabb, mint a másik. Mert el tudok képzelni egy „paraszista Zsdánovot”, vagy egy „neoavangárd Zsdánovot” is. Nekem aztán mindegy, melyiket utáljam!

Illetve, mégsem egészen. Mert a szórakozott szellem fülbemászóbb, látzólag senkinek se árt. Kellemes komikumot kínál. Mosolyoghatunk, menyire nagyvonalú, miközben elbotlott egy fűszálon. Fáj a kedves kutyus lába – egy szalmaszála ütötte meg. A *militáns* szellem a versben tetten érhetőbb, ezért a gyűlöletnek azonnal tárgyává lehet, hiszen benne világos a képlet. Polarizálja híveit s ellenfeleit.

A napi vagy a direkter politikai költészete tehát azonnal elbukó – a „szórakozott líra”, a világra, nemzetre, társa-

Tüntetés a 70. évfordulón Budapesten, a Bazilika előtt

dalomra érzéketlenebb – lassan elenyésző. Részvétlen líra. Mert utóbbi művelői közül csak keveseknek adatik meg, hogy az emberi „semmisségeket” – ha vannak ilyenek – *ontológiai, metafizikai síkba tudják emelni*. Erre viszont a másik oldalon is van példa! Mondhatnám, hogy egy Türtáiosz, egy Nietzsche a harci szellemet vagy Polémia szellemét emelte ily magasba, vagy mások magát az *Eseményt*, eseményeket olyan szintre, ahol azok már filozófiai kategóriába tűnnek át, mert valami „láthatatlan vagy sejlő glória” lebeg a dátumok feje fölött. Arról nem is szólva: az *Esemény* bármiféle stílusú költészetben szerepet játszik. Vagy külső, vagy belső *Esemény*... Akár mint az ihlet impulzusa is. A látható és rejtett esemény.

Mindezt különösen tudnunk kell, amikor az „egypártos költészet” vagy „többpártos költészet” áldilemmáin, alternatíváin spekulálunk. Még akkor is, ha kimondatlanul. S még akkor is, ha ez a „vagy-vagy” kettős végül is „vagy-vagy-vagy-vagy”-ot jelent.

Mindenesetre a Piac Durvább – gyakorta ijesztőbb – Zsdánovja lesz, „aki” végül is az egyiknek – valamelyiknek – nagyobb, a másikkal – valamelyiknek – kisebb szabadságot ad. A műélvezők, „befogadók” szellemi kereslete. Mert a Piac Zsdánovját nem lehet leváltani,

nem is hal meg, ennek törvénye alig ha múlandó.

A régi rossz börtön helyett jobb, ha tágas, szellős *fogolyrezervátumot* képzelünk, semmint valami „örök vadászmező” végtelen szabadságát.

Meghalnak az Új, földre szállt Elíziumi Mezők... a földi édenek árnyai. Minden vaskosabb lesz ezután.

Mire okít minket József Attila élete, munkássága is?

Újra rádöbbsz: a rossz társadalmak sajátja, hogy dül bennük az élőkinzadás és halott-kényeztetés. A Túlélő a büntudat forrását istenné emeli, hogy a halott ne haragudjék reá. Ele-tében kínozták – halála után kényeztetik. Még ha nem ugyanazok is. Mert félünk, mint a primitív népek, „visszajáró” halottaink igazától. Ezért hízelgünk emléküknél.

És hogy a képlet még primitívebbé váljék: dül a mások halottját leköpködni, a magunkénak testét drága olajjal kenegeti gyakorlata.

Pedig a halott rangja *ab ovo* nagy súlyú rang.

Mindegy, kié.

József Attila mindnyájunké volt, s az ma is. A magyar nemzeté. „Osztályonfelüli” ő, de sose, mint a „kocsmák”. A tegnapiak vagy a maiak.

Páskándi Géza

Nagy Imre: Áruló voltam

„Áruló voltam, de nem az eszmét árultam el, hanem a rendszert, amely az eszme árulója lett.” (Nagy Imre)

Nagy Imre: Insemnarile din Snagov. Corespondenta, rapoarte, convorbiri. Editie ingrijita, selectie documente, note si studiu introductiv de Ileana Ioanid. Bucuresti, POLIROM. 2004. 486 p. (Sznagovi feljegyzések. Levelezés, beszámolók, beszélgetések. A kiadást gondozta, válogatta, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt készítette: Ileana Ioanid. Bukarest, POLIROM, 2004.)

Mind az 1956-os eseményekkel, mind Nagy Imre tevékenységével kapcsolatban a visszaemlékezések, korabeli kiadványok és későbbi feldolgozások, dokumentumkötetek könyvtárnyi irodalma révén pontos, részletes és hiteles kép él a köztudatban.

Kevésbé ismert – kivéve néhány magyarországi és romániai történészt, és a kortársakat – a magyarországi forradalom és szabadságharc hatása a Román Munkáspárt egészen pontosan: a Gheorghiu-Dej-i stratégiájára. Holott annak rendkívül fontos állomása, mert Gheorghiu-Dejnek, „Balkán Machiavellijé”-nek 1. alkalmat kínált a pártellenzéke felszámolására, 2. a szovjet katonai megszállás megszüntetésére, és 3. a nemzeti homogenizálási program, azaz a nemzeti kisebbségek asszimilálásának felgyorsítására.

Méray Tiborral együtt többen nemcsak Kádár János felelősségét bizonyították be Nagy Imréék kivégzésében, de Gheorghiu Gheorghiu-Dejét is, aki 1956 december 14-én jelentette ki Bukarestben a szovjet nagykövetség tanácsosa, V. F. Nyikolájev előtt – amikor még javában élvezték a politikai száműzöttség a román párt és kormány „vendégszeretét” –, hogy Nagy Imrének lógni kell! „Mihelyt a népi demokratikus hatalom megszilárdul, átadjuk őt a magyar elvtársaknak, és meg vagyunk győződve, hogy azokért a bűnökért, amelyeket elkövetett, fel fogják akasztani.” (Méray Tibor: 44 év után. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2001. 81. p.)

A sors különös fintora, hogy Nagy Imre sznagovi feljegyzéseit a román politikai rendőrség, a szekuritate őrizte meg az utókor számára. A szeku másolta és fordította le s küldte tovább azon melegeben – összesen mintegy 500 oldalt – Gheorghiu-Dejnek, aki, mint korábban a koncepciós perek idején a kihallgatási jegyzőkönyveket, így Patrascanuét is, széljegyzetekkel látta el, ahogy a tanulmány szerzője megjegyzi „a győztes arrogáns modorában.”

A teljes elszigeteltségben lévő Nagy Imre, aki pontosan tisztában volt, több évtizedes szovjetunióbeli tapasztalatai alapján, hogy „elvtársai” utolsó gesztusa felé az lesz, hogy kivégzik. Minden politikai taktikát mellőzve, kendőzetlenül, indulatait nem korlátozva jegyezte fel gondolatait, elemzéseit a létező szocializmus megreformálásáról, kormányprogramjáról, az 56-os események okairól, elemzéséről, az SZKP és nem utolsósorban Kádár János felelősségéről.

Még különösebb, hogy ezek a jegyzetek, levelei, a csoport tagjainak levelei, valamint a lehallgatások, és a kihallgatók feljegyzései először Romániában jelent meg.

A tanulmány szerzője, Ileana Ioanid akinek szerencséje volt a Szekuritate utódja, az SRI, a Román Hírszerző Szolgálat Levéltárában tanulmányozni a Nagy Imre és csoportjával kapcsolatos 46 kötetnyi dokumentációt, mind a történé-

sek, valamint Nagy Imre személyiségének, sorsának hiteles bemutatását, mind az események objektív elemzését, kellő ismeretanyag birtokában és nagy beleérzéssel végezte el. „A száműzöttek Sznagovja beköltözött a szívembe, a lelkembe” – írja. Nemcsak a történelmi körülményeket akarta megismerni, de az embert is megérteni. A szakemberek előtt nem titok, hogy Románia történetében az SZKP XX. kongresszusa fordulópontot jelentet, azonban nem a desztalinizáció felé. Pontosabban – amint a szerző is rámutat – a politikai élet demokratizálásra irányába tett lépések látszatcselekmények voltak (a cenzúra enyhülése, a nemzeti függetlenség, a kisebbségeknek tett engedmények). A háttérben, a „deszovjetizálás” égisze alatt Románia akkori tejhatalmú ura/i – a szerző megfogalmazásában –, a „nemzeti szocializmus”-t készítették elő. Meg kell állapítani – ezt ma egyre többen látják Romániában is – ez nem demokrácia, nem szocializmus volt, hanem egy Sztálin nélküli sztálini kultusz továbbélése.

Nagy Imre élete, tettei megítélésében nincs egységes álláspont – jelzi a szerző. Úgy véli, Nagy az akkori kor igazi baloldali politikusa volt, de ki tudott törni a pártmunkás, pártvezető sablonos szerepéből. Első volt, aki az egyetemes szocialista mozgalom megreformálásának, „az emberarcú szocializmus” igényével lépett fel, azt elméleti síkon is kidolgozta, és Magyarországon 1953. júniusában hozzá is látott a megvalósulásához.

Az események megítélésével kapcsolatban elhangzott: forradalom, népfelkelés, lázadás, puccs és az ellenforradalom minősítés. Nagy számára egyértelmű – írja Ioanid –, hogy forradalom volt, s a forradalom szűkre szabott ideje alatt az 1945-ös alapokhoz tértek vissza, amikor az új történelmi körülmények között hozzákezdhettek a magyarországi rendszer, gazdaság, társadalom, jog megreformálásához.

Nagy élete végének konklúziója, hogy 1956 előtt: „Rossz oldalon álltam, rossz oldalon harcoltam”. Ioanid szerint Nagy Imre és csoportjának kudarcának oka,

hogy a szocializmust nem lehet megreformálni, mert az minden volt, csak épp nem szocializmus nem.

Az 1929-1940 közötti évek meghatározónak tartja Nagy életében. Berija fiának 1999-ben kiadott könyvében található állítást, mely szerint Nagy az NKVD ügynöke volt, a tanulmány szerzője hitelesnek tartja, és a kérdések özönét teszi fel: Miért lett informátor? Félelemből? Mert idegen volt, és azok mindig gyanúsabbak? Pontosan tisztában van azazal, hogy amikor az MSZMP-nek átadták az erre vonatkozó dokumentumokat, az miért épp akkor történt. Végső soron az a véleménye, hogy Nagy Imréről nem kell szentet csinálni, ugyanakkor – idézi Johann Granvillet – „Nagy olyant tett, amit egyetlen kelet-európai vezetőnek nem volt bátorsága megtenni.”

Nagy Imre *Feljegyzéseinek válogatása* és ismertetése során különösen azokra a fejezetekre hívja fel a figyelmet, amely az SZKP és a szatellit államok közötti alá-fölé rendeltetési viszonyt hangsúlyozza, a sztálinizmus buveit sorolja, saját júniusi programja beindítását és megszakítását, Rákosi leváltását Gerővel „egy Rákosi nélküli rákosizmus”-nak ítéli meg, és amelyben a „négyesfogat” – Rákosi, Gerő, Lévai Farkas – tevékenységét a magyar történelem legsúlyosabb katasztrófái közé sorolja.

Ioanid egyetért Lukács Györggyel, hogy ők gerjesztették a magyarságban az antiszemitizmust. Ugyanakkor Ioanid veszélyesnek tartja Nagynak azt a kijelentését, hogy „egy idegen nem értheti meg a sajátos magyar nemzeti problémákat”. Szerinte Nagy képlete a következő volt: „*ha egy magyar sztálinista vagy áruló, akkor magyararként sztálinista vagy áruló. De ha egy zsidóval kapcsolatban merül fel ez az alternatíva, akkor úgy kezelik mint egy zsidót.*” Holott – húzza alá a román szerző: politikai magatartás és etnikai hovatartozás nem függ össze. Nagy „antiszemitizmusát” Bibó magatartásával állítja szembe. Szinte ez az egyetlen kritikai megjegyzése Nagy Imrével kapcsolatban.

Ileana Ioanid, akinek szerencséje volt az SRI, a Román Hírszerző Szolgálat Levéltárában az eredeti forrásokat forgatni, felhívja a figyelmet arra, hogy Gheorghiu-Dej Nagy Imre és köre romániai tartózkodása idején maximális figyelmet szentelt a politikai számítottaknak. Utal arra a tényre, hogy a külcsember Walter Roman volt, mivel ő koordinálta azokat – mintegy 100 személyt – akik valamilyen szolgálatot tölthettek be a házi őrizetben lévő személyek körül. Walter Roman iránt bizonyos szempontból barátságot érzett Nagy. Egymás mellett dolgoztak a moszkvai rádió Puskin téri épületének negye-

dik emeletén található irodákban, és akivel közös nyelvet is beszéltek, hiszen Roman Nagyváradon született, Neulander Ernő néven.

Ileana Ioanid meggyőződése, hogy törvényszerű volt, ami Nagy Imrével és csoportjának tagjaival történt, aki azzal az írásában többször ismételt mondatával, hogy „minden rossz Rákosival kezdődött, de amit Kádár tett az hazaárulás” megásta sírját. Ezt Gheorghiu-Dej egyik cinikus széljegyzete meg is erősítette. Ugyanis: Nagy eszméi veszélyesebbek voltak, mint amit 1956-ban tett – léte önmagában vált veszélyessé nemcsak a Kádári-rezsim, de a romániai kommunista diktatúra számára is – egészíthetjük ki Ileana Ioanid konklúzióját.

Nagy Imre naplójában ugyanazokat a kérdéseket járja körül. Percről percre, óráról órára eleveníti fel fogsága egyhangú napjaiban a történeteket. Mint megállapítja, a magyarországi eseményekkel kapcsolatban két koncepció létezik.

1 – Gerőék, a Politikai Bizottság, az SZKP Elnöksége ellenforradalomnak minősítettek minden népi megmozdulást a sztálini típusú rendszer/ek ellen, amit azután fegyveresen, a szovjet hadsereg segítségével vérbe fojtottak.

2 – Az eseményekre úgy kell tekinteni, mint egy hatalmas népi forradalmi mozgalomra, a társadalom demokratizálásáért, a nemzeti függetlenségért, a szuverenitásért, ebben a párttagok többsége részt vett, a pártnak az volt a feladata, hogy élére álljon ennek.

Ha nem történik meg az első szovjet beavatkozás – írja Nagy – , akkor be tudták volna fejezni az 1953-as júniusi kormányprogramot. Október 23-31 között egészen rövid időn belül konszolidálódott a helyzet: eltávolították a régi vezetőket, megalakult az MSZMP, annak programja a népi forradalom összes társadalmi és nemzeti követelését tartalmazta, a kormányt kiszélesítették a demokratikus és szocialista erőkkel, a reakció nem jelentett veszélyt, fontos gazdasági változásokat helyeztek kilátásba, megváltozott a közigazgatási szervek összetétele is, tárgyalások kezdődtek a szovjet és a magyar kormány között, az SZKP közleménye az új típusú kapcsolatrendszer kipéítése mellett állt ki.

Tehát – szögezte le Nagy Imre – semmi sem tette szükségessé a második szovjet intervenciót. Teljes mértékben kizárja, hogy ellenforradalom tört volna ki, kizárja, hogy az indokolta volna a szovjet fegyveres megszállást. A második szovjet intervenciónak oka – ettől az értékeléstől többet nem tér el Nagy – : a nemzetközi

helyzet (a szuezi válság és a korábbi nemzetközi erőviszonyok fenntartásához való ragaszkodás), és Magyarország szerepe a szovjet katonai stratégiában.

A szovjet katonai beavatkozás alapja – írja a kötet 79. oldalán –, az SZKP és a szovjet pártvezetés „*nagyhatalmi orosz sovinizmusa, aminek semmi köze nem volt a szocialista nemzetköziséghez, s amely Sztálin idején alakult ki, hogy ti. a tagországok le kell mondjanak saját nemzeti érdekeikről, létükről.*” **Az SZKP és a szovjet pártvezetés orosz nagyhatalmi sovinizmusa** fogalom visszatérő jelenség Nagy vizsgálataiban.

Átértékeli a Varsói Szerződés szerepét is – „*az nem más, mint a szovjet katonai diktatúra ráerőszakolása a tagállamokra.*” Kitarat emellett, hogy Magyarország semlegességét biztosítani kell, bármely ország felől érheti veszély, természetesen elsősorban az imperialista nagy hatalmak részéről – itt is jól érzékelhető a kettősség Nagy gondolkodás módjában: végleg nem tud elszakadni a szovjet ideológiai frázisoktól –, fenn kell tartani a magyar-szovjet barátságot, de biztosítani kell a magyar külpolitika függetlenségét.

Kitart emellett – erre leveleiben is visszatér –, hogy a második szovjet intervenció és november 7. között hivatalosan Nagy Imre és kormánya volt hatalmon, de a szovjetek megakadályozták a magyar kormányt alkotmányos jogainak gyakorlásában.

Nagy Imre gondolatai – amelyek többször megjelennek romániai fogságában keletkezett írásában – választ adnak arra a kérdésre, hogy ki volt Nagy Imre? A baloldali mozgalomból kinőtt reformer? Vagy forradalmár? Nem, Nagy Imre nem volt forradalmár. Ezt a következő sorok bizonyítják: „*A forradalom győzelme, és az új magyar népi erők demokratikus és nemzeti törekvései elfogadhatatlanok voltak a Szovjetunió és a szovjet blokk sztálinista vezetői számára, akik attól féltek, hogy a magyar forradalom saját népek számára követhető példa lesz az új típusú szocializmusról...Kétségtelenül, ha a magyar forradalom győz, ha nem verik le, ha megvalósítható volna békésen és demokratikusan céljait, ha teljesebben volna forradalmi és nemzeti követelése, akkor kiderült volna, hogy van egy más útja is a kapitalizmusból a szocializmusba való áttérésnek, a szocializmusba való átmenet demokratikus útja, amely a ma létező, szocialistának, demokratikusnak, függetlennek, szuverénnek nevezett államok számára is radikális változást jelentett volna, s ezek a sztálinizmustól átvett terminológiák visszakapták volna igazi, a marxizmusból gyökerező értelmüket... A magyarországi események azt igazolják – egyben ez a magyar forradalom tragédiája –, hogy*

a nemzetek csak akkor léphetnek a szocialista fejlődés útjára, ha számukra biztosítják a függetlenséget, a szabadságot, a szuverenitást és az jogegyenlőséget.” (117-118 p.)

Nagy szenvedélyesen tiltakozik minden olyan kijelentés ellen, amely megrágalmazza a magyar forradalmat, azzal, hogy azt ellenforradalomnak nevezi. „Ellenforradalom, fasiszmus, a kapitalizmus restaurációja, a demokrácia és a szocializmus eredményeinek megsemmisítése, revizionizmus, háborús tűzfészek, egy új világháború kiinduló pontja” – minderre Kádárnak volt szüksége, hogy mozgósítsa a szocialista tábor a magyar forradalom elleni fellépésre, saját, egyéni céljai, a régi rákosista politikai képviselőinek, Hegedüsnek, Kiss Károlynak, Apró Antalnak a visszatérése érdekében, a „Moszkva által dirigált nemzetközi proletár internacionalizmus” hazug jelszavaira hivatkozva. **És minderre a Szovjetunióknak volt szüksége – tehát hozzá – hogy az ausztriai kivonulás után megindokolja a fasiszta restaurációra hivatkozva – mert ezzel a nagyhatalmak is egyetértettek – a szovjet megszállást.**

Gheorghiu-Dej 1956. december 16-17-i Marosvásárhelyen elmondott beszédében úgy értékelte, hogy az a veszély fenyegetett, hogy visszatér a külföldi imperialista körök által támogatott horthysta-fasiszta rendszer, és Magyarország a szomszédai ellen irányuló „háborús tűzfészek lett volna”. Nagy egyébként vehemensen tiltakozott akkor is, amikor a külföldi reakciós erők szerepét emlegették, vagy a fasiszta veszélyt. „Mindez arra jó – fejt ki a kötet 144. oldalán –, hogy megszilárdítsa Moszkva monopol helyzetét, politikai-ideológiai hegemoniáját, a kompromittált sztálinista hatóságok viszsztatérését, a dogmatizmus megjelenését biztosítsa, a revizionistának minősített antisztálinista irányzat megsemmisítését, a jugoszláv kommunisták izolálását és az un. „liberalizmus” likvidálását.”

Feljegyzéseinek több fejezetében foglalkozik Kádárral. „Kádár sohasem harcolt őszintén és komolyan Rákosi ellen. Nem lépett ő fel ellenem se nyíltan és más ellen sem. Ez Kádár múltbeli politikai magatartásával magyarázható. Sokáig nem értettem meg opportunistikusát és gyávagságát. Azután minden megvilágosodott. A négyesfogat mellett neki is nagy szerepe volt a Jugoszlávia elleni kampányban, a Rajk-per és a szociáldemokraták ellen lefolytatott per idején belügyminiszter volt.” Megtalálhatók azok a magnetofon szalagok – folytatta gondolatmenetét Nagy – amelyek igazolják, milyen provokatív módon beszélt Rajkkal. Szakasits letartóztatásában

személyesen vett részt. Amikor pedig őt tartóztatták le gyáván viselkedett (öngyilkosságot kísérelt meg), bemártotta társait (elsősorban Donáthot) Rákosinak írogatott, eltávolodott régi barátaitól (Mező Imrétől). Kádár támogatta Gerő megválasztását. Ellentmondásos volt a szerepe október 23. és november 2. között – írja Nagy Imre a kötet 92-93. oldalán.

„Kádár viselkedéséből két következtetést lehet levonni. Vagy egyszerűen hazudott – ami nála nem újdonság –, és akkor nincs szó a kapcsolatok megszakításáról politikai motívumok miatt a ahogy ő állítja. Annál inkább dezertálásról, a kormány és pártvezetés elleni konspirációról, egy szóval árulásról, amely később bizonyítékot nyert. Vagy arról van szó, hogy Kádár János egyszerűen közönséges provokátor, aki a párt és kormány vezetésébe kerülve kedvező helyzetet teremtett egy idegen fegyveres intervenciónak, és más ellenséges elemek megnyilvánulásának.” (95. p.) Nagy további sorából az a meggyőződés sugárzik, hogy Kádár „régiprovokátor, akinek nevéhez fűződik az illegális kommunista párt szétverése is.”

A politikai rendőrség működési mechanizmusa ismeretében, valamint abban, hogy Nagy Imre írásait, beszélgetéseit a román szekuritáte nemcsak a román vezetésnek, hanem természetesen a szovjeteknek és a „magyar elvtársaknak” is továbbítottak, az SZKP-ról, a Varsói Szerződésről alkotott véleménye önmagában is elég lett volna ahhoz, hogy végleg eltávolítsák. (Jól lehet sem Hruscov, sem például a kínai párt nem követelte likvidálását, legalábbis 1957. januárjában még nem.) Kádár János azonban úgy érezhette: nem veheti figyelmen kívül a róla alkotott megsemmisítő képet.

Magyarország később mártír miniszterelnöke, Nagy Rákosit és klikkjét csak úgy emlegette, mint Moszkvából jött zsidókat, akikre úgy lehet tekinteni, mint idegen ügynökökre, s mint ilyenek, nem voltak abban a helyzetben, hogy a magyar nemzeti érdekeket képviseljék. Nagy őket teszi felelőssé a párizsi béketárgyalások sikertelenségeiért is. Ott jogos és igazságos az lett volna – írja –, ha figyelembe veszik a magyar szándékokat és kéréseket. És akkor jöttek Rákosiék, akik úgy akartak népszerűsége szert tenni, hogy felülmúlták a burzsoá nacionalistákat és sovínisztákat.

Népszerűség hajhászás volt az oka, hogy 1954 nyarán Rákosi az SZKP elnökségi ülésén felvetette a Romániában élő magyar kisebbség helyzetét. „Látva ezt – írja Nagy –, hogy a problémát jó útra tereljem, a marxizmus szellemében, kértem, hogy felvehessem a kapcsolatot Gheorghiu-Dej elvtárral, akit levélben kértem, hogy a két párt kapcsolatai megszilárdítása érdekében, a kölcsönös érdekek szellemében

oldjuk meg ezt a problémát egy találkozó keretében.” (98. p.)

Nagy kifejti álláspontját a kisebbségi kérdésben is. Pontosabban: a magyar-román kapcsolatok és Erdély kérdésében. Hozzá kell tenni: nem ezt tartotta Nagy Imre az új magyar út, a megreformált szocialista Magyarország elsődleges problémájának. Tehát nem is időzik sokáig ell. „Ami a nemzeti kérdést illeti, én a marxista ideológia alapján állok, és a román-magyar kapcsolatokban lévő visszasságokat valamint a magyar kisebbségi kérdés megoldását a két nép és a szocialista fejlődés érdekében, én ezen az alapon látom megoldhatónak. A két nép között fennálló problémát, a két ország közötti szakadást sokkal összetettebbnek látom, hogy azt a magyar kisebbségi kérdésre vagy Erdélyre korlátoznánk. Magyarország és Románia közötti jövőbeli kapcsolatokat és a két ország közötti föderációt tartalmazó szerződéssel tudom csak elképzelni... Ahhoz, hogy kikerüljünk ebből a jelenlegi tragikus helyzetből, amelyben vagyunk annak egyetlen egy fontos és kötelező feltétele van: a két ország közötti föderatív viszony megteremtése.” (99.p.)

E kérdésnél nem véletlenül időzött a recenzió készítője hosszabban. A kötet is közli Malnasannak és Romannak az 1956. november 1-i feljegyzését, amely az Előrében, valamint több kötetben, románul és magyarul napvilágot látott. Ebben Walter Roman nem a valóságnak megfelelően tájékoztatta a román vezetést. Pontosabban, ahogy Méray írja: hazudott. Nemcsak azt állította ugyanis, hogy Nagy Imre, Maléter Pál többek között felvetette az Erdélyre vonatkozó magyar területi igényeket, hanem Kádár János is, aki – Roman beszámolója szerint – kérte, hogy adjanak Erdélynek autonómiát. Ezt vette át a korabeli román sajtó, Románia vezetői, és természetesen az akkori és a mai román historiográfia is.

Walter Roman felelőssége mellett nem lehet szemet hunyni, hiszen az 1956-58-as romániai magyarellenes koncepciók szinte mindegyikében súlyos vádpontként szerepelt a revizionista magatartás a határkérdésben. Walter Roman tulajdon képen jóvá akarta tenni, amit 1944. július 28-i levelében Litvinovnak, az 1941-ben Moszkvában megalakult „A békeszerződések és a háború utáni rendezés bizottságára” nevű munkacsoport felkérésére az erdélyi kérdés megoldásával kapcsolatban megfogalmazott. Erdély „gazdasági, történelmi, nemzeti, etnográfiai szempontból” egyaránt egységes és oszthatatlan.

Ezért a következőt javasolta: 1. Erdélyt egyesíteni kell, vagy 2. önálló, független állammá kell tenni.

Lipcsey Ildikó

Ismét terítéken van a Földes-ügy

Tekintélyes nagyságú borítékot hozott a posta, benne a Marosvásárhelyen megjelenő A Hét című lapban megjelent írásokkal, és egy fiatal olasz történész, Stefano Bottoni tanulmányával, melyből az derült ki, hogy otthon, Erdélyben semmi sem maradhat rejtve Isten ege alatt – legalább is azt reméljük.

Titkolni egy társadalom is titkolhatja vétkeit, mint egy család a gyereklány nem kívánatos terhességét, de csak egy ideig. Az én nemzedékem hallomásból szerzett tudomást arról, hogy az erdélyi igen tehetséges és kiváló író, szerkesztő Földes László, az Utunk 1958 augusztus 7.-i és 14.-iki számában „Irodalombírálatunk eszmei tisztaságáért” című írásában az egész erdélyi magyar írói társadalmat megvádolta, denunciálta, feljelentette. Barátai, tisztelői azzal mentegették, hogy megmutatták neki egy róla készülő erőteljesen kritikai hangvételű írás kefélynyomatát. Ez akkoriban Erdélyben nagy port vert fel. Sőt, azt is mondhatni, hogy még a 70-es évek beszédtemája is ez volt.

Kevésbé volt ismert az, hogy augusztus 20-25 között Hajdú Győző (ma a Nagy-Románia nevű szélsőjobboldali román párt tagja), Gálfalvi Zsolt, Kovács György és Sütő András levélben fordult a Központi Bizottsághoz, amelyben leleplezték a magyar irodalomban előforduló pártellenes jelenségeket – Földes ilyen típusú bűneit 10 oldalon sorolták –, mert egyesek „öntudatosan fáradoztak azon, hogy népi-demokratikus rendszerünk alapjait gyengítsék és aljas módon rágalazzák pártunkat, a Központi Bizottságot és magát Gheorghiu-Dej elvtársat is. Semmi helyük nem csak a pártban, de irodalmi életünkben sem. Kiűzetésükkel tovább fog erősödni a Párt, és nagymértékben fog gyengülni irodalmi életünkben a burzsoá ideológia hatása, az a lelki terror, amit eddig gyakoroltak ezek az emberek.”

Ennek a levélnek a megírására azért kényszerült Sütő András – érveltek akik védelmükbe vették, és érvelnek, kik ma teszik ugyan ezt –, mert őt is támadták, azzal az indokkal, hogy 1956-ban túlságosan is kifejezésre juttatta rokonszenvét a magyarországi eseményekkel, forradalommal és szabadságharcokkal – amit akkor a román párt kezdetektől „ellenforradalomnak”, „a hortyista-fasiszta rendszer restaurációs kísérletének” minősített – és jó kapcsolatokat tartott fenn magyarországi írókkal.

A szemle készítője a nyilvánosság előtt jelenti ki: magyar íróhoz méltatlan, hogy bármilyen, bárhonnán jövő nyomás hatása alatt feljelentsen írói társát. A feljelentés maradjon csak a besúgók, hivatásos, vagy önkéntes feljelentők privilégiuma. Bárminő hatalmas, értékes életmű is maradt az utókorra. Nem tudom, Földes László megkövette-e azokat, akiket feljelentett. Volt-e arra ideje, élete – hiszen korán eltávozott. Azt viszont igen, hogy még mindig sokan várnak egy „pardon”-t, egy „ne nehezeltetek rám”, egy bocsánat kérést Sütő Andrástól, attól az írótól, akit ma a legnagyobb magyar drámaírónak tartunk.

Idézzük fel a múltat, hogy hasonló soha többé ne ismétlődhessen meg!

Román Népköztársaság Írószövetsége kibővített 1958. február 21-i ülésén Paul Georgescu beszédében azt húzta alá, hogy az irodalom létérdeke a korszerűség. Azonnal kiderül mit is értett ezalatt. 1.) Az utóbbi években kevés regény íródott a kollektív nagy nemzeti építőmunkálatokról, a munkásság életéről. 2.) A költészetben nagy az eltolódás az apolitikus és az un. időtlen költészet felé. Ugyanakkor kifogásolta, hogy rossz és unalmas könyveket adnak ki. Ezekre az idealizmus és a negativizmus nyomja rá a bélyeget. Az író kötelessége a teljes igazságot leírni, a szocializmus építése során felmerülő akadályokat felfedni, harcolni a társadalmi maradványok ellen és leleplezni z osztályellenéget.

„Korunk igazsága a pártosság” – emelte ki beszédében Paul Georgescu.

Az imperialisták közreműködésével Nagy Imre és társai ellenforradalmi fegyveres lázadást robbantottak ki a Magyar Népköztársaság törvényes rendje ellen, szólt az Előre 1958. június 17-i száma. Másnap vezércikk jelent meg ugyanitt: „A kultúra fegyverével” címmel, mely kifogásolta, hogy a műkedvelő színpadon feltűnt a múlt, s a kispolgári izlés. Lukács Péter cikksorozata a nacionalizmus és sovinizmus ellen lépett fel, és méltatta a román nép és az együttélő nemzetiségek egységét a szocializmus építésében.

A június 18-23 közötti „A párt szüntelen erősítéséért s pártélet lenini normáinak következetes alkalmazásáért” címet viselő KV ülés hatására az Előre nemcsak az egyes személyek kritikátlan dicsőítését ítélte el, hanem a „kulturális szeparatizmust”, ld. a nemzeti kultúra sajátosságainak eltűzését, mint a nacionalizmus egyik káros jelenségét. Valóságos kampány indult el a nacionalizmus ellen. Szász János, Szatmári B. Zoltán, Szilágyi Domokos, Páll Lajos költészetét zavaros eszmeiségűnek nevezték a sajtó hasábjain, s felszólították őket, hogy szálljanak le a meddő illúziók vi-

L. I.

lágából a földre, „a mi földünkre, amely embertársaink nehéz küzdelemben emberivé változtatják a világot”.

Nemcsak írókkal szemben volt ilyen szigorú a hivatalos politika. Általában a marxista-lenini elvszerűség megerősödésére hivatkozva keményedett az irodalompolitika. A Scinteiában „Cronicar” neve alatt jelent meg súlyos bírálat a kortárs román irodalom egyes képviselőivel szemben. Aurel Barangát, Doina Salajant, Zaharia Stancut nevezték meg. Utóbbinak A gödör (Groapa) című regényéről azt írta a Scinteia: „dicshimnuszokat zengenek róla, holott naturalista ábrázolása ellentmond az irodalom nevelő hatásának”.

Román író támadt hátba román író, magyar író, magyar író, és ezzel a lehetőségek nem merültek ki.

1958. július 25-én kivonták a szovjet csapatokat Romániából. Két hétre rá, augusztus 7-én majd 14-én és 21-én jelent meg Földes László cikksorozata: *Irodalombírálatunk eszmei tisztaságáért* címmel. (Előzménye *A marxizmus megerősítéséért az irodalombírálatban* című cikk a Scinteiában), melyben az egész kortárs erdélyi, romániai magyar irodalmat megtámadta. A Földes cikk hatása olyan nyomasztó volt, hogy hét évig alig lelhető fel valami érdemleges az irodalomban. A köz- és irodalmi élet demokratizálódásának, sok bátor vita kezdeményezőjének, megtépázott írók mellett kiálló értékek felfedezőjének, szószólója, Földes László mindennek az ellenkezőjét állította, mint eddig. Igaz írása jól beleillett az 1958 nyarán elkezdődött anti-revizionista hullámba.

Tamási Áront és a népi írókat ellenforradalmároknak nevezte. Türihetetlennek tartotta a nihilizmus, szkepticizmus bármiféle jelenlétét, így Tordai Zádor Madách-tanulmányát, amely „hamis üzenet a mai ember számára”. Földes szerint Méliusz zavaros és békülékeny a burzsoá ideológiával szemben, Deák Tamás összetéveszti a kozmopolitizmust a világirodalmi tájékozottsággal, Gálfalvi Zsolt mint a nemzeti értékek elködösítője szerepelt, nagy bűne: „magyarságának nincs osztálytartalma”..., és így tovább. Kallós Miklós is kimondta a szentenciát azok fölött, aki szerinte „a nemzeti kommunizmus, imperialista diverzió, a humánus szocializmus, az újrevizionisták” szószólói.

Földes, akit azzal vettek rá cikke megírására, hogy megmutatták az Igaz Szóban megjelenő támadó cikk kefele-

nyomatát, hiába denúciálta nemzedéktársait, az erdélyi magyar irodalom képviselőit, polgári, munkás parasztszármazású írókat és költőket, 1958. szeptember elején menesztették az Utunk éléről – a mór megtette a kötelességét, a mór elmehet –, s csak A Hét indulásakor térhetett vissza az irodalmi életbe a 60-as évek végén. A módszer hasonlatos volt, ahogyan 1957. október elején Jordákyt „kikészítették”. Nyilvános, jól előkészített gyűlésen íróársai, barátai kellett elítéljék, illetve kényszerítették saját magát önbírálatra.

Földes írásán felbátorodva Nagy István is megszólalt Szabó Gyula regénye: *A Gondos atyafiság* kapcsán. (Földes egyik bűne az volt, hogy segítette a könyv kiadását) „Az imperialisták, akik folyton a szocialista országok rendjének összeomlásában reménykednek, nem hiába szórnak rágalmatokat a mi irodalmunkra is ... szeretnék eltántorítani az olvasó tömegeinket a mi szocialista realista irodalmunktól... A Magyar Népköztársaságban, az ellenforradalom heteiben ilyen sötét oldalon nem egy jóhiszemű ember fejét megzavarták a régi irodalom általuk eltorzított eszméivel.”

Azt is lehetne mondani, hogy Földes és mások az írói szilenciummal még jól jártak, hiszen amióta az RMP főtítokára 1956. decemberi beszédében az egész romániai magyarságot revizionizmussal vádolta meg, folyamatosan folytak a kihallgatások és letartóztatások. Készülődtek az újabb magyarellenenes koncepciók perék. 1957. tava-

szán letartóztatták az erdélyi magyar értelmiség körülbelül félszáz képviselőjét. A vád: nacionalizmus, hazaárulás, szervezkedés. (A bukaresti román értelmiség képviselőjét, Paul Gomát az eseményekkel való szolidaritása miatt ítélték el ugyanebben időben.) Páskándi Géza, Dávid Gyula, Bányai Gábor és mások hat esztendőre húzták le Románia különböző börtöneiben, a Duna deltatában és másutt.

1958 februárjában a Kádár-Kállai vezette párt és kormány küldöttség romániai látogatása után, mely alkalommal magyar részről kijelentették, hogy a nemzetiségi kérdést a román állam belügyének tekintik, és nyíltan lemondottak Erdélyről, Gheorghiu-Dej vérszemét kapott. Megkezdtek az előkészületeket a három nagy magyarellenenes monstre-per, az *ENSZ-memorandum-per*, a *Szoboszlay-per* és a *Sass Kálmán vezette ún. érmihályfalni csoport elleni per* befejezésére, és az ítéletek meghozatalára.

Még csak annyi megjegyzést: Nagy István egyetemi tanárrá és akadémikussá lett munkás-író, a legenda szerint, amikor 1957-ben Páskándiék letartóztatása után kortársai felkeresték és segítségét kérték, annyit válaszolt, hogy „megérdemelte sorsát”.

Miért kell ezeket a régi dolgokat felhánytorgatni – mondják, nyilatkozzák sokan. Hogy többé ne ismétlődessen meg a múlt, hogy többé senki ne ejthessen szegényletes foltot a magyar írók becsületén.

Papp Anna

Francia nyelvű irredenta képeslap

Quo vadis Európai Unió?

AZ EURÓPAI POLGÁRSÁG MINDEN TAGÁLLAM ÁLTAL ELFOGADHATÓ EGYSÉGES MEGHATÁROZÁSÁÉRT

Az európai alkotmánytervezettel kapcsolatosan sokan hiányolják, hogy a ratifikációs viták nem a nagy európai nyilvánosság előtt zajlanak, illetve zajlottak le, hanem csak a tagországok szűk, nemzeti nyilvánossága előtt – már mint ott, ahol egyáltalán voltak nyilvános viták... Sajnos, a baj nemcsak ez. Az Unió polgárai országonként nem ugyanarról az alkotmánytervezetről beszélnek, azon egyszerű okból kifolyólag, hogy a fordítások nem pontosan tolmácsolják a Konvent által megfogalmazott eredeti szöveget.

A fordítások gyakran tükrözik a szavazásokat szervező politikai csoportok rejtett szándékait és a választópolgárok az EU-val szemben támasztott, gyakran alaptalan elvárásait. Egy szó, mint száz: országonként nem pontosan ugyanarra az alkotmánytervezetre adjuk le a szavazatainkat. Hogyan lehetséges, hogy az EU szemmet huny sokszor lényegét érintő formai hibák fölött? Ki lesz a felelős, akár pénzügyileg is, ha a szavazatok eredményeit formai hibák miatt semmisnek kell majd utólag nyilvánítani?

Többek között, az alkotmánytervezetek, országonként, nem azonos módon határozzák meg az **uniós polgárság** fogalmát. Például, a francia eredeti szöveg fogalmazása szerint „uniós polgár mindenki, aki valamelyik tagállam nemzetiségével bír”. Ebből a definícióból egyenesen következne, hogy az Európai Unió az európai nemzetállamok valami-

lyen koalíciója. Innen az Európai Bizottság volt elnökének, Jacques Delorsnak azonnali javaslata, melyet azután mások is átvettek és kórusban hangoztattak: „Az Európai Unió nemzetállamok Föderációja”. Ez a formula jól csengett a franciák fülében, akik számára az állam és a nemzet határai egybeesnek. De gyorsan hangtompítót kellett rá tenni és végül teljesen ejtették, hiszen az Unió nem minden tagállama nemzetállam, mint ahogy arra, nagyon helyesen, Robert Badinter volt francia miniszter is emlékeztetett. Így jutottunk el a jelenleg elfogadott formulához, mely szerint „az Európai Unió azoknak a szuverén európai államoknak Föderációja, melyek az Unió alkotmánytervezetében rögzített célkitűzésekkel egyetértenek”. Sokat mondó azonban, hogy az európai polgárság francia meghatározását mind eddig mégsem módosították... Egyes tagállamok viszont, közöttük hazánk is, levonták az Unió státusából a logikus következtetéseket és a saját alkotmánytervezeteikbe így iktatták be, helyesen, az uniós polgárság meghatározását: „Uniós polgár mindenki, aki a tagállamok valamelyikének állampolgára. Az uniós polgárság kiegészíti, és nem helyettesíti a nemzeti állampolgárságot”. Itt emlékeztessünk arra, hogy szemben a nemzetállammal, az Unió különbséget tesz „nemzetiség”(nationalité) és „ál-

lampolgárság”(citoyenneté) között, hiszen van európai (állam)polgárság, de nincs európai nemzetiség.

Számunkra elképzelhetetlen, hogy az Európai Unió az *európai polgárság* két egymástól eltérő definícióját egyidejűleg elfogadhassa... Az alkotmánytervezet szövegeinek egyeztetésére várva, kéretik kifüggeszteni az EU ajtájára: „Az európai szuverén államok Föderációja, mely mielőbb a nemzetállamok Föderációja akar lenni a nemzeti kisebbségek feláldozása árán is”.

Ez az ideológiai következetlenség, már rövid lejáratra is, súlyos politikai zavarokhoz vezethet. Nemrégiben olvashattuk a sajtóban, hogy Petersen úr, az Egyesült Nemzetek koszovói Missziójának (MINUK) a vezetője kijelentette a Biztonsági Tanács előtt, hogy „Koszovo felosztása irreális elképzelés, mert az a társadalom, melyet most építünk minden közösségnek helyet kíván biztosítani, toleráns és többnemzetiségű”. Ezt a pontot nem öntötték hivatalos formába az EU Brüsszelben ülésező külügyminiszterei, holott a 25 tagállam többsége az említett elképzeléssel nem értett egyet.

Ezt a pontot nem véglegesítették hivatalos formában a külügyminiszterek, mert némelyikük úgy véli, hogy az EU jelenlegi státusa ideiglenes és hogy az európai szuverén, toleráns és gyakran többnemzetiségű államok Föderációja záros határidőn belül át kell, hogy adja a helyét kevésbé toleráns, etnikailag egységesnek mondott nemzetállamok Föderációjának. Ezért nem ismeri az európai alkotmánytervezet a nemzeti kisebbségeknek még a fogalmát sem.

Többek között bizonyára ez is az oka annak, hogy két, nagy demokratikus hagyományokkal rendelkező nép – a francia és a holland – nem mondott a jelenlegi uniós alkotmánytervezetre, figyelmeztetve minket is arra, hogy nem mondhatunk le a nemzeti kisebbségek kollektív jogainak alkotmányba foglalásáról.

Budapest-Párizs
Kovács Attila

Előző számunk 41. oldalán közölt cikk (Lozsádi Károly: Erdélyi Magyar Univesitas) szerzőjének neve sajnálatosan lemaradt. A szerkesztőség elnézést kér a szerzőtől Olsvai Tamás Margittól és az olvasóktól.

ADOMÁNYOK (Ft)

BELFÖLD

Ader Gábor
Erdélyi Örmény Gyökerek
Gödör Gábor
Harmath Ferenc dr.
Hegedűs Pál
Incze Miklós dr.
Jancsó László
Kállay István dr.
Kálmán Győző
Kovács Attila
Ludvigh Kátó
Makay Mihályné
Máriássy László
Nagy Árpád
Orbán Ilona dr.
Pásthy Ferenc dr.

Győr
Bp.
Tapolca
Abony
Bp.
Bp.
Miskolc
Bp.
Szombathely
Bp.
Bp.
Bp.
Bp.
Izsák
Nagyatád
Pécs

2.000.-
1.000.-
2.000.-
3.000.-
2.000.-
3.000.-
2.000.-
7.000.-
2.000.-
9.500.-
5.000.-
6.000.-
2.000.-
1.000.-
5.000.-
2.000.-

Pataky Judit
Pentelényi Tamásné dr.
Péterffy Pál
Sebess Tamás
Szamosi Elemér
Szóts Tünde dr.
Tringer Lászlóné
Vidó Zoltán

Bp.
Bp.
Bp.
Hódmezővásárhely
Bp.
Apaj
Bp.
Bp.

1.000.-
3.000.-
3.000.-
3.000.-
2.000.-
2.000.-
2.000.-
2.000.-

KÜLFÖLD

Nagy Ferenc
Nagy Lajos
Sass István

USA
Belgium
Belgium

10.- USD
20.- EUR
5.- EUR

KÖSZÖNJÜK!

FONTOS TÁJÉKOZTATÓ

Több olvasónk, támogatónk gyakori kérdése, hogy a fenti „Adományok” rovatban miért nem azt az összeget tüntettük fel, amit ő beküldött. Erről már többször tájékoztattunk, de mivel ez állandóan visszatérő téma, ezért szíves tájékoztatásul ismét közöljük:

Miként azt már korábban is irtuk, előfizetést/támogatást minden esetben csak a **tárgy-év végéig** fogadunk el, s minden **e feletti** összeget alapítványi támogatásként könyvelünk – hacsak a támogató másként nem rendelkezik. Erre gyakorlati okok miatt van szükség, hiszen a teljes névsort minden számban közölni képtelenség.

Adószámunk: 19667173-1-43.

Tehát ha valaki 4.000.- Ft támogatást nyújt (az év elején), a fenti listán csak 1.000.- Ft-ot tüntetünk fel. A 3.000.- közvetlen támogatás, s ezért az alapítvány elküldi a lap tárgyévben megjelent 4 számát. Ha viszont 3.000.- Ft támogatás mondjuk augusztusban érkezik, akkor az év végéig megjelenő két számot küldjük a továbbiakban, és a feltüntetett összeg 1.500.- Ft. Ha a támogatás ekkor mondjuk 2.000.- Ft, akkor értelem szerűen a feltüntetett összeg 500.- Ft. Ha viszont valaki decemberben nyújt 3.000.- Ft támogatást, akkor a feltüntetett össze-

szeg 2.250.- Ft lenne, ha a támogató másként nem rendelkezik. **És a következő évben minden kezdődik előlről...**

Azoknak a (belföldi)támogatóinknak, akik az év elején legalább 3.000.- Ft támogatást nyújtanak, tehát egy évig küldjük lapunkat az Erdélyi Magyarorságot – jelenlegi körülmények között ez 4 számot jelent. Ezt viszont soha nem tüntetjük fel fenti listánkon. A kisebb vagy nagyobb összegek, ill. az év közbeni időpontok miatt a fentiek értelem szerűen változnak.

A befizetett adományokról **kérésre** ún. APEH igazolást állítunk ki. A befizetett összeg 30 %-ával a személyi jövedelemadó összege a befizetés évében csökkenthető, az idevonatkozó érvényben lévő rendelet szerint. Ha valaki igazolást kér erről, úgy ennek legegyszerűbb módja, hogy a befizetési utalvány „Közlemény” rovatában **feltünteteti adóigazgatási számát** – így utalva erre. Ez nagymértékben könnyíti, gyorsítja munkánkat.

Még egyszer megköszönve támogatásukat, a lap valamennyi olvasóját szeretettel köszönti

Az Erdélyi Magyarorsáért Alapítvány

Az Erdélyi Magyarország külföldi képviselői:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 65th street 2B
New York, NY. 10021
Tel.: (1)212-744-7946
Fax: (1)212-744-0614

Ausztrália:

Jed Productions, Józsa Erika
Cím: 22 Marinelle Street Manly Vale
2093 Australia
Tel./fax: 612-9907-6151

Belgium:

gr. Teleki Kálmán
Bovenberg 122
1150 BRUXELLES
Tel.: (02) 770 16 01
Bank: 310-0737944-54

Dánia:

Dansk-Ungarsk Seiskab,
Hortensievej 12. 1857 Frederiksberg C

Hollandia:

K. A. Pehlig-Stubnya,
Muzenlaan 5, 2353 KB, Leiderdorp,
Postabank No. 653 557
Tel.: 07/89-03-31

Izrael:

Páll Tibor
Street Puah 6 A/5
35311 Haifa
Tel.: 528780

Kanada:

Kate Karácsony, Pannonia Books Ltd.
P. O. Box 1017 Postal Station „B”
Toronto, Ont. M5T 2T8
Tel./Fax: (416)5353-963

Nagy-Britannia:

Klára Morvai, Hungarian Book Agency
P. O. BOX 1956
Durham DH1 2GA
Tel.: 00 44-191-272-2446
Fax: 00 44-191-368-4198

Olaszország:

Maria Toth Pittaluga
Mellbodes 41.09045 Flumini (CA)
c/c N 15853 096
Tel.: 70-830-309

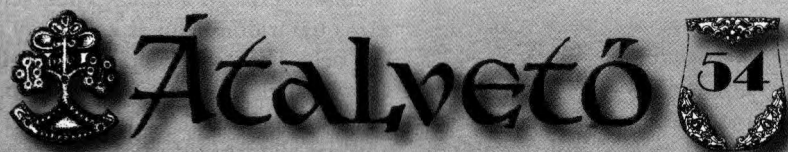
Svájc:

Anikó Parragi
8046 Zürich, Wehntalerstr. 295.
Tel.: 41/1/372-3201
Zürcher Kantonallbank
Kto. Nr. 1118-0298.950 Zürich

Svédország:

János Járai
Fagotgr. 5/B, 223 68 Lund,
Tel.: 046/14-70-81
Postgíró: 6310 106-7

Azokban a – főleg európai – országokban ahol nincs lapunknak képviselője, olvasóink támogatásukat akár címünkre postázott csekkel, akár **money orderrel** rendezhetik, de küldhetnek postai „COURPONT” is. Amennyiben magyarországi ismerőseiken keresztül akarnak támogatást nyújtani, úgy kérésre (akár üzenetregisztráláson keresztül is) csekket küldünk.

Az Általvető 53. számának tartalmából:

- Látélet Nagyatád módra – Az ÁLTALVETŐ júniusi kommentárja
- Márton Ferenc: Mene, tekel, urszin... Tisztelet a kivételnek
- Katona Ádám: Nyílt levél Markó Bélának
- Európa szíve Magyarország – Interjú Makovecz Imrével
- Pelle Lajos: A népszavazás (azaz egy rossz álmom) margójára
- Szfing a Hortobágyon – A magyarelles propaganda módszereiről

A lap előfizetési díja egy évre **1400,-Ft.**, külföldről **10 EUR**, tengeren túlról **20 USD**. Az előfizetéseket postai utalványon a következő címre kell küldeni: **EKOSZ, 7101 Szekszárd 1. Pf. 480.**

A Statutum tartalmazta, hogy minden román állampolgár egyenlő a törvény előtt, ugyanazokat a polgári és politikai jogokat élvezik származásra, nemzetiségre, anyanyelvre és vallásra való tekintet nélkül. Azok a törvényszékek és járásbíróságok, községi és megyei hatóságok, ahol a lakosságnak legalább 30 %-a nem román anyanyelvű, kötelesek az illető anyanyelvén írott beadványt elfogadni, a felet anyanyelvén meghallgatni. A 30 %-ot képviselő nemzetiségek anyanyelvükön szólalhatnak fel a hivatalos fórumokon, és az utcák neveit ezen a nyelven is fel kell tüntetni. Az ilyen körzetekben a hivatalnokoknak ismerni kell az illető nyelvét. A nem román nyelvű iskolában a vizsgákat azon a nyelven kell letenni, amely az iskola nyelve. Magyar egyetem helyett csak magyar tanzségeket ígért. A Statutum biztosította a vallás szabad gyakorlatát, és kilátásba helyezte az ellene vétők megbüntetését. Az 1945-ös Statutum – akárcsak az 1938. májusi – külföldnek szólt, hiszen a szovjet hatalom letéteményese, Visinszkij világosan megmondta: Észak-Erdélybe csak akkor térhet vissza a román közigazgatás, ha a nemzetiségi kérdés megoldásáról bizonyítékkal szolgál a román kormány.

3.

A külügyminiszterek tanácsának londoni ülészekán, 1945 szeptember 11-10któber 2 között, a maximum 22.000 négyzetkilométer, de legalább: 5000 négyzetkilométernyi területre benyújtott magyar igényt nem támogatta senki. Gyöngyösi 1946. augusztus 14.-én a béketárgyalásokon Erdéllyel kapcsolatban már csak 5000 négyzetkilométernyi területre nyújtotta be az igényt. Mivel a 13 tagú területi és politikai bizottságból egy sem akadt, aki magáévá tette volna a javaslatot, a román és a magyar kormány képviselői elé utalták. Augusztus 31.-én Auer Pál kérte a román féltől: járuljanak hozzá 4000 négyzetkilométernyi terület Magyarországhoz csatolásához, amelyen félmillió magyar élt. Romániában maradó 1.200.000 magyarnak biztosítsák a területi önkormányzatot. Ezt a román béke delegáció vezetője, Tatarescu visszautasította. Egyik fő érve az MNSZ 1945. november 19.-i marosvásárhelyi határozat volt. Visszautasította a Székelyföld önkormányzatát is. Nem talált támogatást az ausztrál küldött javaslata, hogy adjanak garanciákat arra nézve, hogy Romániában nem sérthetik, és nem korlátozhatják a nemzetiségek szabadságjogát. Romániában nem csak a polgári politikusok utasították vissza a magyar kormány javaslatait: a második bécsi döntés előtti határok visszaállítására volt az egyetlen kérdés, amelyben a baloldali és a törvénelmi pártok egyetértettek.

Groza miniszterelnök nyilvánosan és zárt körben sokat beszélt megbékélésről, kiegyezésről, vámszövetségről. A párizsi béketárgyalások befejezése aktuálisá teszi a vámunió-t – jelentette ki Groza 1946 nyarán, a magyarországi Köztársasági című lapnak adott interjújában. Arra vonatkozó terveket már kidolgoztam – tette hozzá. Menetét a következőképpen képzelte el: *a.*, gazdasági és kulturális együttműködés kiépítése; *b.*, együttműködési szerződések megkötése; *c.*, a vámunió megteremtése. Groza vámuniós kampányának utolsó menete az 1947 májusi román delegáció budapesti útjának idejére esett, azt követően kikerült a politikusok szótárából.

A béketárgyalásokat megelőző hónapokban ezzel ellentétben világosan látszott, hogy Groza semmiféle tárgyalásba nem hajlandó bocsátkozni arra vonatkozóan, hogy a román-magyar határ megvonásánál vegyék figyelembe az etnikai viszonyokat is. Visszautasította a két kormány közötti tárgyalást a határkiigazításról és lakosságcseréről. Elvetette az egyensúly elvét is – ez azt jelentette volna: annyi magyar marad Romániában, amennyi román Magyarországon –, továbbá: fölöslegesnek tartotta, hogy az 1919-es kisebbségi szerződésekhez hasonlóan, nemzetközileg garantálják a nemzetiségek jogvédelmét.

A Külügyminiszterek Tanácsának 1946. május 7.-i döntése után nyíltabb lett a magyarellenesség Romániában. Azon túl, hogy május elején Kurkó Gyárfás, a Magyar Népi Szövetség (az RMDSZ elődje) elnöke táviratban tiltakozott a kormánynál, mert vészjósló hírek érkeztek Erdély kis- és nagyvárosaiból. A felelősséget, mint annyiszor, a belügyminiszter, Teohari Georgescu a román reakcióra hárította. Kolozsvári villámlátogatása alkalmával így fogalmazott: „A reakció ügynökeinek uszítása és egyes velük rokonszenvező hatósági közegek engedékenysége következtében napirenden lettek a magyarverések, a munkásság elleni merényletek, itt, ott gyilkosságok és rombolások.” Az állítólagos, vagy valóban létező román „reakció” azonban nem légüres térben mozgott, nem csak egy-két tucat embert mozgósított, ahogyan a belügyminiszter és az RKP szerette volna beállítani. Nem szűnt meg a panaszáradat a helyi magyarelles inzulzusok miatt.

Ilyen kül- és belpolitikai körülmények között adott utasítást Kurkó Gyárfás Demeter Jánosnak, az MNSZ jogügyi iroda vezetőjének 1946. május első napjaiban, hogy készítsék el a nemzetiségi törvénytervezet végleges formáját, ami a kormánnyal történt egyeztetés után korrekcióval került a második kongresszust előkészítő bizottság elé. A törvénytervezet az MNSZ-t jelölte ki a romániai ma-

gyarok kollektív jogvédelme letéteményesül, kimondatlanul elmenve az autonómiáig, területi-közigazgatási, kulturális, gazdasági téren. 15 % nemzetiségi lakos esetén a közigazgatás, igazságszolgáltatás belső ügyintézésében biztosította volna az anyanyelv használatát – gyakorlatilag szavatolta a kétnyelvűséget.

A törvénytervezet a következőket kérte: magyar tanácsok felállítását a minisztériumokban; nemzetiségi alapon történő egyesületek – ld. EMKE, EMGE, „Káláka”, „Szövetség” – jogi státuszának helyreállítását; az arányszám betartását minden intézménynél, hivatalnál, a karhatalmi szerveknél; 65 % esetén külön területi egységek kialakítását, az egymással szomszédos magyar többségű megyék szövetkezését, külön kerületi beosztással, magyar főtisztviselőkkel, az állami költségvetésből a magyar lakosság számára nyának megfelelő részesülést; földrajzi és utcanévek anyanyelven történő használatát; a kulturális kapcsolatok területén a Magyarországgal való érintkezés akadálymentességét, beleértve a határon való átlépést; a Nemzetiségi Minisztérium teljesen önálló minisztériumként való működésének biztosítását; végül: egy Magyar Közművelődési Tanács létrehozását, melynek véleményét a minisztériumok kötelesek figyelembe venni.

A megyei nemzetiségi tanácsokat a tervezetet készítő a Nemzetiségi Minisztériumban működő Országos Nemzetiségi Tanács hatáskörébe utalták, amelynek tagjait a Minisztertanács nevezni ki; négy román és hat nem román tagból állna, a nemzetiségi minisztérium vezetőjének, vagy helyettesének elnökle alatt. A Nemzetiségi Tanácshoz bárki fordulhatna panaszával, ha úgy látja, hogy a hatóságok megsértik a nemzetiségi törvényt. Ez esetben a panasz a Táblák kebelében megszerzett Nemzetiségi Tanácshoz, illetve fellebbezés esetén a Semmitószék keretében működő Nemzetiségi Tanácshoz kerülne.

December 7.-én Kurkó Bukarestben a képviselőház elé terjesztette a székelyudvarhelyi kongresszuson elfogadott, de sajnálatos módon a párizsi béketárgyalások és a választási győzelem mámorában a többségi román nemzet képviselői „elfelejtették” a nemzetiségi törvény törvénybe iktatását, amely többek között biztosította volna a magyarság kollektív jogvédelmét, amely az MNSZ-t közjogi érdekvédelmi testületnek ismerte volna el; Erdélyben törvényesítette volna a kétnyelvűség gyakorlatát a hivatali és közéletben; magyar tanácsok kinevezését tette volna lehetővé a minisztériumokban és intézményeknél, nem utolsó sorban a közigazgatási önkormányzatot, nemzetiségi tömbök kialakítását.

József Attila: **NEM! NEM! SOHA!**

Szép kincses Kolozsvár, Mátyás büszkesége
Nem lehet, nem soha! Oláhország éke!
Nem teremthet Bánát a rácnak kenyeret!
Magyar szél fog fújni a Kárpátok felett!

Ha eljő az idő – a sírok nyílnak fel,
Ha eljő az idő – a magyar talpra kel,
Ha eljő az idő – erős lesz karunk,
Várjatok, Testvérek, ott leszünk, nem adunk!

Majd nemes haraggal rohanunk előre,
Vérkeresztet festünk majd a határkőre
És mindent letiprunk! – ez lesz a viadal!! –
Szembeszállunk mi a poklok kapuival!

Bömbölve rohanunk majd, mint a tengerár,
Egy csepp vérig küzdünk s áll a magyar határ
Teljes egészében, mint nem is oly régen
És csillagunk ismét tündöklük az égen.

Lobogónk lobog, villámlik kardunk,
Fut a gaz előlünk – hisz magyarok vagyunk!
Felhatol az égig haragos szózatunk:
Hazánkat akarjuk! Vagy érte meghalunk.

Nem lesz kisebb Hazánk, nem, egy arasszal sem,
Úgy fogsz tündökölni, mint régen, fényesen!
Magyar rónán, hegyen egy kiáltás zúg át:
Nem engedjük soha! soha Árpád honát!

(1922– Radnóti Miklós hagyatékából)